

64202

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YUNAN SANATI'NDA GRİFON, SFENKS VE KENTAUROS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NALAN YILMAZ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 20 Ocak 1997

Tezin Savunulduğu Tarih : 03 Şubat 1997

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Filiz ÖZER

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Semra ÖGEL

Doç. Dr. İlknur AKTUĞ

[Signature]

[Signature]

[Signature]

OCAK 1997

ÖNSÖZ

Yunan Sanatı'nda Grifon, Sfenks ve Kentauros gibi bir konuyu değerli hocam Prof. Dr. Filiz ÖZER önerdiğinde hiç terüddüt etmeden kabul ettim. Bunun sebebi Eski Yunan Sanatı'nın yanısıra mitolojinin ve mitolojik yaratıkların her zaman ilgimi çekmiş olmasıydı.

Büyük bir zevkle yaptığım araştırma sırasında kaynak taramada gönderdikleri yayın listeleri ile bana yardımcı olan Oxford Üniversitesi, British Museum, Berlin Staatlichen Müzesi ve Chicago Üniversitesi, müzelerindeki eserler hakkında bilgi ve resim gönderen Avusturya Sanat Tarihi Müzesi ve Louvre Müzesi yetkililerine teşekkür ederim.

Araştırmalarım sırasında bana destek veren aileme, böyle zevkli ve ilginç bir konuyu öneren ve yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Filiz ÖZER'e ve fikirlerini benden esirgemeyen Beyhan EKER'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	vi
SUMMARY.....	vii
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. YUNAN UYGARLIĞININ GELİŞİMİ.....	3
2.1. Yunan Tarihi	3
2.2. Yunan Dini.....	6
2.3. Yunan Sanatı.....	8
BÖLÜM 3. GRIFON, SFENKS VE KENTAÜROS'UN GELİŞİMİ.....	17
3.1. Grifon	17
3.2. Sfenks	35
3.3. Kentauros.....	54
BÖLÜM 4. KATALOG: Yunan Sanatında Grifon, Sfenks ve Kentauros	60
4.1. Grifon	60
4.1.1. Milet'ten Grifon Protomu	60
4.1.2. Olimpia'dan Grifon Protomları	62
4.1.3. Rodos'tan Vazo.....	64
4.1.4. Grifonlu Oinokhoe	64
4.1.5. İzmir'den Grifonlu Levhacık.....	66
4.1.6. Bayraklı'dan Oinokhoe.....	66
4.1.7. Tekirdağ'dan Grifonlu Asa	69
4.1.8. İzmir'den Kernos.....	69
4.1.9. Fransuva Amforası.....	71
4.1.10. Klazomenai Lahitleri.....	73
4.1.11. Assos Sikkeleri	75
4.1.12. Grifonlu Yüzük Taşı	78
4.1.13. Etruria'dan Vazo	78
4.1.14. Kaplama Levhası	80

4.1.15. Abdera'dan Grifonlu Sikke	80
4.1.16. Milet'ten Friz Bloğu	82
4.1.17. Likya Lahdi Kapağı	84
4.1.18. Didim'den Friz Blokları	86
4.1.19. Pantikapion'dan Sikke	88
4.1.20. Assos'tan Mozaik	88
4.1.21. Belevi Grifonu	91
4.2. Sfenks	93
4.2.1. Eretria Amforası	93
4.2.2. Attika'dan Gömüt Taşı	94
4.2.3. Kerameikos Sfenksi	94
4.2.4. Bronz Sfenks Heykeli	97
4.2.5. Fildişi Sfenks Heykeli	97
4.2.6. Attika'dan Krater	99
4.2.7. İzmir'den Alabastron	99
4.2.8. İzmir'den Oinokhoe	100
4.2.9. Atina'dan Amfora	102
4.2.10. Kalidon'dan Sfenks Başı	104
4.2.11. Attika'dan Volütlü Gömüt Başlığı	104
4.2.12. Assos Friz Blokları	106
4.2.13. Assos'tan Sfenksli Metop	110
4.2.14. Assos'tan Yüzük Taşı	110
4.2.15. Klazomenai Lahitleri	112
4.2.16. Klazomenai Amforası	121
4.2.17. İzmir'den Pyxis Kapağı	121
4.2.18. Tunç Ayna	123
4.2.19. Samatrake'den Sikke	123
4.2.20. Sfenksli Yüzük Taşları	125
4.2.21. Roma'dan Kylix	128
4.2.22. Ksanthos'tan Lahit Kapağı	130
4.2.23. Likya Lahdi Kapağı	130
4.2.24. Kios'tan Sikke	133

4.2.25. Sfenksli Bilezik.....	133
4.3. Kentauros.....	135
4.3.1. New York Bronz Grubu.....	135
4.3.2. Altın Elbise Süsü	135
4.3.3. Attika Amforası	136
4.3.4. Fransuva Amforası.....	138
4.3.5. Kentauros'lu Yüzük Taşları.....	138
4.3.6. Euboia'dan Bronz Heykel.....	141
4.3.7. İyonya'dan Bronz Heykel.....	141
4.3.8. Klazomenai'den Amfora.....	143
4.3.9. Caera'dan Amfora.....	143
4.3.10. Assos Friz Blokları.....	145
4.3.11. Klazomenai Lahitleri.....	151
4.3.12. Krater Üzerinde Kentauromakhi.....	155
4.3.13. Olimpia Zeus Tapınağı Alınlık Heykelleri.....	157
4.3.14. Parthenon Metopları.....	159
4.3.15. Atina Hephaiston Tapınağından Kentauromakhi.....	163
4.3.16. Arkadia Bassai Apollon Tapınağından Kentauromakhi.....	163
4.3.17. Gölbaşı Mezar Anıtı Friz Blokları.....	166
4.3.18. Likya Lahdinin Dar Yüzleri	170
4.3.19. Spina'dan Krater	173
4.3.20. Genç Kentauros Heykeli	173
4.3.21. Yaşlı Kentauros Heykeli.....	174
BÖLÜM 5. SONUÇ	176
KAYNAKLAR	179
RESİM LİSTESİ	183
ÖZGEÇMİŞ.....	187

ÖZET

Yunan mitolojisiinde yer alan fantastik yaratıklardan grifon, sfenks ve kentauros Yunan Sanatında taş, pişmiş toprak ve metal eserler üzerinde sık sık tasvir edilmiştir. Araştırmada bu yaratıkların ne şekilde, ne amaçla ve hangi bölgelerde görüldüklerinden bahsedilmiştir.

Araştırmanın giriş kısmında konunun seçilme sebebi, yöntem ve yararlanılan başlıca kaynaklardan söz edilmiştir. İkinci bölümde Yunan Uygarlığı'ndan bahsederken alt başlıklarda Perslerle olan savaşlarından da söz edilen tarihi, kısaca tanrılarına değinilen dini ve geometrik dönemden Hellenistik sonuna kadar gelişimi izlenen sanatı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde alt başlıklar içinde karışık mitolojik yaratıklardan grifon, sfenks ve kentaurosun gelişimi üzerinde durulmuştur. İlk görüldüğü yerler, görevleri, efsaneleri ve çeşitli bölgelerdeki değişik tasvirleri bol örnek gösterilerek anlatılmıştır. Tezin dördüncü bölümünde grifon, sfenks ve kentauros alt başlıklarında kısaca bu yaratıkların Yunan Sanatı'nda hangi eserler üzerinde görüldüğüne değinildikten sonra alt başlıkların içinde tarih sırasına göre ele alınan örneklerin hangi müzede bulundukları, malzemesi, ölçüsü, bulunduğu yer ve dönemi belirtildikten sonra tasvirine geçilmiştir. Bu hayali yaratıkların sanat eserleri üzerindeki tasvirleri Yunanistan ve İyonya'dan örnekler gösterilerek anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise grifon, sfenks ve kentaurosun Yunan Sanatı'ndaki örneklerindeki özelliklerinden ve Doğu etkilerinden söz edilmiştir.

SUMMARY:

GRIFFINS, SPHINX AND CENTAURS IN THE GREEK ART

The beginning of Greek Civilization depends on the placement of Dors in Greek and establishment of City States since B.C. 10. century. Until the B.C. 700s when the Achae and Mycenae Cultures were destroyed, it is seen geometrical shapes on the vases of Greek Middle Age.

The movement in the art began as a result of the effects of commerce with the East in B.C. 8. centruy and imitation of various motives. As a result of these effects in the Archaic age, the East motives were described according to the Greek style. In the classic Age, Athens and Sparta cities became powerful and the Greek fought with Pers in Ionia and Greece. In this Age the art was developed rapidly and mythological and daily life scenes were existes on the vases and statues.

In the Hellenistic Age, the past was not forgotten but the more realistic and movable styles existes instead of depending on the strict rules. The structure types increased in the architecture. Stoas, gymnasium, libraries, theatre, bouleuterions and monuments of grave were constructed other than the temples.

The various creatures that were seen in the Greek Art since B.C. 8. centruy had already been known in Egypt, Mesopotamia and Syria since B.C. 3000. These creatures occured when the Gods were shown in the shape of human. They were designed extra ordinarily to emphasize their Godness. Griffin, sphinx and Centaurs from these fantastic creatures were around the Gods. They were shown on the various work of arts in Anatolia, Crete and Greece.

Griffin were seen firstly in Mesopotamia. The lion body with wings or without wings has a big bird head and beak, generally like eagle. Other griffin tpye is griffin-

demon. It is a human body that has bird head and beak and wings. Griffin is seen in the religious description of Cretes out of Mesopotamia, on the decorative art of Mycenae and Greece and especially in Egypt and Anatolia. Also the usage of griffin is seen in the old Syria where the Mesopotamian sources live and Persian art. Griffin is described for decorative purposes and as well as for the guardian of the Gods and treasures. The beast can be shown recumbent or seated on its haunches. The Near East version has a crested head while the Greek is usually shown with a row of spiral curls forming a mane. Griffin-demon first appears on Middle Assyrian seals, and became a very popular figure in Neo-Assyrian art, especially in the ninth century B.C. The private quarters of the palace of Assurnasirpal II were dominated by reliefs depicting this creature. Griffin-demon were used as foundation deposits to protect houses and palaces.

Sphinx that is the creature resembling griffin has a human or ram head, lion body and wings or without wings. It is seen in Egypt, Mesopotamia, Anatolia, Syria, Crete, Mycenae and Greece arts like griffin. The oldest sphinx is a Gize Sphinx in Egypt dated B.C. 2250. The Sphinx passes from Egypt to Syria is with wing and female. It takes place on the seals and ivory arts for decorative purposes. Besides it is seen as embossed design at the orthostat and on the statues at the entrances of temples in Mesopotamia and Anatolia. There are many examples on the seals miniature frescos of Cretan and Mycenaean arts. The Sphinx is described in the Theogonia of Hesiodos. Eventhough it is said that she is the child of Echidna and Orthius, her main father is Typhon. In the other fable she is the daughter of Theban King. Hesiodos says that there may be three headed creature, Chimera, sphinx's mother. The legend of her about the Oedipus is very spread.

The creature, Centaur, whose upper body is human and other half and legs are horse comes from the East like the other hybrid creatures. The first horse-man is seen in Mesopotamia on Babil boundary stones. Then it is seen on the seals of Kassite and Middle Assyrian Ages. In Anatolia it takes place on the Phrygian art as a result of Greece effect. Centaurs most exist in the Greek art. These horse-man in the Greek myth are

originated from Iksion generation. They are mostly wild and furious. They like women and wine. They live in the mountains and forests and eat raw meat.

Griffin, sphinx and Centaurs originated from Mesopotamia and Egypt can be seen in the Greek art. Griffin is seen since B.C. 8. century when the effect of East take place. It was seen on the tombs sarcophagus, statues, terracotta tablets, vases, bronze goods and coins. Decorative griffins takes place on the six of the Clazomenai Sarcophagus. There exist opposite griffins on the Likya tomb. There are plant figures between the griffins in walking position on the Didima Apollon Temple's friezes. The bronze protomes of griffin most are seen in Olimpia were well worked. The griffins on the vases are very decorative with the other motives around it. They are in walking or sitting positions and with open beak. The griffin that is the symbol of Abdera, Assos and Teos take place on the coins. In the Greece the creature has large donkey ears. The beak is often parted to show the curling tongue.

Sphinx takes place spreadly in the Greek art from the B.C. 8. century to 6. century. Sphinx like griffin described on the terracotta, stone and metal works in the Greek Art. There exist female winged sphinxes those sitting on their haunches and confronted in pairs at the Assos temple, on the blocks. Sphinx is the grave guardian on the Likya tombs and Attika's grave stones. They were used for decorative purpose on the heads and feet and upper and bottom parts of 17 terracotta Clazomenai Sarcophagus. Ivory, bronze, terracotta sphinxes statues were made in Ionia and Greece. Female sphinx in the sitting position exist on the vases, jewellerys and coins since the period where the east effects are seen.

Centaurs that mostly exist in the Greek Art are seen on the vases and temples for legend situations. The front feet of Centaurs are sometimes human feet but their four feet mostly are horse feet. They are seen at the temples and grave monuments's friezes as a statue. Centaurs were showed in Centauromakhi or struggles with Herakles scenes like on the vases, in Anatolia Assos Athena Temple blocks, plates of Larisa Temple, Trisa Gölbaşı Grave Monument, in Greece Olimpia Zeus Temple, Parthenon's metopes and Hephaiston Temple's Frieze of cella. They are described on

the narrow faces of Lykia Sarcophagus other than the friezes Centaurs on the upper parts of some Clazomenai Sarcophagus are decorative purposed. In the Hellenistic Age, young and old centaurs statues were built with three dimension.

In this research, examples of griffin, sphinx and centaurs in the Orient Art beside The Greek Art had been given place to. This had provided possibility for compare with Greek examples. This thesis is important because of that many descriptions of these creatures on art productions were together.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Araştırmanın Yunan Sanatı'nda grifon, sfenks ve kentauros üzerine olmasının nedeni bu üç hayali yaratığın çeşitli sanat eserlerinde sıkça yer almasıdır. Yunan'da sanat M.Ö. ikinci binden itibaren Girit ve Miken kültürleri ile başlasada bu kültürlerin ortadan kalkmasından sonra Karanlık Çağ'ın ardından M.Ö. 8. yy'da Doğu ile ilişkiler sonucu gelişme göstermiştir. Bu dönemde Mısır, Suriye, Mezopotamya, İran ve Anadolu'dan gelen etkilerle bazı motifler Yunan Sanatı'na da girmiştir.

Tezde Yunan Sanatının özelliklerinden genel olarak bahsetme gereği görülmüştür ve en çok A.M. Mansel'in "Ege ve Yunan Tarihi" ile G. Richter'in Yunan Sanatını ayrıntılı bir biçimde ele aldığı "Yunan Sanatı" adlı kitaplarından yararlanılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında kütüphanelerde konusu grifon, sfenks ve kentauros olmayan ama az da olsa bu yaratıklardan bahseden pekçok yayın incelenmiştir. Tezde herbirinin Mısır, Mezopotamya, Suriye, Pers, Anadolu, Girit ve Miken sanatlarında kullanımı Türkçe, İngilizce ve Almanca kitaplardan elde edilen resimleriyle anlatılmıştır. Grifon ile ilgili olarak Frankfort'un "Notes on the Creten Griffin" adlı makalesi ana kaynaklardan biri olmuştur. Frankfort bu makalesinde grifonu ilk ortaya çıkışından itibaren ele alarak Girit Sanatı'ndaki tasvirlerine değinmiştir. Grifon ve sfenksin gelişiminden bahsederken Jirahby'nin "Oriental Influences in Western Art" adlı kitabının ilgili bölümlerinden yararlanılmıştır. Anadolu'da grifon ve sfenks tasvirlerinden bahsederken Muhippe Darga'nın "Hitit Sanatı" adlı kitabı baş kaynak olmuştur. Bu kitaptan alınan resimler tezde kullanılmıştır. Üçüncü bölümde tüm bunların yanısıra bu yaratıkların anlamı ve görevlerine de değinilmiştir. Grifon ve sfenksten efsane açısından farklı olan kentauros anlatılırken Azra Erhat'ın "Mitoloji Sözlüğü" ve Grimal'in "The Concise Dictionary of Classical Mythology" adlı kitaplarından faydalanılmıştır.

Dördüncü bölümde pişmiş toprak lahitlerin yüzlerinde görülen grifon, sfenks ve kentauros ile ilgili bilgilerin ve resimlerin elde edilmesinde Cook'un "Clazomenai

Sarcophagi” kitabı çok yardımcı olmuştur. Cook kitabında bu lahitleri ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Taş, pişmiş toprak ve madeni eserler üzerindeki tasvirlerin ne şekilde yer aldıkları konusunda çok çeşitli kaynaklar incelenerek fikir edinilmiştir.

Tezde bol tutulan örneklerden İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Efes Müzesi’nde yer alanlar şahsen incelenmiştir ve birkaç tanesinin fotoğrafı çekilebilmiştir. Bunun dışında Millet Tiyatrosu’nda ve Didim Apollon Tapınağı’nda görülen grifonların da fotoğraflarını çekmek mümkün olmuştur. Bu yaratıkların tasvir edildiği dünya müzelerine dağılmış çok sayıda eser olmasına rağmen tezde benzer olanlardan temsili örneklerle yer verilmiştir. Başka bir deyimle gereksiz tekrarlardan kaçınılmıştır.

BÖLÜM 2. YUNAN UYGARLIĞININ GELİŞİMİ

Yunan Uygarlığından bahsederken gelişmesinde önemli görülen tarihi, dini ve Sanatı'ndan ayrı başlıklar altında söz etmenin yerinde olacağı düşünülmüştür.

2.1. Yunan Tarihi

M.Ö. 3000 ortalarından M.Ö. 1200 yıllarına kadar Girit'te bir uygarlık bulunmaktaydı. Bu kültür M.Ö. 2. binde özellikle Ege Bölgesi ve Boğazlar yoluyla Karadeniz'e, Balkanlar yoluyla Avrupa'yla, Anadolu yoluyla Ön Asya ile ilişkidir. Girit'in diğer kültürlerle ilişkisi ticari amaçlıdır.

Girit'te M.Ö. 1400'lerden itibaren dışardan gelen istilalar sonucu bir gerileme görülmektedir. Akaların Girit'i istilası 300 yıl kadar sürmüş daha sonra da Dorların göçleri başlamıştır. Girit'teki kültürün sona ermeye başladığı M.Ö. 1500'lerde Peleponnes kıyısında Argos'ta Miken kültürü ortaya çıkmıştır. Miken'de şehir devletleri tarafından idare edilen savaşçı bir toplum yaşamaktaydı. Miken kültürü Girit'tekilerden farklıdır ama bu kültürden etkiler taşımaktadır.

Önce Girit sonra Miken kültürleri yayılarak önem kazanmaktaydı ama Yunan Tarihi ile bu kültürler arasında neredeyse hiç bağlantı yoktur. M.Ö. 13. yy'dan 8.yy'a kadar geçen dönemde Girit ve Miken izleri yok olmuştur. Dorlar kuzeyden güneye ilerleyip herşeyi kendi egemenlikleri altına alarak Aka ve Miken sülalelerinin izlerini yok etmişlerdir. Akalar ve İyonlar Ege Denizi'ni geçerek Anadolu kıyılarına kaçmış ve burada kıyı boyunca yerleşerek yeni İyon kentleri kurmuşlardır. Mikenler deniz üzerinden Kıbrıs ile Güney Anadolu'dan Doğu Akdeniz kıyılarına kadar ulaşmışlardır ve bu buralarda ortaya çıkan Miken buluntularıyla da belgelenmiştir (Ana., Med., 1983: 5).

M.Ö. 1000 ile 700 arası Yunan Orta Çağı'dır ve bu dönemde Dorlar Yunanistan'da Aka uygarlığının yıkıntıları üzerine şehir devletleri kurmuşlardır. Eski kabile teşkilatının yerini çok daha gelişmiş siyasal ve sosyal teşkilata sahip şehir devletleri almıştır. Yine bu dönemde halk sınıflara ayrılmış, aristokrasi meydana gelmiş ve şehir devletlerini idare eden krallar aristokratlar tarafından devrilmiştir (Mansel, 1988: 97). Yunan Orta Çağı'nın sonlarına doğru akdeniz ve Karadeniz etrafında tarımsal ve ekonomik ihtiyaçları karşılamak için koloniler kurulmuştur. Daha önceden Girit, Ege Adaları, Batı ve Güneybatı Anadolu kıyıları Yunanlılar tarafından işgal edildiğinden kolonileri daha uzak ülkelere kurma ihtiyacı duyulmuştur. Yunanlılar ilk zamanlarda ırklarını korumaya çalışmıştır, daha sonraki dönemlerde yerlilerle ilişkiler artmış ve ırk karışımı meydana gelmiştir. Kolonizasyon sonucu Yunan ticareti geniş bir alana yayılmıştır ve sanayi gelişmiştir.

Yunan Orta Çağı'ndan sonra M.Ö. 7. ve 6. yy'lar Arkaik Çağ diye adlandırılır. Bu çağda Yunanistan'da en önde gelen şehir devleti Atina'dır. Attika halkı sosyal ve ekonomik yönden üç gruba ayrılır. Büyük çiftlik sahipleri, tüccarlar ve sanayiciler ve küçük toprak sahibi köylüler. Gittikçe köylü toprakları elden çıkmış ve Attika birkaç zenginin eline geçmiştir. M.Ö. 594-593 yıllarında hükümetin başına geçen Solon'un sosyal, siyasal ve ekonomik reformları ihtiyaçları karşılamaktadır. Bu dönemde meydana getirilen devlet teşkilatı Atina'da yüzyıllarca yaşamıştır. Solon'dan sonraki yıllarda Peisistratos'un tiranlığı Atina'nın en parlak çağlarından biridir. Peisistratos aristokrat sınıfı zayıflatmış köylüyü korumuştur. Döneminde ticaret gelişmiş ve Atina Solon'un reformları ve Peisistratos'un iç ve dış siyaseti sayesinde büyük gelişme göstermiştir. Arkaik devirde ünü doğuya yayılan bir diğer güçlü şehir olan Sparta 6. yy'ın son yarısında Peleponnes birliğini kurmuştur. Bu birlik gerektiği zaman toplanırdı ve küçük büyük her şehir devleti bir oya sahipti. Sparta'da askeri güç ve polis teşkilatına dayanan bir baskı politikası uygulanmaktaydı.

Yunan Tarihi'nin Klasik Çağı olan 5. yy'da İran yaylasından Anadolu'da Kızılırmak'a kadar uzanan Pers Krallığı'nın İyonya'ya saldırıları görülmektedir. Lidya kralı Kroisos ile yaptıkları savaşta Kroisos'u esir alıp Lidya Krallığı'nı yıkmışlardır. "Lidya Anadolu'nun batı kıyılarındaki Yunan şehirleri ile birlikte Pers Devleti'ne

katılmıştır” (Mansel, 1945: 189). Perslerin idare merkezleri Sardes ve Daskileion satraplıklarıydı ve İyonya şehirlerini bu satraplıklara bağlamışlardı. Perslerin İyonya’yı işgaliyle İyonya’da başta Miletos olmak üzere ayaklanma baş göstermiştir. İyonyalılar Sardes’e kadar yürüyüp daha sonra Efesos’a kadar çekilmişlerdir. Atina İyonya’ya yardım göndermiştir. İyonya ihtilaline sonraları Karya, Likya ve Kıbrıs şehirleri de katılmış ve isyan hareketi yayılmıştır. “Persler ayaklanmayı bastırdıktan sonra M.Ö. 493’te Kios, Lesbos ve Tenedos adalarını ellerine geçirmişlerdir. Pekçok kenti daha işgal ederek isyana katılan kentleri tahrip etmişlerdir. Ayaklanmaya katılmayan Efesos ve Smyrna gibi kentler dışında yıkım ve cezadan yalnızca Kyzikos kurtulmuştur (Ana. Uy. 1982: 317).

Darius 490 yılında İyonya ihtilaline 20 gemilik bir kuvvet gönderen Atina ile 5 gemi gönderen Eretria’yı cezalandırmak için Pers donanmasını önce İyonya’ya orandan da adalara sefere göndermiştir. Eretria ele geçtikten sonra Attika bölgesinin doğu kıyılarında Marathon Ovası’na çıkarma yapılmıştır. Buradaki savaşı Atinalılar kazanmıştır (Ana. Uy., 1982: 319). Marathon Savaşı’nı Atinalıların kazanması Darius’u kızdırmış ve Yunanistan’a savaş açma kararı almıştır. Darius’un ölümünü izleyen yılda 483’te Kserkes’in ordusu Yunanistan’a sefere çıkmıştır. Orduda Hintliler, Doğulu Habeşler, Araplar, Libyalılar, Anadolu halkından Kapadokyalılar, Paflagonyalılar, Frigler, Lidyalılar, Bithinyalılar bulunmaktaydı. 1207 parçalık donanmada pekçok ulusun yardımıyla oluşturulmuştu (Herodot, 1973: 277). Pers kara ordusu Trakya ve Makedonya üzerinden Kuzey Yunanistan Teselya’ya ve oradan Thermophia geçidine hiçbir direnişle karşılaşmadan varmışlardır. Donanma denizden orduya eşlik etmektedir. Yunan donanması Persleri Artemision Burnu’nda yenmiştir. Pers ordusu karada savunmayı püskürtünce Yunan gemileri Attika bölgesini korumak için güneye çekilmişlerdir. Persler Atina’ya girip Akropol’ü ele geçirmiş ve kenti yakıp yıkmışlardır. M.Ö. 480’de Yunan donanması bozguna uğratılınca Kserkes Atina’yı terk etmiştir. Ertesi yıl Atina’yı tekrar yıkıma uğratmışlardır fakat Plataia ovasındaki savaşı Yunanlılar kazanmıştır. Bu zaferden sonra Persleri Anadolu içlerine sürerek Ege denizinden çıkartmaya çalışmışlardır. Daha sonraki yıllarda Atina Pers tehlikesine karşı Attika-Delos Deniz Birliği adlı siyasal bir birlik kurmuştur. 431-404 yılları arasında Yunanlıları iki büyük cepheye bölen Peleponnes savaşı Atinalılar ve

Spartalılar arasında olmuştur. “413’te Sicilya seferi Atina için büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. 407 yılında da Perslerle Spartalıların işbirliğinden dolayı Atinalı komutan Alkibiades 100 gemilik donanmayla Efesos limanına geçmiştir. Gemiler burada bozguna uğratılıp komutan Persler tarafından öldürülmüştür” (Mansel, 1988: 336).

Peleponnes harbinden sonra M.Ö. 4.yy’da Persler Spartalılara yardımları karşılığında Anadolu kıyılarını egemenlikleri altına almışlardır. Anadolu şehirleri Perslerin öç olmasından korkarak Sparta’dan yardım istemişlerdir. Spartalılar bir ordu göndererek Perslere savaş ilan etmişlerdir. M.Ö. 400’de savaşın sonunda Anadolu’daki Yunan şehirleri Perslere bırakılmıştır.

M.Ö. 4.yy’da kuzeyde bulunan Makedonyalılar Yunanlıları Perslere karşı savaşa davet etmişlerdir. Makedonya kralı Filip’in bu teklifiyle savaş açılmış ancak 330’daki ölümü üzerine oğlu İskender onun projelerini gerçekleştirmiştir. Hellenistik Devir olarak adlandırılan bu dönemde İskender Trakya’ya, Asya’ya ve Hindistan’a seferler düzenlemiş ve Anadolu, Doğu Akdeniz, Doğu İran ve Orta Asya ülkelerini zaptetmiştir. Fethettiği ülkelerde kurduğu şehirler Yunan kültürünü etrafa yayan merkezler olmuştur. M.Ö. 323’te ölümünden sonra İskender devleti krallıklara bölünmüştür. M.Ö. 275’te Batı Yunanlılar Roma egemenliğine geçmiştir. M.Ö. 279’da Kelt akınlarına karşın Orta Yunan şehir devletleri birleşmiş ve Kellere karşı zafer kazanmışlardır. M.Ö. 3.yy sonlarında ve 2. yy’da Romalılar ile Makedonyalılar arasındaki savaşlardan sonra Romalılar Makedonya, Yunanistan ve diğer Hellenistik şehirleri egemenlikleri altına almışlardır.

2.2. Yunan Dini

Herodot’a göre çok tanrılı Yunan dininin yaratıcıları Homeros ve Hesiodos’tur. Ancak daha sonraları tanrı soyları ve efsanelerine yeni ekler yapılır ve yeni yorumlarla zenginleştirilir. Bazıları Dorlar tarafından getirilmiştir. Yunan tanrıları insan hayatına karıştıklarından insanlaşmışlardır ama ölümsüzdürler.

Tanrılar baştanrı Zeus etrafında bulunmaktadır. Olimpos dağı mekanlarıdır. Zeus gök tanrısıdır; bulutlara, yağmura ve yıldırıma egemendir. Zeus'un pekçok eşi olmuştur ama en önemlisi aynı zamanda kızkardeşi olan Hera'dır. Hera evliliğin ve gebeliğin koruyucusudur. Bilgelik ve savaş tanrıçası Athena'yı Zeus kendisi doğurmuştur. Prometheus Zeus'un alnını baltayla yarmış ve bu yaraktan zırlara bürünmüş Athena çıkmıştır. Hera Zeus'un alnından Athena'yı çıkarmasına öfkelenmiş ve kimseyle birlikte olmadan ateş ve demircilik tanrısı olan Hephaistos'u doğurmuştur. Zeus'un Leto ile birleşmesinden musikin ve biliciliğin tanrısı Apollon ve avcı tanrıça Artemis olmuştur. Diğer Olimposlu tanrılardan biri olan Ares, Athena gibi savaş tanrısıdır ama aklın yönettiği bir savaşı değil çılgın savaşı ve amaçsız kıyımı simgelemektedir. "Hermes ise tanrıların habercisi, Zeus'un güvenilir elçisi, yolların tanrısı ve yolcuların piridir" (Cömert, 1980: 18). Olimpos'un en önemli tanrılarından biri olan Poseidon, Zeus'un kardeşi ve denizlerin tanrısıdır. Denizlerden başka toprağın da sahibidir. Toprak, bitki ve bereket tanrısı; üzüm bağlarının ve şarabın koruyucusu Dionysos'tur. Alayında bulunan Silenoslar, Satyrler, Bakkhalar onun için dinsel törenler düzenlerlerdi. Dionysos gibi toprak ve bereketle bir tutulan tabiat tanrıçası Demeter Zeus'la birleşerek ölümler ülkesi tanrıçası Persophone'yi doğurmuştur. Persophone'yi kaçıran Hades ölümler ülkesinin tanrısıdır. Hades ülkesi Tartaros ve Erebus olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Pekçok efsaneleri olan bu tanrıların dışında Zeus'un çevresinde daha az önemli olan tanrılar ve tanrıçalar bulunmaktadır. Bunlar gök ve atmosfer tanrıları, su tanrıları, orman ve kırsal tanrıları, toprak ve cehennem tanrıları ve insan hayatı ve kaderiyle ilgili tanrılardır.

Hemeros destanlarında önce bu dünyayı göz önünde bulunduran realist bir görüş olmasına rağmen ölümler dünyası da bulunmaktadır ve Hades'in buyruğu altında bulunan bu dünya soğuk, ışısız ve güçsüzdür. Ruhlar dünyada kendi iradelerine egemen olmaksızın gölgeler gibi dolaşmaktadır" (Mansel, 1988: 139).

Yunanistan'da dini törenler tapınakların önünde duran sunağın önünde yapılmaktaydı. Rahipler şehirlerdeki toplumlar tarafından seçilmiş devlet memurlarıydılar. Her Yunanlı kendi tanrılarını kendi seçmekte, dininin kendi dünya görüşüne göre kavramaktaydı (Mansel, 1988: 142). Dindarlığın artmasıyla tanrıların

kahinlik gücüne olan inanç artmaya başlamıştır. Bu alanda en çok Delfoi Apollonu ün salmıştır. Her türlü resmi ve özel işler için bu tanrıya başvurmak adet olmuştur.

Arkaik dönemde Yunanistan'da ölülerin başka bir dünyada ömürlerini sürdürdüğü inancı yayılmıştır. Bunun sonucu ölüler için özenle mezarlar inşa etmişlerdir. Bu inancın kuvvetlenmesiyle halk Olimpos tanrılarını daha az önemser olmuştur ve kendilerine daha güçlü din aramışlardır. “Bunlardan biri olan Dionysos dini insanları dünyaya nüfuz eden ve hayat veren bu tanrıya yaklaştırmak amacını gütmekteydi. Dionysos’un müritleri geceleri yüksek yerlerde ellerinde meşaleler olduğu halde flüt ve davullarla gürültülü törenler yaparlar, bol bol şarap içerler, dans ederler, kutsal hayvanları parçalar ve bunların kanını şaraplarına karıştırarak içerler ve etlerini çiğ olarak yerler, böylece tanrısal özü vücutlarına soktuklarına inanırlardı (Mansel, 1988: 220). Orfeus dininde ise insan ruhunun tanrı parçası olduğu için ölümsüz olduğunu, mezar gibi tıkalı olduğu insan vücudunda azap çektiğini, ölümle de ruhun vücuttan kurtulmadığı görüşü vardı. Bu dine girenler temiz yaşayabilmek için oruç tutmak, çile çekmek ve toprakla temizlenmek zorundadır. Dinin gerektirdiklerini yerine getirenlerin ruhları vücutlarından kurtulabilmektedir. Anadolu Trakya ve Yunanistan dinlerinin bir karışımı olan Orfeus dini 7. yy’dan sonra yayılmıştır. 6. ve 5. yy’larda da rol oynamaya devam etmiştir.

Hellenizm döneminde kurulan pekçok yeni Yunan şehirlerinde Yunan tanrıları için tapınaklar yapılmıştır. Ancak Olimpos tanrılarına güven azalmıştır. Orfeus diniyle birleşen Demeter kültü Yunan dünyasına yayılmıştır. Bununla birlikte Doğu ülkelerinin tanrıları da benimsenmiştir. Buna örnek olarak Mısır yeraltı tanrısı “Osiris-Apis” Yunancada Serapis verilebilir. Hellenizm döneminde bu tanrı için tapınaklar yapılmıştır. Yunan dini Hellenizm devrinden sonra Romalıları da etkilemiştir. Romalılar 12 baş tanrıyı benimsemişlerdir.

2.3. Yunan Sanatı

Yunan Sanatı’na geçmeden kısaca Girit ve Miken sanatlarının özelliklerine değinmek gereği görülmüştür. M.Ö. II. binde Girit adasında en parlak dönemini

yaşayan Giritlilerin sanatı Mısır ve Sümer sanatlarının aksine bu dünyaya aittir. Tanrılar için büyük tapınaklar yapılmaz, sadece kutsal mağaralarda ve saraylarda dinsel törenler için ayrılmış mekanlar vardır. Tanrı yontuları bulunmaz, mitolojik öyküleri ele alan yapıtlara bile koyulmaya kolay rastlanmaz. Giritli sanatçılar doğadan esinlenerek bezeme biçimlerini yaratmışlardır. Giritliler denizci bir kavim olduklarından sanatlarında da deniz konuları görülmektedir. Figürlerinde en güzeli ve zarifi aradıklarından sivilizasyon vardır. M.Ö. 1600-1200 yılları arasında Yunanistan'da Akaların yarattığı bir uygarlık olan Miken Sanatı'nda ise görülen en popüler konu savaştır. Miken'de Girit mimarisinin en önemli yapısı olan Knossos sarayı paralelinde tepe üzerinde şatolar yanısıra kuyu ve kubbeli mezarlar bulunmaktadır. Dış görünüş ve içerik yönünden büyük ölçüde Girit etkisi altında kalan Miken Sanatı'nda Girit resminin özellikleri görülmektedir ama farklı olarak insan figürlerine de yer verilmiştir.

Miken uygarlığından sonra Yunanistan'da karanık bir çağ kendini göstermeye başlamıştır. Karanlık çağın ardından Yunan sanatının başlangıcı kabul edilen Geometrik Dönem M.Ö. 1050-700 yılları arasına tarihlenmektedir. "Geometrik Dönem'in sanatı başlangıçta dış etkenlere bağlı olmadan kendi kendine oluşan ve gelişen bir sanat görünümündedir. Bu sanatı simgeleyen geometriklik özellikle vazolar resimlerinde hakim olan geometrik şekil ve özellikten ileri gelmektedir (Saltuk, 1993: 231). Geometrik Dönem Proto Geometrik (M.Ö. 1050-900) ve Geometrik (M.Ö. 900-700) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Proto Geometrik dönemde geometrik şekillerle süslü vazolar görülmektedir. Vazolarda sıkı bir düzen göze çarpmaktadır. Eğri ya da sarmal çizgiler, zikzaklar, üçgen baklava motifleri kullanılmaktadır. "M.Ö. 9.yy'da geometrik üslupta yumuşama başlamıştır. Yavaş yavaş insan ve hayvan figürleri görülmektedir ama bu figürler derinliksiz, basitleştirilmiş katı görünümlü ve şematik hareketler içinde verilmiştir (Pischel, 1981: 90). Geometrik üslupta figürlerin bacakları ve başları profilden, göğüs önden resmedilirdi. Geç geometrik çağda bu üslubun gelişimine Anadolu'nun batı kıyılarındaki bazı kentlerinde de rastlanmaktadır.

M.Ö. 8. yy sonunda ve 7. yy'da Geometrik Üslup yabancı etkiler altında kalmış ve giderek değişmeye başlamıştır. Bu tüm Akdeniz bölgesini etkisi altına alan

bir değişim çağının başlangıcıdır. Doğu'daki Mısır, Mezopotamya, Fenike ve Suriye gibi ülkelerle ticari ilişkiler sonucu olan Doğu etkileri lotus, palmet gibi bitkisel bezemeler ve sfenks, grifon, aslan gibi doğu ülkelerinin sanatlarında görülen canavar ve hayvan figürleri benimsenmiştir (Richter, 1984: 250). Bu motifler tüm ayrıntıları ile resmedilmiştir. "Bu dönemde düz ve köşeli hatlar yerine yuvarlak ve eğri hatlara bırakmıştır. Tüm bu etkilenmeler geometrik üslubun kuruluk ve sertliğinin giderilmesinde etken olmuştur" (Saltuk, 1993: 232). Doğu etkili üslup çağı olarak adlandırılan bu dönem M.Ö. 720-650 arasına tarihlenmektedir. "Doğu'nun fildişi ve tunç heykellerinden, çeşitli eşyalardan ve Geç Hitit krallıklarının anıtsal yapılarındaki bazı mimari öğelerden etkilenmeler gözlenmektedir" (Ana., Med., 1983: 7). Bu çağda Anadolu ve Yunanlıların bir arada oturduğu Ege bölgesindeki kentlerde doğu ve batı kültürlerinin kaynaşması sanat yapıtlarında kendini göstermektedir. "Dönemin sonlarında İyonya'nın kuzeyinde Aiolia kentlerinde Yunan mimarisinin iki ana düzeninden biri olan İon düzeninin başlık tipinin öncüleri ortaya çıkmıştır. Bunlar yaprak bezemeli bir alt kuşağın üzerinde dikey iki volütten oluşan büyük başlıklardır" (Ana. Med., 1983: 7).

Doğu etkilerinin görüldüğü bu dönemden sonra M.Ö. 650-480 yılları arası Arkaik dönemdir. Bu dönemde Yunan kültürü düşün ve sanat alanında bir bütünlüğe yönelmiştir. Biçim öğeleri bir örnek olmaya başlamıştır. "Yunan tapınağı ortaya çıkmıştır, böylece özgün bir mimari yaratmışlardır. Yapılarına esas olarak Mikenlilerin ilkel tahta tapınakları ile sütunlarla çevrilmiş merkezi büyük bir odadan oluşan basit megaron tipini almışlardır" (Conti, 1982: 6). M.Ö. 600 yıllarına doğru taştan yapılan tapınaklarda yalınlık ve bütünün uyumu göze çarpmaktadır. Mimarlıkta iki ayrı düzen ortaya çıkmıştır. Dor ve İyon. Dor düzeni örneklerine Yunanistan, Güney İtalya ve Sicilya'da rastlanırken Batı Anadolu'da İyon düzeni ağır basmaktadır. İki düzeni ayıran en önemli özellik sütun başlığıdır. Dor düzeni anıtsal, İyon düzeni estetikdir. Dor düzeninde sütunlar doğrudan stilobata otururken İyon'da bir kaide bulunmaktadır. Bu dönemde Dor düzenine Olimpia'daki Hera tapınağı, İyon düzenine ise Efesos Artemis tapınağı örnek verilebilir. "Arkaik dönemde Yunan tapınakları kalker taşından yapılmıştır. Mermer arkaik mimarlığında az kullanılmıştır" (Mansel, 1988: 239).

7. yy'da Mısır Sanatı'ndan etkilenecek yapılmış kuros olarak adlandırılan ayakta duran çıplak erkek heykelleri görülmektedir. Bu heykeller Mısır'dakinden farklı olarak öne bir adım atmakta ve tek başına durmaktadır. Bu heykellerde henüz esneklik ve yumuşama yoktur. Kurosların paralelinde İyon Kore heykelleri Egeyi aşp Yunanistan'a geçmiştir. Zarif genç kız heykelleri olan Koreler de ayakta durur ve bol kıvrımlı bir giysi içindedirler. Arkaik dönemde mitolojik konulu heykeller mimaride metop ve çatı alınlıklarını süslemektedir. "Anadolu'nun güneybatısındaki Likya bölgesinin mezar heykellerinde arkaik dönemden itibaren İyon sanatı özellikleri görülmektedir" (Ana., Med., 1983: 9). Arkaik devirde pişmiş toprak kaplama levhaları üzerine kabartmalar ve boyalı sahneler yer almaktaydı. İyonya'da Klazomenai'de 6.yy'ın ikinci yarısında boyalı pişmiş toprak lahitler bol miktarda yapılmıştır.

7. yy'da vazolar doğudan getirilen kumaş ve halıları örnek olarak açık ber zemin üzerine parlak siyah, kırmızı veya beyaz boya ile özenle yapılmış birtakım geometrik bezemeler ya da mitolojik sahneler göstermektedir. İnsan figürüne az rastlanır (Mansel, 1988: 247). Vazoları süsleyen ressamın adları bilinmektedir. "Bunlardan Nessos ressamının figürleri büyük, yüz çizgileri sert ve ağırbaşlıdır. Titizlikle çizilmiş çizgiler ve vazanın tüm yüzeyinin bezemelerle doldurulmuş olması Gorgon ressamının özellikleridir" (Richter, 1984: 275). 6.yy'da vazo resimlerinin konuları genellikle mitolojiktir. En önemli merkezlerden biri Sparta'dır. M.Ö. 530-20 yıllarına doğru kırmızı figürlü vazolar siyah figürlülerin yerini almaktadır. Bunlar siyah bir zemin üzerinde kırmızı renkte figürleri kapsamakta ve bu figürlerin iç ayrıntıları fırça ile yapılmış siyah çizgilerle belirtilmektedir. Doğu Yunan dünyasında da M.Ö. 7. ve 6. yy'lara tarihlendirilen çömlekler bulunmuştur. Batı Anadolu'da Klazomenai önemli çömlek merkezlerinden biridir. "Burada M.Ö. 550-40 yıllarında Tübingen grubu çömleklerinde insan figürleri amforanın omuz kısmındadır. Boyun üzerinde ve bazen ana alan aşağısında hayvanlar ve diğer yaratıkların grupları yer alır ve genellikle palmet ve lotus çiçeklerinin geniş süslemesiyle ayrılmaktadır. Daha geç dönemlerde Petrie grubunun favori konuları kadınlar, satirler ve genç binicilerdir. Çömleğin karakteristik şekli çok dardır" (Enc. W. Art, 7, 1963: 71). Arkaik dönem Yunan dünyasında kişisel duyguları açığa çıkaran lirik şairler ortaya çıkmıştır. Felsefe alanında

da özellikle İyonyalı filozoflar ön plandadır. Tales, Anaksimenes ve Anaksimeandros bunlardandır. Kolofonlu Ksenefones İyonya felsefesini batıya yaymaya çalışmıştır.

Arkaik dönemin ardından M.Ö. 5.yy ortalarında Yunan Uygarlığında klasik dönem başlamıştır. En parlak dönemini Perikles zamanında yaşamıştır. Sanat alanında Atina'nın önder olduğu Klasik Dönem M.Ö. 330'lara kadar devam etmiştir. "M.Ö. 450'den sonra Persler tarafından yağmalanmış olan Atina şehrinin simgesi Akropolis'in yeniden yapımına başlanmıştır. Tepede yükselen Akropolis'in yapılarının hepsi 40 yıl gibi bir süre içinde yapılmıştır ve Yunan klasiğinin doruğunu oluşturur. Yataylığın iyice vurgulandığı Parthenon tapınağı beyaz mermerden yapılmıştır ve Dor düzeninin özellikleri olan güçlülük, ritm, yalınlık, yumuşak ve benzersiz bir oranlama bu yapıda göze çarpmaktadır" (Pischel, 1981: 104). Akropoliste Partenon dışında küçük Nike tapınağı ve Erektion yapısı bulunmaktadır. Her iki yapıda İyon üslubundadır. Erektion'da sütun olarak karyatid adı verilen 6 kadın heykeli kullanılmıştır. M.Ö. 5. yy'da Batı Anadolu'da inşa edilen yapılar arasında heykellerle süslenmiş Milet Athena Tapınağı, Ksanthos Harpyler ve Nereidler anıtları bulunmaktadır.

Bu yy'da heykeltraşlıkta büyük gelişmeler görülmektedir. "Tanrı heykellerini ele alan heykeltraşlar bu heykellerde vücut ile elbise arasındaki ilişkilere, vücudun çeşitli kısımları arasındaki oranlara ve ciddi bir yüz ifadesine önem vermekte ve güzelliği bozabilecek şekil ya da hareketten kaçınmaktadırlar. Yunan sanatının en başarılı ve anıtsal tanrı heykelleri bu dönemde yapılmıştır" (Mansel, 1988: 374). Klasik Yunan uygarlığının en büyük sanatçılarından biri olan Fidyas, Partenon tapınağının alınlık ve frizlerini mermer heykellerle süslemiştir. Altın, tunç, mermer ve fildişi tekniklerini ustalıkla kullanan Fidyas'ın eserlerinde dinginlik, güzellik ve azamet göze çarpar. 5.yy'ın ikinci yarısından sonra idealleştirme en yüksek noktasına ulaşmıştır. Heykeltraş Poliktetos tanrı heykelleri ve erkek vücudunun bütün güzellik ve kuvvetini gösteren atlet heykelleri ile ün kazanmıştır.

M.Ö. 5. yy'da Atina'nın kırmızı figürlü vazoları Akdeniz ve Karadeniz'de egemendir. Vazo ressamı mitolojik sahnelerden başka Atina'nın günlük hayatından

alınmış çeşitli konulara yer vermekte ve resimlerin altına imzalarını atmaktadırlar (Mansel, 1988: 381). Pers savaşlarından sonra vazo resminde sert üslup söz konusudur. Lapit ve Kentauros, Yunan ve Amazon savaşları gibi çok figürlü konulara yer verilmektedir.

M.Ö. 4. yy'da geçilirken Yunan tarihinde önemli değişiklikler olmuştur. Yunan klasiği bu arada parlaklığını sürdürmektedir. Mimari alanda İyon üslubundan türetilen Korint üslubu ortaya çıkmıştır. Burada İyon sütunbaşlığının yerine akant yapraklarıyla süslü bir sepete benzeyen bir başlık bulunmaktadır. Yine 4. yy'da tiyatrolar yapılmaya başlanmıştır. "Tiyatronun çekirdeği daire biçiminde orkestradır. Koro bunun üstünde dans etmektedir. Bunun çevresinde oturma sıraları yarım daireler çizerek yukarı doğru yükselmektedir. Orkestranın arkasında oyuncunun hazırlanma yeri olan skene bulunmaktadır, bölmelere ayrılmış yalın biryapıdır" (Pischel, 1981: 105). Atina'da Akropolis'in eteğinde Dionysos Tiyatrosu, Delfoi Tiyatrosu, çok iyi korunmuş 80.000 kişilik Epidarus Tiyatrosu önemli yapılarıdır.

4. yy'ın ikinci yarısında Anadolu'da yapılan Efesos Artemis, Priene Athena ve Didima Apollon tapınakları İyon düzenindedir. Anadolu'da en önemli yapılardan biri olan Mausoleum yüksek bir taş kaide etrafı İyon galerileriyle çevrili mezar odası ve bu odayı örten basamaklı bir piramitten ibarettir.

4. yy'da heykeltıraşlıkta portre sanatının geliştiği görülmektedir. Sadece tanrılar için değil insanlar içinde heykeller yapılmaktadır. Yapılan büstlerin pekçoğu şair ve filozoflara aittir. Yüzyılın ortalarına doğru kendine özgü bir üslup yaratmış olan Praksiteles genç tanrıları insanlaştırmış ve belirli bir iş yaptıkları anda tanımlamaya önem vermiş ve vücut güzelliklerini büyük bir ustalıkla mermere işlemiştir. "4. yy heykel ve kabartmalarında insan yüzleri düşlere dalmış yumuşak bir anlam taşımaktadır. Çoğu zaman buna aşırı duygulu bir görünüşte katılmıştır, duruşlar daha da kıvrak olmuştur, giysi katlarının işlenişinde saydamlık abartılmış ve sert karşıtlıklara yer verilmemiştir (Richter, 1984: 114).

4. yy resim sanatı için yine vazo üzerindeki resimlerden fikir edinmek mümkündür. Atina bu dönemde kırmızı figür tekniğine beyaz ve altın yaldızı gibi başka renkler katmakta, figürlerde derinlik ve perspektife önem vermekte, figürlerin sayısını artırmakta, hareketler canlılık ve şiddet kazanmakta ve kontur hatları büyük bir ustalikle çizilmektedir (Mansel, 1988: 430). Teknikteki yeniliklere rağmen Atina vazoda yavaş yavaş gerilemiş ve daha sonra büsbütün ortadan kalkmıştır. Aşağı İtalya'da en çok Apulya'da 4. yy'da gelişen ve Attika vazolarını örnek alan vazo endüstrisi başlamıştır. Bu vazolar üzerinde zengin bezemeler ve mimari resimler görülmektedir.

Klasik dönem düşün dünyasında özellikle Atina'da hareketlilik görülmektedir. Ancak Anadolu'da da tabiat felsefesini sürdüren filozoflar bulunmaktaydı." "Herşey akıp gider" diyen Heraklitos bunlardan biridir. Diğer Yunanlı filozoflar Parmenides, Empedokles, Anaktagonas, Demoritos bu dönemin önemli isimleridir. 5.yy'ın son yarısında Sokrates, 4.yy'da Diogenes, Platon ve Aristo büyük düşünürlerdir.

Klasik devirden sonra M.Ö. 330-30 yılları Hellenistik Dönem olarak adlandırılır. Bu devirde klasik devrin başta Atina olmak üzere Yunanistan ile sınırlı kalan sanat geniş bir alana yayılmıştır. Bu dönemde Yunanistan'da eski kentler yaşamlarını aynen sürdürürken Miletos, Bergama, Efesos, Priene, Sardes ve Teos gibi Anadolu kentleri Hellenistik dünyasının en önemli merkezleri olarak gelişmişlerdir. Anadolu bu çağlarda şehircilik ve mimarlıkta aşama göstermiştir. İlk kez M.Ö. 5. yy'da Miletos'ta mimar Hipodamos tarafından uygulanan şehircilik Hellenistik devirde de diğer Anadolu kentlerinde geliştirilerek uygulanmıştır. "Hipodamos kent planı sisteminde paralel cadde ve sokaklar birbirini dikey olarak kesmekte ve ızgara plan meydana gelmektedir. Bergama dağ şehrine Priene ise ova şehrine örnektir" (Ana., Med., 1983: 11).

Hellenistik sanat çok yönlüdür. Geçmiş yadsınmaz, büyülüğü ve özelliği kabul edilir ama ona ilkeleri ve yasaları önde tutan, sanat yaratıcılığını kurallara bağlayan akademik üslubu seven geç dönemin bakış açısından bakılır. Zarıflığe, ayrıntıya lükse değeri verilirken bir yandan da tutkulu anlatımlara doğa taklidine ya da ölçüsüz

hareketlere yönelinmesiyle neredeyse çirkinliğin sınırına kadar gelinir (Pischel, 1981: 107).

Hellenistik mimaride Dor düzeni hala kullanılmakla birlikte eski yaygınlığını yitirmiştir. “Korint düzeni daha da geliştirilir ve geleneksel üslupta yapılan tapınaklarda uygulanır. Mimarlık yeni işlevlere yönelir; kitaplıklar, tiyatrolar ve mezarlar yapılır. Özellikle Anadolu’da mimarlıktaki gelişmenin teknik ve yapı bakımından en olgun örneklerine rastlanmaktadır. Bergama’daki M.Ö. 18 tarihli Zeus Sunağı Yunan biçimiyle doğu düş gücünün bir birleşimidir” (Pischel, 1981: 108). Bu dönemde Anadolu’da Didima’daki Apollon, Sardes’teki Artemis ve Magnezia’daki Artemis tapınakları İyon düzeninde yapılmıştır. Hellenistik tiyatrolar 4. yy’ın devamıdır. Priene tiyatrosu üç kısımdan oluşmaktadır. Skenenin gerisine bir ikinci kat katılmıştır.

Hellenistik devirde heykel çok yönlü ve zengindir. Portreler devrin realist görüşlerine uygun olarak gelişmiştir. En büyük portre sanatçısı Lisippos’tur. İskender portrelerini bu sanatçıya yaptırmıştır. “Hellenistik heykelde biçimlendirme, devinimlerin belirtilmesi ve anlamların verilmesinde gittikçe artan bir gerçekçilik görülmektedir. Gerçekçiliğe yönelen ilgi sonucu yaşlılık, çocukluk, sakatlık, kırgınlık ve umutsuzluk gibi konular yeni ve yoğun bir görüşte ele alınmıştır. Üç üslup görülmektedir. Sufumato İskenderiye’de gelişmiştir. Bu üslupta gövdenin girinti ve çıkıntıları yumuşak geçişlerle bağlanıp çok ince bir işçilik sağlanmıştır. Pergamon üslubunda karışıklıklar ve belirgin vuruşlar güçlüdür. Geçişler arasında bağlantı yoktur, konular birbiri içine geçmiş olayları kapsar, gövdelerde çok yönlü dönüşler vardır ve yüzler tutku doludur. Geleneksel üslupta ise eski konular sık sık kullanılmıştır. Yunanistan’a özgü bir üsluptur” (Richter, 1984: 138).

Hellenistik dönemde mermer heykellerin yanısıra pişmiş toprak heykellerde yapılmıştır. Dinsel ve güncel hayattan seçilmiş konular yaygındır. Anadolu’da geç dönemde merkez Myrina’dır. Bunun dışında İzmir, Yunanistan Sicilya ve Güney İtalya’da da örnekler bulunmuştur. “Bu dönemde yapılan freskolarda doğa görünümüleri ve günlük yaşam konuları yer almaktadır. Mozaiklerde ise mitolojik

olaylar, hayvanlar, canavarlar, bitkisel bezemeler en belirgin konulardır. Pompei evlerinin duvarlarında görülen ve büyük bir kısmı mitolojik olayları tanımlayan duvar fresklerinde Hellenizm resim sanatının yankılarını bulmak mümkündür (Mansel, 1988: 352). Hellenistik vazolarının büyük çoğunluğunda boyalı süslemelerden kaçınılmıştır, bunların yerini kabartmalar almıştır. Çömlekler bitki bezemeleri çok az da figürlerle süslenmiştir. Genel olarak Yunan Sanatı; insanın yüceltilmesi, akla dayanma, denge, uyum, düzen ve oran gibi kavramlarla açıklanabilmektedir.

BÖLÜM 3. GRIFON, SFENKS VE KENTAÜROS'UN GELİŞİMİ

Karışık yaratıklar M.Ö. 3. binden itibaren Mısır, Mezopotamya ve Suriye sanatlarında görülmektedir. Bu yaratıklar tanrıların insan şeklinde gösterilmesiyle ortaya çıkmıştır. Tanrısallıklarını vurgulamak için doğaüstü bir şekilde tasvir edilmişlerdir. Bu yaratıklardan grifon, sfenks ve kentauros tanrıların etrafında yer alırlar. Anadolu, Girit ve Yunanistan'a da geçerek çeşitli sanat eserleri üzerinde gösterilmişlerdir.

3.1. Grifon

Grifon Orta Avrupa'da kullanılan bir isimdi ve bugün sanat çalışmalarında yeralan efsanevi karışık bir hayvan olarak değerlendirilmektedir (Black, 1992: 99). Aiskhylos'un Prometheus'unda ve Herodot tarihinde sözü geçen bu efsanevi yaratığa Yunanca'da "Gryps" adı verilmektedir. Aiskhylos bu yaratıkları "havlamaz, uzun gagalı, kanatlı köpekler" olarak tanımlamaktadır. Başka bir söylenceye göre gövdeleri aslan gövdesidir. Bu yaratıklar Hyherboreliler ülkesinde iskitlerin elinde bulunan kutsal altınlara bekçilik etmektedirler. Orada bulunan tek gözlü Arimaspes bu altınları almak için grifona saldırır. Aiskhylos'a göre Apollon'un ve diğer tanrıların takipçileri gibi görülür (Erhat, 1984: 128). Cteias'a göre kırmızı göğüslü, siyah kuştüylü grifonlar Hindistan dağları üzerinde bulunan altını koruyorlardı. Ayrıca grifon Yunanca'da Nemesis'le birleştirilmiş ve Dionysos'un şarap çanağının muhafızı gibi görülmüştür (Grimal, 1990: 166).

Hayali bir yaratık olan grifon kanatlı veya kanatsız aslan vücuduna, genellikle kartal olan büyük kuş başına ve gagaya sahiptir. Grifonun diğer bir çeşidi insan vücutlu, kuş başlı ve kanatlı bir yaratık olan kutsal ağacın koruyucusu grifon-demonudur. Yaratığın ana yurdu Mezopotamya'dır ama Giritlilerin dini tasvirlerinde, Miken'in ve Yunan'ın dekoratif Sanatı'nda ve özellikle Mısır ve Anadolu'da önemli bir şekilde yer almıştır. Grifon kullanımı Mezopotamya kaynaklarının yaşadığı Eski

Suriye’de ve Suriye ile Mısır ve Anadolu özelliklerinin birleştiği Suriye’nin liman şehirlerinde de yaygındır.

Mezopotamya’da kuş benzeri memeli hayvanlar M.Ö. 4. bin yılından beri bilinmekteydi. Uruk ve Cemdet Nasr dönemlerine ait olan Susa’dan silindir mühürler arasında bilinen tek grifon erkek aslan yelesiyle bir kuş kafasına, kanatlara ve ön ayaklarında pençelere sahiptir ve bu dönemin diğer yaratıkları gibi iz bırakmadan kaybolmuştur (Frankfort, 1936: 106). (Resim 1). Ur’dan bir silindir mühür üzerinde Akad’ların tahta tekerlekli savaş arabasında hava tanrısı tasvir edilmiştir. Burada yer alan kanatlı, kuyruklu ve ateş tıslayan ejderha pençeli yaratık Asur imparatorluğunun sonuna kadar hava tanrısının yakınında yer almıştır (Resim 2). Buradaki grifon savaş arabasını çekmesine rağmen savaşçı bir tip değildir.

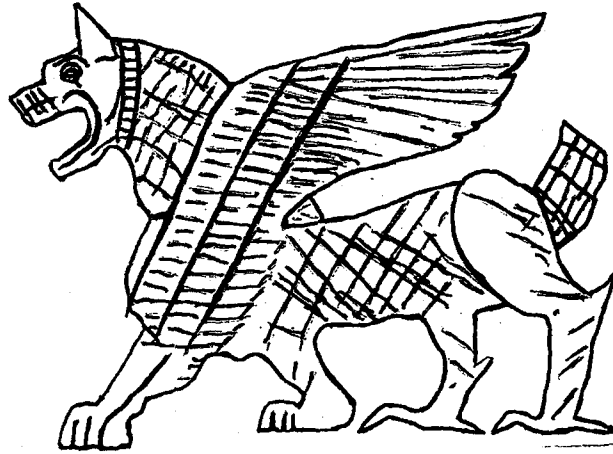
Kasit (M.Ö.1530-1150) döneminde bir Kudurru kabartmasında grifon aslan başına, kanatlara, aslan ön ayaklarına ve kuş arka ayaklarına sahiptir (Resim 3). Orta Asur Sanatı’nda çok popüler olan grifon-demon M.Ö. 883-859 yılları arasında hüküm süren II. Asurnasirpal’in sarayının özel kısımlarında kabartma olarak tasvir edilmiştir (Resim 4). “Eski adı Nimrud yeni adı Kalhu’dan olan bu taş anıtsal kabartmada grifon-demon temizlik için elinde bir kova ve kozalak taşımaktadır. Kabartmanın ortasındaki yazıtta kralın fetihleri yazmaktadır” (Black, 1992: 101). Asur saraylarının duvar kabartmalarında ve mühürler üzerinde görülen bu grifon-demon kutsal ağaçta bulunan hayati gücün korunması görevini görmektedir. Bazen kral Tukiltinurta’nın mühründe olduğu gibi bu görevi krala nakledip kralın arkasında yer almaktadır (Resim 5). “3. Tiglatpleser’in (M.Ö.744-727) Suriye’de saraylar yaptırmısından sonra Asur duvar resimleri Kuzey Suriye Sanatı’ndan etkilenmiştir. Ortostatların kabartma ile dekore edilmesi fikri benimsenmiştir ama dekorasyonların konuları farklıdır. Resimlerde ve kabartmalarda kapılarda muhafızlık eden yaratıklar yer almaktadır. Bu, kuzey Suriye’deki diğer şehirlerde ve Tell Halaf’taki grifonlarda, Mitanni ve Orta Asur mühürleri üzerinde görülen grifon kapı önündeki muhafızlarındandır (Resim 6). Altında bir boğa ve aslan doğuşmaktadır” (Frankfort, 1958: 297). Grifon ve grifon-demon muhafız görevini ellerinde tutmalarına rağmen daha az önemli durumlarda da

Resim 1. Silindir mühür üzerinde grifon.

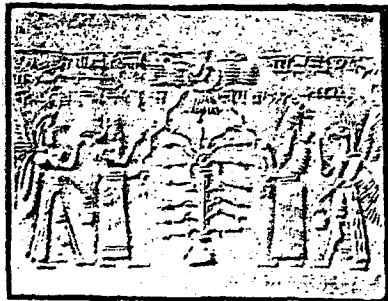
Resim 2. Ur'dan silindir mühür.

Resim 3. Bir Kudurru kabartmasından detay.

Resim 4. Aurnasirpal'in sarayından taş kabartma.

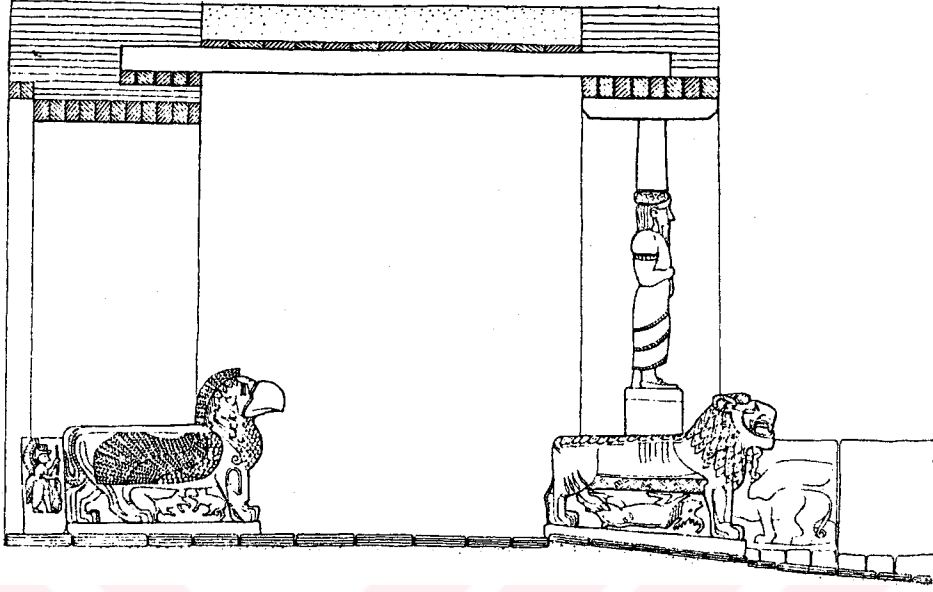

Resim 5. Asur kralı Tikultinurta'nın mührü.

görülmektedir (Resim 7 ve 8). Bu yaratığın Asur'da görevi açıkça anlaşılmadan önem kazanmıştır. Asur'dan bir mühür üzerinde beş grifon-demon'dan biri çift kartal başına sahiptir ve ateş solumaktadır. Diğer çift ayaklarıyla onların kanatlarını kaldırmaktadır. Dik duran komşu çift ise kanatlı bir güneş diskini kalkık kollarıyla desteklemektedir. Bunların içinde yalnızca çift başlı yaratık insan vücuduna sahipken diğerleri aslan vücutlu grifonlardır (Resim 9).

Grifon Kar-Tukiltu-Ninurta sarayının (M.Ö. 1280) duvar resimlerinden itibaren Asur Sanatı'nda benimsenmiş ve M.Ö. 8.yy'ın Nimrud fildişi eserleri üzerinde de yaşamıştır. Yeni Asur döneminden Nimrud'dan fildişi kakma mobilya üzerinde görülen kanatlı grifonun başı yukarıya doğru, ağzı açıktır, etrafında bitkisel bezemeler yer almaktadır ve ön ayaklarından biri kalkıktır (Resim 10). "Tell Halaf'ta sarayın önündeki terasta bulunan muhtemelen siyah mermer çokgen bir sütun tepesinde duran gözleri kakma olan büyük kuş kartal olarak adlandırılmıştır ama başın yan tarafındaki ve gerisindeki kıvrımlar Orta Asur ve Mitanni sanatının grifonlarıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir (Resim 11). Asur sanatı Kuzey Mezopotamya'dan Toroslara, Diyarbakır'ın güneyinden Hums güneyine kadar uzanan alanda önemli bir kültür merkezi yaratan Mitannilerin motiflerinden etkilenmiştir. Orta Asur döneminde grifon ve grifon-demon tanrıyı göstermektedir (Frankfort, 1958: 292).

Suriye'de ve Mitanni Sanatı'nda mühürler üzerinde grifon ve grifon demonlara rastlamak mümkündür. Grifon Suriye mühürlerinde genellikle kartal başlı, tepelikli, açık sivri gagalı, oturur halde, kanatlı tasvir edilmiştir. Megiddo'dan fildişi örneklerde dikdörtgen tabaka üzerinde yatık durumda grifonların başları yukarıya doğrudur ve kanatları uzanmıştır (Resim 12). Suriye Sanatı'nda grifonun süsleyici nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Başının üzerindeki tepelik Suriye'ye özgüdür.

Resim 6. Tel Halaf Kapara Sarayı girişı.

Resim 7. Asur Mührü

Resim 8. Asur Mührü.

Resim 9. Asur mühründe grifon-demon.

Resim 10. Fildişi mobilya parçası

Resim 11. Bir sütun üzerinde kuş.

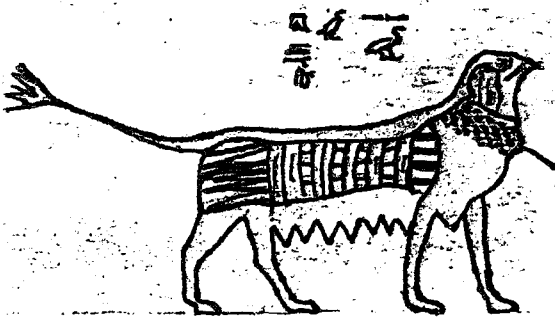

Resim 12. Uzanmış grifon.

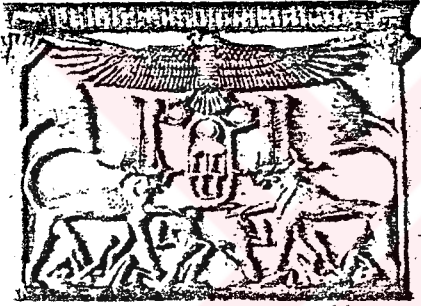
Grifon Mısır'da da bilinmektedir. Erken Hanedanlık döneminde bir yazı taşı üzerinde görülmektedir ama 5. Hanedanlıkta önemli bir görevi yerine getirmektedir. Mısır ikonografisinde grifon kralın düşmanlarını yok edici olarak bilinmektedir (Frankfort, 1936: 112). Beni Hasan'da bir çarpışma sırasında kralın yardımına gelir bu nedenle kırıncı anlamında "tsts" ismini alır. sihirli bir Mısır steli üzerinde "hh" isimli grifon tanrı Sad'ın saltanat arabasına saldırır (Jairazhby, 1965: 254). Eski krallığa tarihlenen bir örnekte aslan vücutlu, kanatlara sahip kuyruklu bir grifon tasvir edilmiştir. Beni Hasan'da bir mezar resminde grifonun kuyruğu ile lotusun birleşmesi söz konusudur (Resim 13). "Mısır'da grifon inancının kanıtına rastlanmasa da görevi ve özellikleriyle resmi bir semboldür. Görevi Tebli savaş tanrısı Manthu ile birleşmesi sonucu olabilir. Bu birleşim Mısır grifonunun şahin başlı tasvir edilmesini açıklayabilir. III. Sesostrise ait altın bir gerdanlığın üzerinde iki tarafında lotus sütunlar arasında bir kartuşa dayanan kanatları açık akbaba savaş tanrısı Manthu'yu sembolleştiren iki grifonun insanları ezmesi gösterilmiştir (Frankfort, 1936: 112). Grifonların sol ayakları altında aynı pozisyonda çömelmiş iki insan durmaktadır (Resim 14). Hiksos zamanında Tel Beit Mirsim'de bulunmuş böcek şeklindeki taştan bir muska üzerinde grifon tasvirine rastlanmaktadır (Resim 15). Bu muska üzerindeki hiyeroglifler yarattığın Mısır isminin karşılığını verir ama grifon dekoratif amaçlı yapılmıştır.

1550'lerde Teb'in savaş tanrısı Mahthu'nun gösterildiği Ahmosis'in baltasının üzerinde grifon yer almaktadır (Resim 16). "Bu savaş baltası sülfürle karartılmış arka plan üzerine altın veya gümüş kakma tekniğinde yapılmıştır" (Jairazhby, 1965: 256). Mısır'da grifon tasvirlerinin en önemlilerinden biri olan bu kanatlı grifon yatık durumdadır. Başı üzerinde sorguç vardır. Mısır'da sorguçlu ve yeleli grifon 19. ve 20. sülalelerde Suriye'den ithal edilen nesneler üzerinde tekrar görülmektedir.

Anadolu'da grifonun ilk görülüşü Asur ticaret kolonileri devrinde olmuştur (M.Ö. 1900-1800). Bu devirde ele geçen mühürler üzerinde görülen karışık varlıklardan grifon Mezopotamya aracılığıyla Anadolu'ya girmiştir. "Bu dönemde ele geçen eski Suriye üsluplu mühürlerden kuş grifonlar yanısıra aslan grifonlar da görülmektedir. Suriye üsluplu grifonların genellikle başları arkasına doğru uzanan bir

Resim 13. Mezar resmi.

Resim 14. II. Seostris'in altın gerdanlığı.

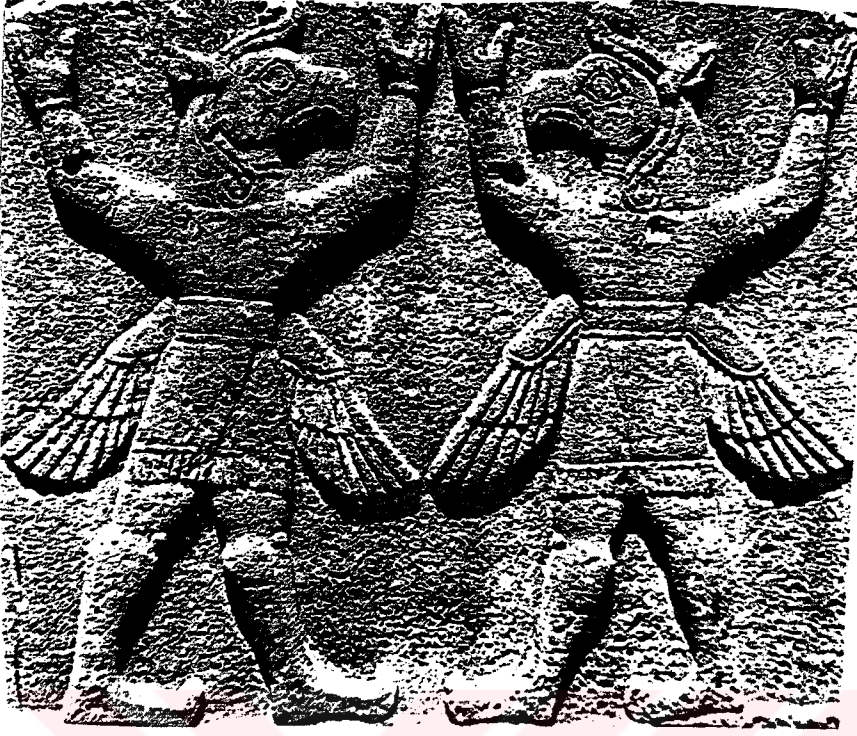

Resim 15. Böcek şeklinde muska.

Resim 16. Kral Ahmosis'in savaş baltası.

Miken buklesi yer almaktadır (Erkanal, 1993: 131): Bazısının başında üç çatallı ibik vardır. Grifon ve grifon-demonlar mühür üzerinde genellikle ikinci derecede önemli figürlerdir. Bazen karşılıklı olarak da tasvirlerine rastlanmaktadır. Hitit mühürleri üzerinde de grifon tasvirlerine yer verilmiştir. Grifon Hitit mühür Sanatı'nda genellikle heraldik bir şekilde tasvir edilmiştir. II. binde Anadolu'da grifonları hep mühürler üzerinde görmek mümkündür. Geç Hitit Krallıkları (1180-700) devrinde ortostatlar üzerinde görülmeye başlanmıştır. Geç Hitit devletinin önemli şehirlerinden biri olan Kargamış'tan 8. yy ikinci yarısına ait bir ortostat üzerinde karşılıklı iki grifon-demon simetrik olarak tasvir edilmiştir (Resim 17). Başları kuş, kolları yukarı kalkık ve kanatlıdır. Boyunların alt kısmında ve başlarının üzerinde kıvrılma görülür. Geç Hitit devletinin bir diğer önemli şehri Zincirli'dir. Burada İçkale güney kapısında bir ortostat üzerinde grifon-demon kabartması yer almaktadır. "Bu kuş adam figürünün Zincirliye özgü bir şekilde bedeni ve boynu uzatılmıştır" (Darga, 1992: 209). Grifon kabartmasının yukarıya doğru kalkık, eğik paralel hatlardan oluşan kanadı arkada tek bir parçadır (Resim 18). Sakçagözü sarayının girişinde M.Ö. 8. yy son çeyreğine tarihlenen grifon-demon kabartmalı ortostatlar yer almıştır. Bunlardan birinde (Resim 19) grifon-demon bir elinde kutsal su dolu kova diğer elinde kozalak tutmaktadır. Figürün çenesi gaga şeklinde olmayıp Hitit ve Asur kuş adamlarında görüldüğü gibi daha çok bir aslan ağzına benzemekte ve açık olarak tasvir edilmiştir. Yırtıcı alttaki diş ve yılan diline benzeyen dil dışarı çıkmış olarak gösterilmiştir. Kulaklar ve saçlar atları gibi biçimlendirilmiştir. Başın üzerindeki bukles spiral değil düğme şeklindedir. Baştaki kartal başı çizgileri aslanla at karışımı bir varlığa dönüşmüştür. Bu tip grifon-demon başı Arami sanatçıların buluşudur (Darga, 1992: 303). Zincirli, Güney şehir kapısında bir ortostat üzerinde tasvir edilen grifon ve sfenks üst üste istiflenmiştir. İkisi de kanatlıdır ve yürür pozisyonundadır (Resim 20). Geç Hitit stilinde 8. yy'dan ortostat dışı bir örnekte (Resim 21) fildişi grifon-demon Van gölü Toprakkale'de bulunmuştur. Burada grifonun ağzı açık bir eli yukarı kalkık bir taş bloku tutuyor, kanatlı ve giysilidir. Başından boynuna doğru yine Kargamış ortostatları gibi kıvrım bulunmaktadır.

Resim 17. Kargamış'tan ortostat.

Resim 18. Zincirli kale kapısından ortostat.

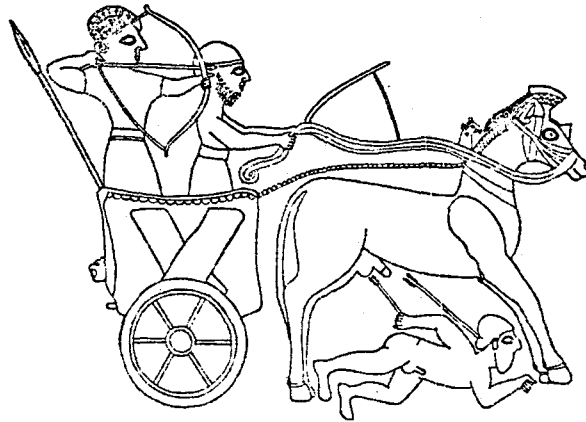
Resim 19. Sakçagözü saray girişinden ortostat.

Resim 20. Zincirli güney şehir kapısından ortostat.

Resim 21. Fildişi grifon-demon

Resim 22. Zincirli kale kapısından kabartma.

Grifonun bir başka kullanımı Zincirli'de görülmektedir. M.Ö. 832-810 yıllarından dış şehir kapısında savaş arabası kabartmasının üzerinde bir grifon protomu tasvir edilmiştir (Resim 22). "Grifon protomu şeklindeki mızrak başı Kargamış araba kabartmaları üzerinde tasvir edilmiştir. Bu protom şeklindeki grifon tasvirinin Geç Hititin bir özelliği olma ihtimali vardır. Zincirli savaş arabası modellerinin Asur kopyeleri olmasına rağmen grifon protomlarına Asur Sanatı'nda rastlanmamaktadır (Akurgal, 1968: 101).

Grifonun İran dünyasında ve Pers Medeniyeti'nde de tasviri yaygındır. Darius'un Susa kentindeki sarayında renkli tuğladan yapılmış anıtsal figürlere rastlanmıştır. Bunlar yeni Babil sanatının etkilerini taşımaktadır. Asker dizilerinin yanı sıra simgesel hayvanlar ve grifon tasvirleri bulunmaktadır (Resim 23). Renkli rölyeflerde grifon boynuzludur, ağzı açık ve kanatlıdır. Kuyruğu içe doğru kıvrımlıdır. Yürür şekilde tasvir edilmiştir. Pers Sanatı'ndan bir başka örnekte karşılıklı iki grifon, ortalarında bir bitki bulunmaktadır. Grifonların ön ayaklarından biri bitkinin üzerindedir (Resim 24).

Pers Sanatı'nda grifon çok çeşitli alanlarda yer almıştır. Bunlardan Oxus hazinesinden gümüş riton Darius'un sarayındaki tuğlalar üzerindeki kabartmada tasvir edilen grifon gibidir (Resim 25). İçki kabı olarak kullanıldığı tahmin edilen bu kapta grifonun vücudunun ön kısmı tasvir edilmiştir. Ön ayakları ileriye doğru yatık vaziyettedir. Pers Sanatı'nda yer alan grifonların özelliği olan boynuz burada da vardır. Figürün ağzı kapalıdır. Kap kısmı yukarıya doğru gittikçe genişlemektedir.

Persler altın işçiliğinde de grifon ve benzeri yaratıklara yer vermişlerdir. Oxus hazinesinden bir başka eser de altın bileziktir ki bu bileziğin iki ucunda -birleşme yerlerinde- karşılıklı iki grifon bulunmaktadır (Resim 26). Orjinalinde değerli mücevherlerle kaplı olan bu bilezik üzerindeki grifonların ön ayakları birbirine doğru ama birleşmiyor. Grifonlar karşılıklı simetrik bir kompozisyon oluşturuyorlar. Riton örneğinde olduğu gibi bu bilezikteki grifonlar da Susa'daki sarayın kabartmalarındakilerle benzerlik gösterir. Kanatlar boyna doğru kıvrımlıdır. Vücudun arka kısmı stilize bir şekilde bilezikle birleşiktir. Grifon betimlemesi bu mücevherlerde dekoratif amaçlıdır.

Resim 23. Susa, Darius Sarayından kabartma.

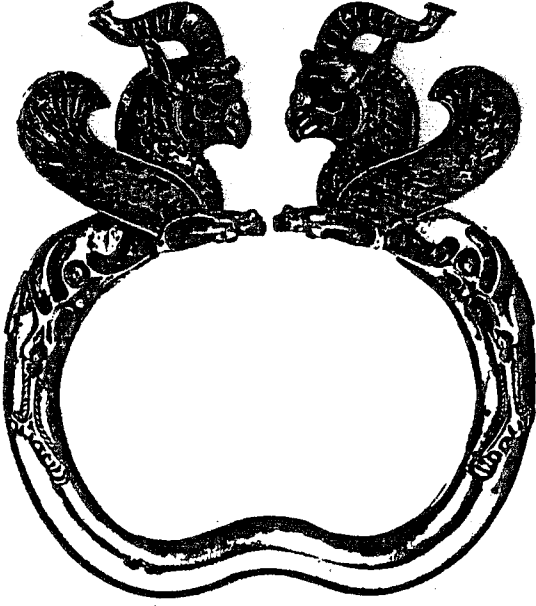
Resim 24. Grifonlu kabartma

Resim 25. Gümüş riton.

Pers silindir mühürleri üzerinde de grifona rastlanmaktadır (Resim 27). Bir şahin ve grifonun tasvir edildiği bir mühürde grifon boynuzludur, ön ayakları havada ve ileriye doğru uzatılmışken arka ayakları yere basmaktadır. Kanatları içe dönüktür. Diğer örneklerle benzemektedir. Sardes'ten de Likya yazıtlı bir başka mühürde kanatlı, boynuzlu ve yeleli, gagası açık, korkutucu görünümlü Pers grifonu yer almaktadır (Resim 28).

Girit sanatına M.Ö. 1700 yıllarında giren grifon ilk olarak mühürler üzerinde ve minyatür fresklerde görülmektedir. Bu mühürler üzerinde bitkisel öğeler ve hayvan organlar karışık tasvir edilmiştir. Girit'te grifon Suriye çağrışımlarıyla Mısır ve Mezopotamya ile aynı zamanlarda görülmektedir. Zakro mühürleri üzerinde grifon, dişi sfenks ve grifon-demon ile birlikte yer almaktadır. Knossos'tan Suriye mühürlerinin I. grubuna ait olan bir mühürün çiziminde (Resim 29) pekçok yaratık içinde grifonda yer almaktadır. Burada grifon ağzı açık, kanatlı ve yatar pozisyonda yukarıdan aşağıya doğru çizilmiştir. Knossos'taki sarayın taht salonunda duvara tasvir edilen grifonlar koruyucu amaçlıdır. Grifonun işlenişinde Mısır etkisi görülmektedir. Karşılıklı olarak yer alan grifonlar oturur vaziyettedir, kanatları yoktur ancak yeleye sahiptir (Resim 30). Knossos'tan Nestor'un yüzüğünde grifon Arthur Evans'a göre yeraltı dünyasının bir figürü olarak tasvir edilmiştir. Grifon bir tahta üzerinde otururken iki grifon-demon önünde durmaktadır. Burada grifon ölüm meleği olarak tasvir edilmiş olabilir (Resim 31). "Grifon Girit'te sfenks ve aslanlarla ve diğer tanrı muhafızları ve takipçileri ile yerleri ve nesneleri koruma görevi vardı" (Nilsson, 1950: 369). Girit grifonu aynı zamanda ölümlerin ve tabiatın koruyucusu, tanrıların ilahi hizmetkarlarıdır. Dikta mağarasından bir mühürde bir tanrıçanın iki tarafında yer alan iki grifon tasvir edilmiştir (Resim 32). Grifonun buradaki görevi tanrıçanın muhafızlığıdır. Grifonun Palaikastrodan bir pişmiş toprak üzerindeki lahitte resmedilmiş olması onun ölümlerin koruyucusu olma özelliğini göstermektedir (Resim 33). Girit'te grifon tasviri genellikle yırtıcı bir kartal başına sahip, gagası kapalı, kanatlı, aslan vücutlu ve profildendir.

Resim 26. Oxus hazinesinden
altın bilezik

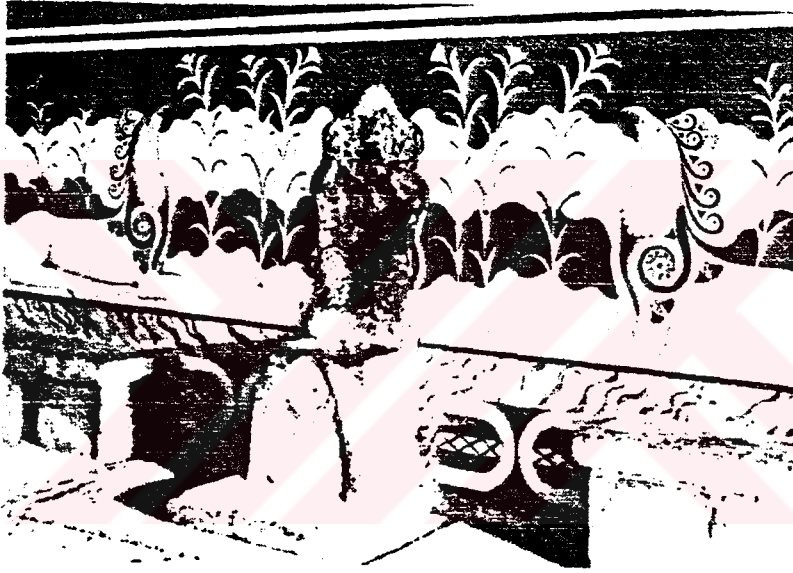
Resim 27. Silindir mühür

Resim 28. Sardes'ten silindir mühür.

Resim 29. Knossos'tan mühür.

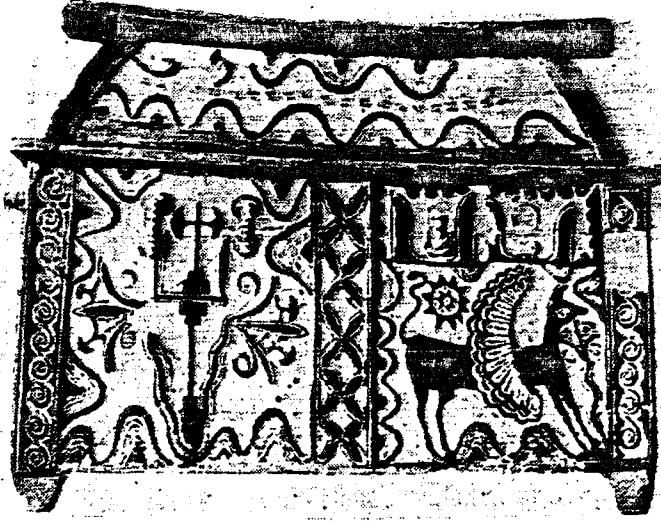
Resim 30. Knossos Sarayı taht salonu.

Resim 31. Nestor'un yüzüğü

Resim 32. Dikta mağarasından mühür.

Resim 33. Palaikastro'dan pişmiş toprak lahit.

Resim 34. Fildişi kozmetik kutu.

Miken’de grifon Girit’teki gibidir, aralarındaki fark yoktur. Zakro mühürlerinde olduğu gibi Miken’de de avına saldıran grifon tasvirlerine rastlanır. 14. yy’dan fildişi bir mücevher kutusu ve kapağında taşlık bir tepe üzerinde bir geyiğe saldıran grifon tasvir edilmiştir (Resim 34). Pylos’taki bir mezardan 15. yy’a ait altın mühür üzerinde grifon yatık pozisyonundadır. İçeride doğru kıvrımlı bir kuyruğa ve havaya uzanmış kanatlara sahiptir (Resim 35). Miken’de grifon tasvirleri vazolar üzerinde de yer almıştır. Bunlardan birinde (Resim 36). “Euboea’dan Lefkandi’den vazo üzerinde siyah üzerinde beyaz olarak resmedilmiş karşılıklı iki grifon yer almaktadır. Grifonlar bir kayalığın tepesindeki bir yuvada yavruyu beslemektedir” (Higgins, 1967: 122).

Grifon Roma döneminde ve Ortaçağda’da fildişi taş kabartmalarda muhafız olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerde genellikle iki grifon karşılıklı olarak gösterilmiştir. Grifon figürü Rönesans’tan sonra yine yaygınlaşmış ve 19. yy sonuna kadar kullanılmıştır.

3.2. Sfenks

Grifon gibi mitolojik bir yaratık olan sfenks insan başlı, aslan gövdeli, kanatlı veya kanatsız olarak tasvir edilmiştir. Ancak koç başlı sfenkslere de rastlanmıştır. “Sfenks sözcüğü Yunan dilbilimciler tarafından Sphingein-bağlamak ya da sıkılamak yükleminden türetilmiştir ama etimolojik açıdan efsanelerle ilişkisi yoktur ve kökeni belirsizdir” (Ana. Bri., 1990: 293). Sfenks tıpkı grifon gibi Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Suriye, Girit ve Miken ve Yunan sanatlarında tasvirine sık rastlanan bir yaratıktır. Yunan’da aşık ama öldürücü olan sfenksin bazen yerel isimleri ve şahsiyetleri vardı. Hades’in uyutucu demonlarından biri olan sfenksten en erken olarak Hesiodos’un Theogonia’sında söz edilmiştir. Bazen Ekhidna ve Orthrus’un çocuğu olduğu söylenmesine rağmen asıl babası Typhon’dur. Başka bir efsanede Thebai kralının kızı olduğu söylenir. Hesiodos sfenksin annesinin ağzından ateş fişkırtan, üç kafalı canavar Khimaira olabileceğini söylemiştir. Yüksek bir gücün simgesi olarak ortaya çıkmış olan sfenksin Oidipus ile ilgili efsanesi en bilinen ve yaygın olanıdır. “Bu efsaneye göre Oidipus Thebai’ye varır. Kent o zaman sfenks denen canavarın korkusuyla yaşamaktadır. Hera’nın Thebai’ye bela ettiği bu yaratık şehrin girişinde bir

Resim 35. Pylos'taki bir mezardan altın mühür.

Resim 36. Euboea'dan alabastron.

dağda beklemekte, gelip geçen yolculara Musa'lardan öğrendiği bilmeceyi sormakta, kimse cevap veremediği için herkesi parçalayıp yemektedir. Bilmece şöyledir: "Bir tek sesi olduğu halde önce dört, sonra iki daha sonra da üç ayaklı yaratık kimdir" (Cömert, 1980: 55). Oidipus bu bilmeceye şöyle cevap vermiştir: Bebekliğinde elleri ve ayakları üzerinde emekleyen, büyüyünce iki ayağı üstünde yürüyen, yaşlılığında bir bastona tutunan insandır. Oidipus'un bilmeceyi çözmesi üzerine sfenks kendini kayanın tepesinden aşağıya atmıştır. "Bu efsaneden sfenksin herşeyi bildiği ve herşeye gücünün yettiği görüşünün yaygın olduğu anlaşılmaktadır (Ana. Bri., 1990: 294). Başka efsanelerde Oidipus sfenksi öldürmüştür. Bir diğesinde Thebaililer hergün bilmeceyi çözebilmek için toplanmış ama başarılı olamamışlardır. Her günün sonunda sfenks onlardan birini yemiştir (Grimal, 1990: 407). Homeros Oidipus ile ilgili sfenksten bahsetmemiştir. Hesiodos'ta çok az söz edilmiştir. Yol kesen sfenksin dış görünüşü şiddet sever kişiliği ile aslan şeklindedir ve soyguncu olarak pençeleri ve geniş kartal kanatlarıyla simgelenmiştir. Euripides sfenksin parıldayan kanatlara sahip olduğunu yazmıştır. Ayrıntılı görünüşü ise Sofokles anlatmıştır. Sofokles sfenks için şu kelimeyi kullanmaktadır. 'bqvwdoskvwv.' Aiskhilos ise 'svonneptav npvravis'kvwv şeklinde tanımlamaktadır.

Sanat tarihinde bilinen en eski sfenks Eski Mısır'da 4. sülalenin 4. firavunu Kefren döneminden (M.Ö. 2250) kalma Gize'deki Büyük Sfenks'tir (Resim 37). Burada uzanmış durumda, erkek başlı, kanatsız ve aslan gövdelidir, 70 m uzunlukta ve 20 m yüksekliktedir. Bu anıtsal sfenksin yüzünün firavun Kefren'e ait olduğu sanılmaktadır. "Doğal bir kayalığa oyulmuştur ve kalkerli kayadan yapılmıştır. Ayaklarının altında alabastar mermerden yapılmış bir tapınağa sahiptir. Sfenks kralın piramidinin yanındadır, tüm vadinin ve tapınağın süsüdür ve mezarların bekçisi konumundadır" (Lise, 1986: 4). Sfenksin baş kısmı iki tarafı düşük ve düz biçimde olan bir başlık ile örtülüdür (İnan, 1992: 319). Mısır'da firavun portrelerinin sfenks biçiminde yapılması gelenektir (Resim 38). Sfenkslerin ortaya çıkışı da firavunun gücünün gösterilmesi amaçlıdır. Firavun aslan kadar güçlüdür. "Bununla beraber 56. sülale zamanında sfenks aslanların adı altında anılır ve Aton ile özdeşleştirilirdi. Yeni imparatorlukta I. Tutmosis zamanında Gize sfenksinin adı "Hor-em-akhet" yani "Horus ufukta" aynı zamanda "Horus mezarlıkta"dır. Lahit metinlerinde sfenks yeraltı

dünyasının kuzeyinde uzak bir yerde durur ve sihirli peruğun muhafızıdır - Nemes krallığının- Orta İmp.lukta sfenksler I. Seostis sarayının kapısında muhafız olarak tasvir edilmiştir. III. Amenemhat'ın Ugarit'e gönderdiği iki sfenks Baal tapınağının girişine yerleştirilmiştir (Jairazbhy, 1965: 249). Yeni İmp.luk döneminde de yapılan tapınaklara açılan yolların iki kenarında sfenkslerin dizilmesi adettir. Sfenksler kalın temeller üzerine oturmaktadır. Karnak'taki Amon tapınağının giriş yolundaki sfenkslerin gövdeleri aslan, başları ise koç şeklindedir (Resim 39). Bu tanrılara kutsal sayılan bir hayvan olarak kabul edilmekteydi. Hayvanların ayaklarının arasında bir tanrının veya kralın heykeli vardır. Sfenkslerin tapınağın tanrısını kötü etkilerden koruduğu sanılırdı (Lise, 1986: 18).

Mısır mitolojisinde önemli bir rol oynamasına rağmen sfenks yeraltı dünyasının kapılarının gardiyanı gibi düşünülmüştür. Sade, pasif muhafızlar olmaktan kralın düşmanlarını yokedicilere dönüşmüşlerdir. Bir yazıtta sfenks şöyle iddia etmektedir: “Mezar şapelini korurum. Mezara ait odanın muhafızıyım. Zorla içeri giren muhafızı uzaklaştırırım. Düşmanları ve silahlarını yere fırlatırım. Mezar şapelinden hainleri kovarım. Biryere gizlenmiş düşmanları yok ederim. Gizlenecekleri yerleri kapatırım”. Kahire müzesinde bulunan IV. Tutmosis'in savaş arabası kartal başlı, elinde hayat sembolü ve oraklı, kanatlı tanrı Horus'un düşmanlarını ayakları altında çiğneyen sfenkslerle süslüdür (Jairazbhy, 1965, 250).

Eski Mısır'da sfenksin heykel olarak tasvirinin yanısıra böcek şeklinde muskalar ve steller üzerinde de yer almıştır (Resim 40, 41). Mısır'da sfenksler tanrısal varlıkları ve kuvveti simgelemektedir. Tasvirlerinde genellikle uzanmış durumda, erkek başlı, kanatsız ve sakallıdır.

Sfenks Mısır etkisiyle Asya'da da tanınmıştır ama oradaki anlamı belirsizdir. Suriye ve Fenike sfenksinin Mısır'dakinden en önemli farkı kanatlı olmasıdır. Başka bir yenilikte M.Ö. 15. yy'da ortaya çıkan dişi sfenkstir (Resim 42). Mühürlerde, fildişi ve metal eşyalar üzerinde, oturmuş ve bir pençesini havaya kaldırmış olarak çoğu zaman bir aslan, bir grifon ya da başka bir sfenksle canlandırılmıştır (Ana., Bri., 1990: 294). M.Ö. 13. yy'da Fenike'de Kral Ahiram lahti üzerinde kral tahtının yanında bir

Resim 37. Gize sfenksi

Resim 38. III. Amenemhet'in başına sahip sfenks

Resim 39. Amon tapınağının giriş yolundaki koç başlı sfenksler.

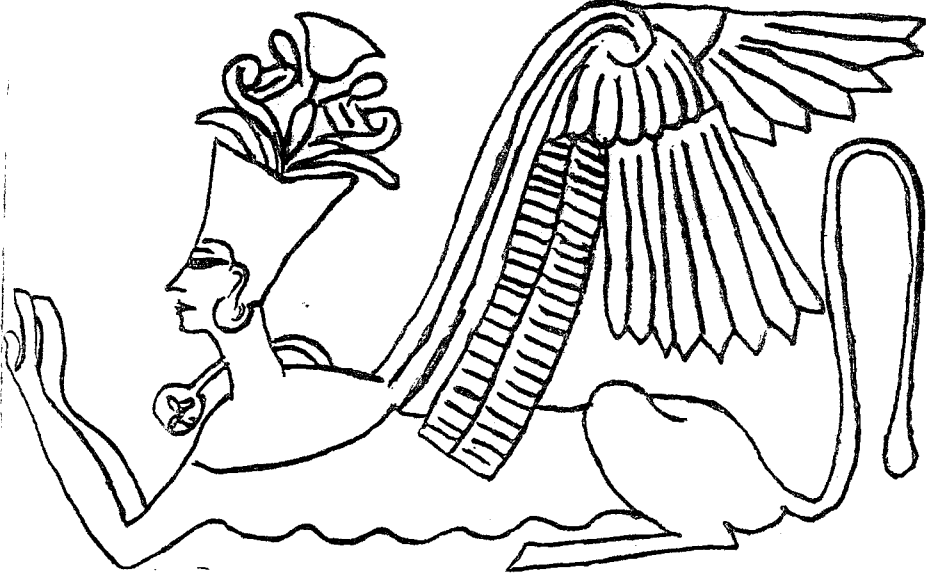
Resim 40. Böcek şeklinde muskalar

Resim 41. Sfenksli steller.

sfenks yer almaktadır (Resim 43). Sfenksler cennetin kapısının muhafızlarıysa buradaki sfenkste kralın ruhunu cennete almak için durmaktadır. “Eski Suriye üsluplu mühürler üzerindeki sfenkslerin saçları ya kısa kesilmiş ya da Mısır örneklerini anmsatan bir örtü ile örtülmüştür. Bazı örneklerde iki sfenks arasında bitkisel motifler ya da figürler yer alır (Resim 44). Suriye’de sfenksler karşılıklı iki figür olarak tasvir edilmiştir (Resim 45) ve ana konunun yanında ikinci derecede önemli, bezeme amaçlı olarak görülmektedir” (Erkanal, 1993: 130). Sfenksler Suriye Sanatı’nda mühürler dışında fildişi eserler üzerinde de bulunmaktadır. Fildişi bir kutu üzerinde karşılıklı kanatlı sfenkslerin ortasında lotus bitkisi yer alır (Resim 46). “Megiddo’dan Hitit üretimi bir fildişi plakada iki tip sfenks üst üste konmuştur (Resim 47). Yukarıda oturan sfenksin kanadı tektir ve yüzü profildendir, yüksek konik bir şapkaya sahiptir. Göğsünden bir aslan başı çıkmaktadır. Aşağıda yüzü cepheden görülen sfenksin hathor lülesi göğsüne iner, saç bantlıdır. Kuyruğu arka bacağın altından yukarıya kıvrılır ve oturan Mısır sfenksi tarzında gergindir. İki sfenks arasındaki bitki simetrik olmayan bir şekilde yerleştirilmiştir. Doldurma ögesinden çok bir sembol olması muhtemeldir” (Canby, 1975: 241). Suriye’den bazı fildişi eserler (M.Ö. 9. yy) bir plaka parçasından çok mobilya parçası olarak görülmektedir (Resim 48). Baş üzerinde ve ayakları altında delikler bulunmaktadır.

Sfenks Suriye’den Mezopotamya’ya da geçmiştir. Sümerlerde İştär tapınağında böyle kanatlı, insan başlı yaratık tasvirleri yer almıştır. Erken Sülale Devrinde ve Yeni Babil sanatlarında da görülmüştür. Mezopotamya’da da mühürler, fildişi eserler ve kabartmalar üzerinde tasvir edilmiştir. Yeni Asur döneminden II. Asurnasirpal’in (M.Ö. 883-859) Nimrud’daki sarayının kapısında yer alan sfenks aslan gövdesine, kartal kanatlarına ve sakallı, uzun saçlı ve şapkalı bir erkek başına sahiptir (Resim 49). Beş bacaklı olan bu yaratık önden iki bacaklı olarak görülür. arka bacakları ve ortadaki beşinci bacak yürür pozisyonundadır, öndeki iki ayak ise yanyana durur. “Gövdesinin arka kısmına doğru geniş bir bant ile bağlıdır ve düğümün püskülü geriye doğru sarkar” (Pritchard, 1954: 327). Yeni Asur döneminde Nimrud’da Asurhaidin Sarayının bir oda girişinde öndeki çifti büyük, arkadaki ise küçük boyutlu insan başlı, çökmüş kanatlı aslan biçiminde sütun altlıkları vardır (Resim 50) (Sevin, 1991: 97). Buradaki sfenksler sakalsızdır. Arslan taştan fildişi bir eserde kutsal

Resim 42. Dişi Suriye sfenksi.

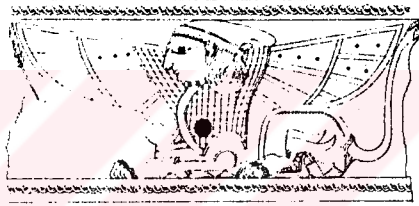
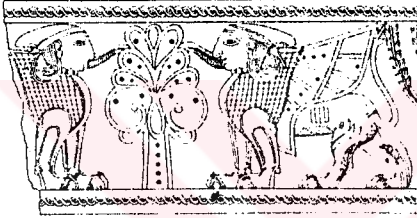
Resim 43. Kral Ahiramın lahtinden detay.

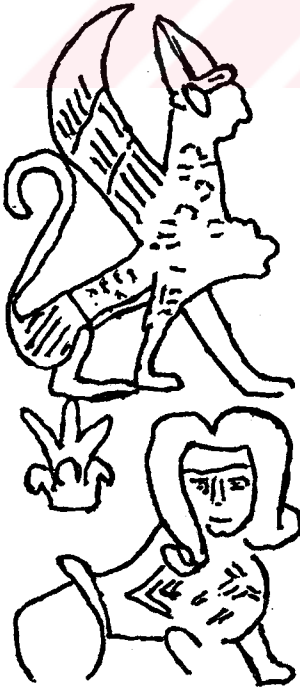
Resim 44. Suriye mührü.

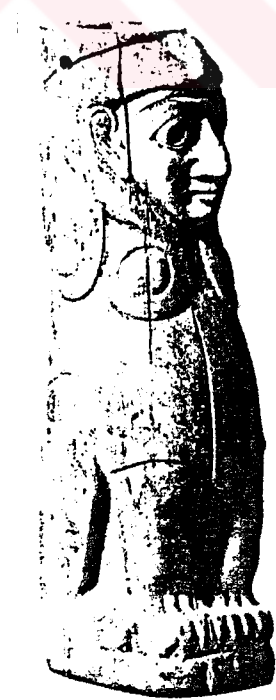
Resim 45. Suriye mührü.

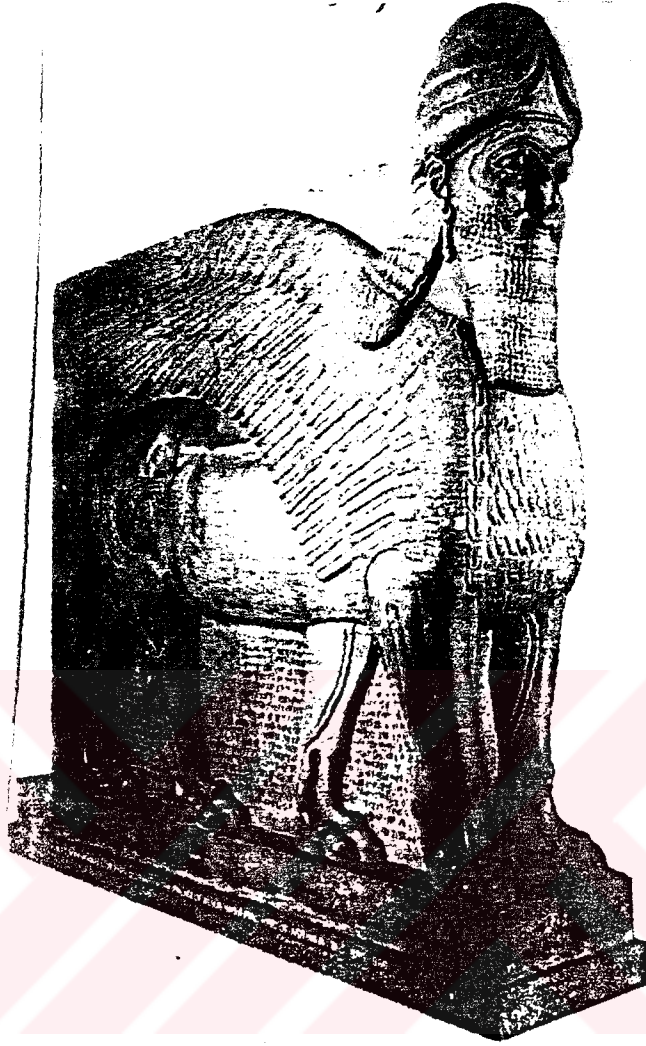
Resim 46. Fildişi kutu üzerinde yer alan sfenksler.

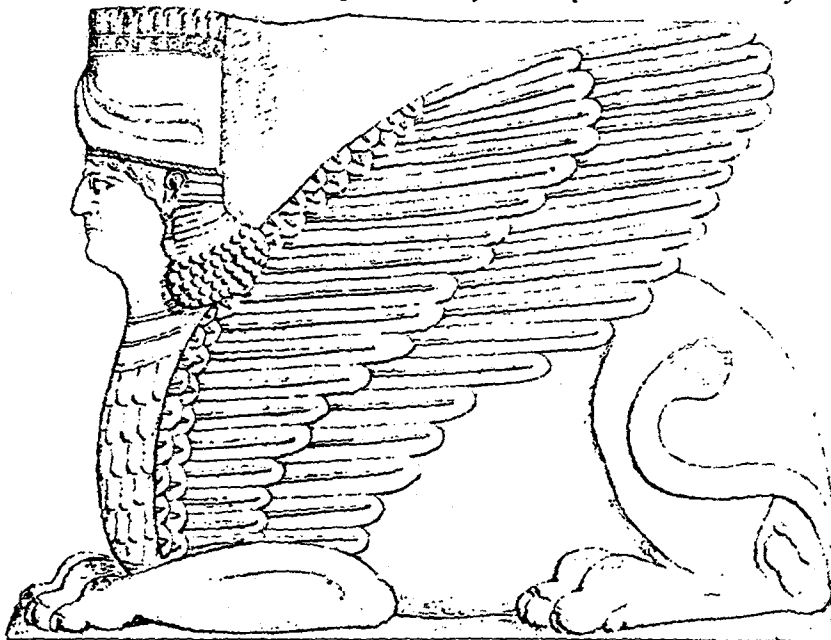
Resim 47. Fildişi plaka üzerinde sfenksler.

Resim 48. Fildişi mobilya parçası.

Resim 49. Aurnasirpal'in sarayının kapısında sfenks heykel.

Resim 50. Asurahaidin sarayı girişindeki sfenkslerden biri.

ağacın iki tarafında karşılıklı duran koçbaşı sfenksler (Resim 51) vücutlarının oyumu ve ön ayakları arasından sarkan giysileri Korsaabat'ta bulunmuş kanatlı sfenkse benzemektedir (Resim 52) (Frankfort, 1958: 319). Samarra'da ve Nimrud'da fildişi kutular üzerinde bu şekilde sarkan giysili sfenkslere rastlanmıştır (Resim 53). Arslantaştaki koç başlı sfenksler çift taç takmıştır. Kutsal ağacın çevresindeki şeritleri sfenkslerin boyunları, tüyleri ve boynuzları altındır.

Anadolu'da sfenks ilk olarak Asur Ticaret Kolonileri devrinde (M.Ö. 1950-1750) Asur ve Suriye'den ithal edilen silindir mühürleri, Anadolu'ya özgü damga mühürleri ve Kapadokya tabletleri üzerinde mühür baskılarında görülmektedir. Kapadokya mühür baskılarından birinde aynı silindir mühürün iki baskısı vardır. Bu baskılarda pençeleri yumruk yumruğa tüylü bir bitki sapı tutan karşılıklı iki sfenks yer alır (Resim 54). Soldaki sfenks sakalsızdır ve şişkin göğsü vardır. Sağdaki ise sakallıdır ve tek kanadı gösterilmiştir. Her iki sfenksin kıvrımlı kuyrukları yukarıya doğrudur. Sfenkslerin arkalarında aslan ve üzerinde kuş yer almaktadır. Sfenksler kompozisyonun ana konusudur ve cinsiyetleri ayırt edilebilmektedir. Bu dönemde Anadolu'da mühür kesicileri tarafından Suriye motifi yorumlanmıştır. "Suriye'den ithal edilmiş mühürler üzerinde sfenksler genellikle iki ana pozda yürürken ya da otururken gösterilmiştir. Aslanın sırtına basan şahlanmış sfenks pozu ilginçtir (Resim 55). Bu örneğin en yakın benzeri Ras Samra-Ugarit kazılarında bulunan ve M.Ö. 1400 yıllarına tarihlenen bir fildişi plakadır" (Erkanal, 1993: 130).

Anadolu'da yerli stilde oyulmuş mühürlerden birinin üzerindeki sfenks sakallı ve kanatsız oluşuyla Mısır prototipinin özelliklerini korumaktadır. "Oturkan kanatsız sfenksler Anadolu'da ilk Koloni devrinin ikinci safhasında görülmektedir. Acemhöyük sarayının fildişi sfenksler serisinde sakalsız ve otururlar, kuyruklar dikey olarak geriye doğru kalkıktır, Geç Hitit heykeline yakın bir stilde yapılmışlardır" (Canby, 1975: 234). Saç Mısır örneklerindeki gibi göğüse düşen Hathor kıvrımlıdır. Yeni Hitit devleti (1400-1200) devrinde Boğazköy'de bulunan fildişi plaka ortasında sakalsız bir sfenks figürü yer almaktadır (Resim 57). "Başında bir şapka vardır ve saç kıvrımları Hathor lülesi gibi göğüs üzerine sarmaktadır. Diğer kıvrım yan tarafa doğru Hitit saç örgüsü gibi sallanmaktadır. Sfenksin kanatları ayrı olarak doğal olmayan bir tarzda açıktır. Aynı plakanın kenarındaki sfenksin kanadı tek gibi gösterilmiştir (Canby, 1975: 240).

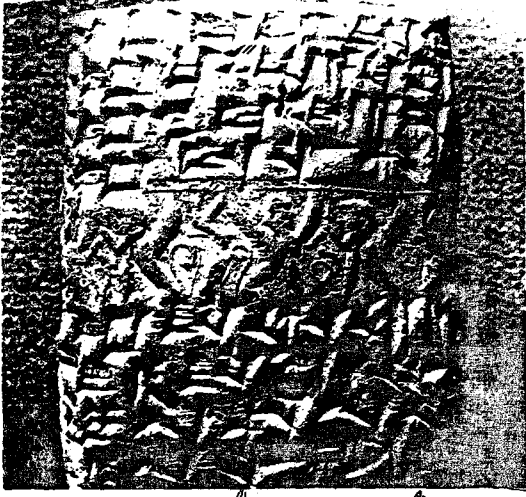
Resim 51. Fildişi kakma.

Resim 52. Korsaabat'tan kanatlı sfenks.

Resim 53. Samarra'dan fildişi sfenks.

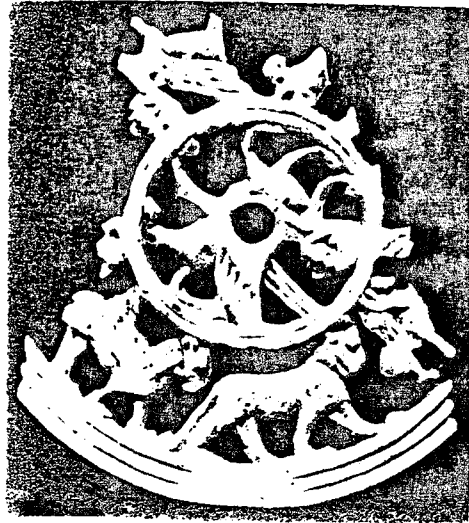
Resim 54. Kapadokya tableti üzerinde mühür baskısı.

Resim 55. Mardin müzesinde mühür

Resim 56. Sfenksli plaka

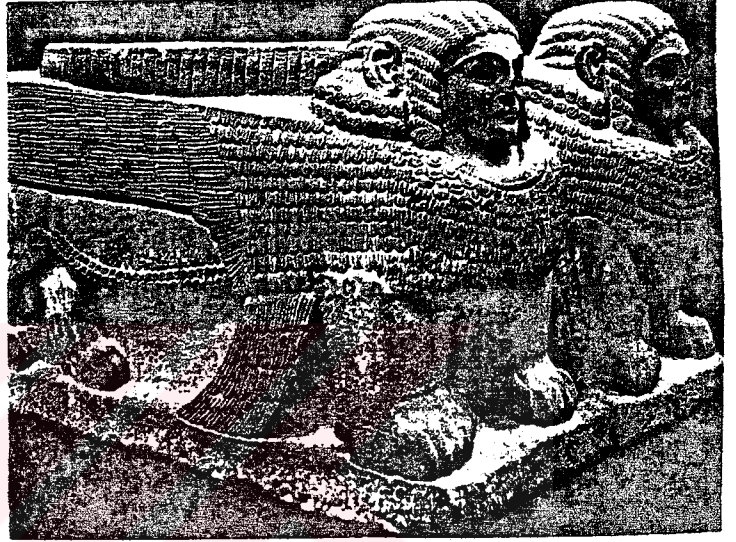
Resim 57. Boğazköy'den Fildişi disk

“Hitit devletinin başkenti Boğazköy’ün sur kapılarında güneydeki Yerkapı’da kapı geçitlerini koruyan dört sfenks yontusu bulunmaktadır. Doğu sfenksi Berlin, Batı sfenksi İstanbul müzesindedir. İki sfenks ise restore edilerek yerlerine yerleştirilmiştir. Buradaki dişi sfenks kapıların taştan kapı pervazları içinden üç boyutlu yontu olarak şekillendirilmişlerdir (Resim 58). Sfenkslerde baş gövdeye egemen bütün yüksekliğin üçte birinden fazlasını kaplamaktadır. Gövdeleri dışarıya taşkındır ve detaydan arınmıştır. Kuyrukları yukarıya dikilmiş, uçları spiral şeklinde sona ermektedir” (Darga, 1992: 119). Yerkapı sfenksleri II. binde Anadolu’da bu tür sfenkslerin en önemlileridir. Son yıllarda Boğazköy’de yapılan kazılarda bulunan sfenks başları tanrısal boynuzlu başlığa sahiptir. “İşleniş biçimleri Yerkapı ve Alacahöyük sfenkslerinden farklıdır. Yüzlerinin tasviri ve başlarında görülmeyen Hathor saçları ve buna karşın Hitit tanrılarının konik tanrısal başlığı ile bu sfenkslerin Anadolu Hitit sanatının ürünü olduklarını gözler önüne sermektedir (Darga, 1992: 123). Geç Hitit Devleti (1200-700) devrinde 8. yy’dan Zincirli’de İçkale’de Hilani III’ten sfenksli sütun kaideleri Arami sanatının özgün çizgilerini taşımaktadır (Resim 59). Sfenkslerin başları ve gövdenin ön kısmı, ön bacakların arkasına kadar heykel gibi üç boyutludur” Saçları, kulağın önündeki helezon bukleleriyle Arami saç sitilinin aynıdır. Ancak yele tüylerinin ve kanatlarının pul pul işleniş, iki bacak arasındaki kuyruğun püskül biçimli ucu Asur özellikleri göstermektedir (Darga, 1992: 295). Sakçagözü’nde de 8. yy’dan, bazalttan çift sfenksli sütun kaidesi bulunmaktadır. Geç Hitit şehirlerinden biri olan Karatepe’de kalenin kapı aslanlarının arkasında yer alan sfenkslerin başları bedenlerine oranla çok daha iri, heykel gibi yontulmuştur (Resim 60). Bedenleri ise yüksek kabartma biçimindedir. Sfenkslerin iri başları, küskün yüzleri, beyaz taş üzerine kakma gözleri ürkütücü bir izlenim yaratır. Sfenkslerin bedeni üzerinde görülen önlüğe benzer giysi parçası ve omuzluklar Fenike özelliği olup Suriye-Fenike yapıtlarında rastlanan bir ögedir.

Bu dönemden ilginç bir örnek Kargamış’tadır. 9. yy’a ait bazalt kabartmalarda insan ve aslan başlı sfenks tasvirleri yer almıştır (Resim 61). İnsan başlı sfenksin göğüsünden ağzı açık bir aslan başı çıkıntı oluşturur. İnsan başlı sfenksin başında koniye benzer, üzeri yuvarlak olarak biten bir şapka bulunmakta ve saç örgülü içe doğru kıvrımlıdır. Kadının tüyleri yatay çizgilerle gösterilmiştir. Aslan gövdesi yürür pozisyonadadır. Kuyruğu yukarıya kalkık ve dışa dönüktür.

Resim 58. Boğazköy Yerkapı sfenksi

Resim 59. Sfenksli sütun kaidesi.

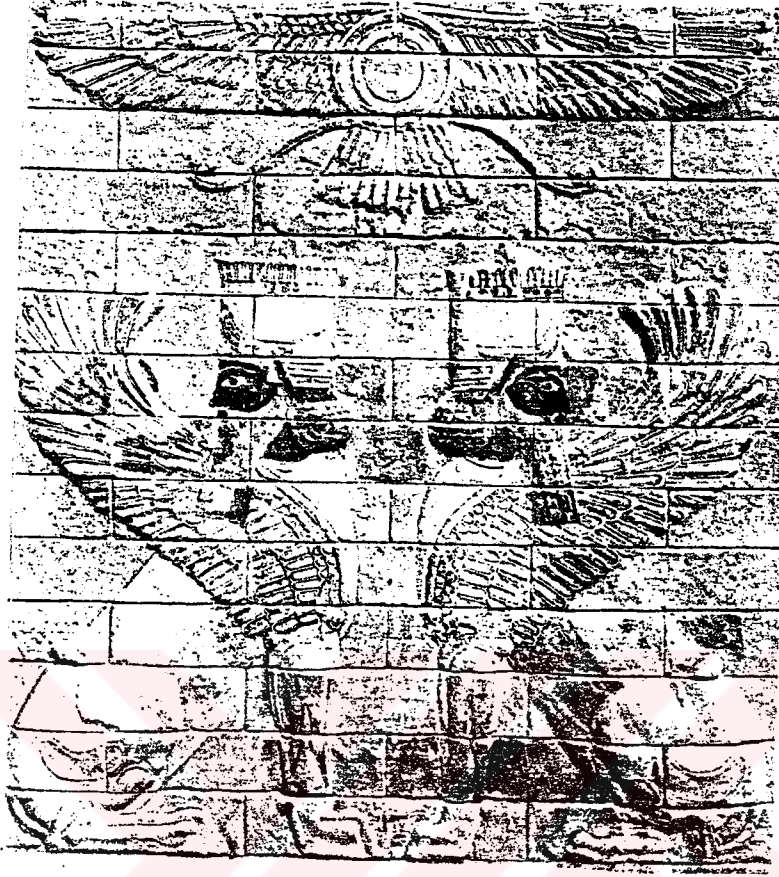
Resim 60. Karatepe kale kapısında sfenks

Resim 61. Bazalt kabartma.

Pers Sanatı'nda da grifon gibi sfenkste kabartma olarak, silindir mühürlerde ve küçük eserlerde tasvir edilmiştir. Persopolis sarayındaki kanatlı sfenkslerde Asur etkileri belirgindir. Bir kabartmada karşılıklı iki sfenksin üzerinde Pers dini Zerdüşte tanrıların tanrısı olan Ahuramazda'nın kanatlı diski yer alır (Resim 62). Sfenksler kanatlı, sakallı ve şapkalıdır. Kanatları içeriye, başları ise dışa dönüktür. Anadolu'da Pers satraplığı olan Lidya'nın başkenti Sardes'ten bir mühür üzerinde Lidya yazısı ve iki kral sfenks görülür (Resim 63). Karşılıklı duran sfenksler taçlı ve sakallıdır. Oturur vaziyette ve ön ayaklarından birini yukarıya kaldırmıştır. Sardes'ten bir elbise parçası üzerinde altın plakada oturan Pers sfenksleri mühür üzerindeki örneğe benzemektedir (Resim 64).

Sfenks Girit'te Zakro mühürleri, minyatür fresklerde ve figürlü dokuma kumaşları üzerinde görülür. Grifon gibi Suriye'den geldiği ileri sürülmüştür. Girit sfenksi bazı orjinal özellikler gösterir. Çoğu kez önden tasvir edilir, kelebek gibi kanatları açıktır. Girit sfenksinin saç düzenlemesi farklıdır ve figür taçlıdır. Grifon kadar sık kullanılmamıştır. Daha çok dini konuların tasvirlerinde rastlanır. Miken'de sfenks ilk kez M.Ö. 16. yy'ın ikinci yarısında kuyu mezarlarından çıkarılan eşyalar üzerinde tasvir edilmiştir. Bir fildişi kabartma üzerinde karşı karşıya duran iki sfenks Aslanlı kapı üzerindeki kabartmayı hatırlatır (Resim 65). Attika'dan bir örnekte sfenks yatar durumdadır ve kanatları iki yana açıktır (Resim 66). Saçı göğsüne inmektedir ve başında bir şapka vardır. Enkomi'den bir Mmiken vazosunda karşılıklı duran iki sfenksin ortasında bir bitki yer alır (Resim 67). Kanatları sivridir, baş, göğüs ve kanatlarının biçimi tipik Miken özelliğidir. Miken sfenksi Asur ve Fenike sfenksleri gibi her zaman kalkık kanatlıdır. Kadın yüzüne sahip olmasına rağmen göğsü kadınsı değildir. Miken sfenksi bezeme amaçlıdır.

Resim 62. Sfenksli kabartma.

Resim 63. Silindir mühür.

Resim 64. Altın süs eşyasından detay.

Resim 65. Sfenksli fildişi kabartma.

Resim 66. Attika'dan fildişi kabartma.

Resim 67. Miken vazosu.

3.3. Kentauros

Belden yukarısı insan, aşağı kısmı ve bacakları at olan yaratıklar kentauros olarak adlandırılır. Kentauros'un çıkışı diğer karışık yaratıklarda olduğu gibi Doğu kökenli olsa da daha çok Yunan'da benimsenmiştir. "Kentauros'a önden bakınca başları, göğüs ve kolları, kimi zamanda ön bacakları insan gibidir, karınlarından arkası at biçimindedir. Yeleleri, kuyrukları vardır. Dağlarda ormanlarda yaşayan bu at adamlar çiğ et yerler ve çoğunlukla yabanıl ve azgındırlar (Grimal, 1990: 89). Şaraba ve kadına düşkündürler.

Efsaneye göre kentauros İksion'un soyundandır. İksion Deioneus'un kızı Dia ile nişanlıyken kayınpederine armağanlar vermeye ant içmiş ama evlenince sözünü tutmamıştır. Üstelik Dia'nın babasını yanan bir kuyuya atmıştır. Bu suçlarından dolayı kınanan İksiona Zeus cımsı ve ona sığınak aramıştır. Ama İksion Zeus'un karısı Hera'ya gözünü dikmiştir. Zeus Hera biçiminde bir bulut şekillendirmiştir ve Nephele adlı bu bulutu İksion'a vermiştir. İksion bulutu Hera zannederek birleşmiştir. Bu birleşmeden at adam kentauros doğmuştur. Zeus İksion'u cezalandırmak için cayır cayır yanan bir tekerleğe bağlamış ve onun sonsuza dek yanmasını sağlamıştır.

At adamlardan Kheiron ile Pholos İksion'dan doğma değildir. "Kronos'la Philyra'nın oğlu Kheiron at adamların en iyisi, en ünlüsü ve en bilginidir. Kronos deniz perisi Philyra ile birleşmek için at biçimine girmiştir. Adı "Kheir" yani elden gelir, gerçekten de eli herşeye yatkındır. Bir doğa adamı olan Kheiron doğadan aldığı derslerle en büyük yiğitleri yetiştirmiştir. Askleipos, İason ve tanrı Apollon bile ondan ders almışlardır ama en ünlü öğrencisi Akhilleus'tur. Akhilleus üstün yeteneklerini mağarada hocası Kheiron'la geçirdiği eğitim yıllarına borçludur. Kheiron Akhilleus'a avlanmayı, savaşmayı öğrettiği gibi müzik, ahlak ve hekimlik dersleri de vermiştir (Erhat, 1984: 189). Pholos ise Silenos'la bir orman perisinin birleşmesinden doğmuştur. O da Kheiron gibi diğer Kentauros'lardan farklıdır. İnsansever, konuksever, bilgili ve yararlıdırlar. Her ikisi de hoşgörülüdür ve vahşi değildir.

Kentaurosların Herakles ile efsanesi vardır. Erymanthos domuzu avına çıkan Herakles Pholos'a konuk olmuştur. At adam onu ağırlamış kendisi çiğ et yerken Herakles'e pişmiş etler ikram etmiştir. Bir ara Herakles şarap istemiş, Pholos Dionysos'un kentaurosılara armağan ettiği bir testi şarabı olduğunu ama bütün kentaurosların malı olduğü için bunu açmaya cesaret edemediğini söylemiştir. Herakles'in ısrarı üzerine şarabı açmış ve içmeye başlamışlardır. Şarap kokusuna gelen at adamlar kocaman taşlar, kayalar, köknar ağaçları ve meşalelerle dağlardan gelip Herakles'e saldırmışlardır. "İlk önce Anchius ve Agrius saldırmıştır. Herakles onları öldürmüştür ama Pholos'ta arkadaşı olan bir kentaurosun gövdesinden çıkardığı zehirli bir oku ayağı üzerine düşürüp ölmüştür. Herakles diğer kentaurosuları kovarken Kheiron'u da bir okuyla yaralamıştır. Herakles bu yarayı iyi etmeye çalışmış ama başaramamıştır. Ölümsüz olan Kheiron o kadar acı çekiyormuş ki ölmek istemiştir ve Prometheus onun ölümsüzlüğü almayı kabul edince Kheiron ölmüştür. Diğer kentaurosların çoğu Eleusis'e göre sığınmıştır. Kentaurosların annesi olan bulut tanrıça Nephele bir yağmur fırtınasıyla yardıma gelmiştir ama dövüşte Herakles Daplnis'i, Argeis'u, Oreius'u, Aphphion'u, Hipotium'u, Ispoples'i, Meletahaktersi, Thereus'u, Doupon'u, Phriksus'u ve Homadus'u öldürmüştür" (Grimal, 1990: 89).

Bir başka Herakles ile ilgili efsanede at adam Nessos önemli bir rol oynamıştır. "Herakles Pholos ile birlikte Kentaurosların saldırısına uğrayınca Nessos'a karşıda savaşmış ve onu püskürtmüştü. At adam da Euenos ırmağı kıyısına sığınmıştır ve orada yolculara ırmağı geçiriyordu. Herakles karısı Deianeira ile bu ırmağı geçerken Nessos sırtına aldığı Deianeira'nın ırzına geçmek istemiştir. Herakles'in attığı bir okla can verdiği sırada Deianeira'ya bir iksir vermiştir (Erhat, 1984: 236). Bu iksirle kocasının sevgisini her zaman koruyabileceğini söylemiştir. Trakhis'e varınca Herakles Deianeira ile Hyllos'u oraya bıraktıktan sonra başka işlere koşmuştur. Bir ara Oikhalia kralı Eurythos'u yenip kızı İole'yi tutsak almış ve Deianeira'nın yanına göndermiştir. Zaferini kutlamak içinde karısından yeni bir gömlek istemiştir. Kocasının tutsağı olan güzel İole'ye aşık olduğunu ve kendisini onunla aldattığını haber alınca Deianeira korkunç bir öfkeye kapılmış ve o sırada Nessos'un büyülü kanını hatırlamış yeni gömleği bu iksire batırarak Herakles'e göndermiştir. Herakles sırtına giyer giymez

gömlek derisine yapışmış ve yakmaya başlamıştır. Gömleği çıkarayım derken de derisi yüzülmüştür (Erhat, 1984: 90).

At adamların Teselyalı Lapithlerle de efsanesi vardır. “Lapith kralının annesi Dia İksion’un ilk karısıydı. Böylece Kentauros lar ile Peirithoos birbirleriyle çok yakın akrabaydılar. Diodor Lapithlerle Kentauros lar arasında iki kez savaş olduğundan bahseder ve ilk savaşı bu yakın akrabalığa bağlar. İksion’un havada veya sonraki inaniş a göre yeraltında durmadan yanarak dönen bir tekerleğe bağlanarak sonsuza dek cezalandırılmasından sonra Peririthoos krallığı ele geçirmiştir. Üvey kardeşleri kentauros lar krallıktan pay almak isteyip Peirithoos bu isteği reddedince Lapith ve Kentauros savaşlarının ilki patlar. Aralarında anlaşma sağlandıktan sonra Peirithoos Hippodameia ile evlenirken kentauros ları da düğüne davet etmiştir” (Tuknay, 1986: 16). Şarap içip sarhoş olan Kentauros lardan Eurytion gelini kaçırmaya teşebbüs etmiştir ama Theseus bunu önlemiştir. Taşlarla ve ağaç dallarıyla silahlanan at adamların birçoğu öldürülmüş diğerleri ise Epirus’un sınırlarına kadar sürülmüştür ve Pindus dağının yamaçlarına sığınmışlardır (Graues, 1965: 184). Vergilius’a göre savaşı tanrı Ares başlatmıştır. Lapithler ya Ares’e düğün için kurban kesmeyi unutmuşlar ya da tüm tanrıları düğüne davet ettikleri halde onu çağırmamışlardır. Bunun üzerine Ares, misafir kentauros ların sarhoş olarak düğünü bozmalarını sağlamıştır (Tulunay, 1986: 16).

Gövdesinin belden yukarısı insan aşağısı at olan yaratıkların ilk ortaya çıkışı Mezopotamya’dadır. İlk olarak Babil sınır taşları üzerinde görülmektedir. Kassiti’de ve Orta Asur döneminde mühürler üzerinde de bilinmektedir. Bazen kuyruğu aslan gibidir. İnsan kısmı genellikle bir sopa veya benzeri birşeyle silahlandırılmış olarak diğer hayvanları avlarken gösterilmektedir. Orta Asur Döneminden bir silindir mühür üzerinde yer alan kentauros bir antilopu yakalamaktadır (Resim 68). Burada kentauros figürü kanatlı ve sakallıdır. Başında konik bir şapka ve elinde bir silah vardır. Orta Asur ve Yeni Asur Sanatı’nda aslan-kentaurosa da rastlanmaktadır. Üst kısmı erkek vücudu, belden aşağısı aslandır. Genellikle boynuzlu tanrılık kasketi giyer ve yaratığın ismi Urmahlulluydır. Orta Asur döneminden bir silindir mühür üzerinde demon Mukil-resule-muttiyle çarpışırken gösterilmiştir (Resim 69). Ninive’den Asur kralı

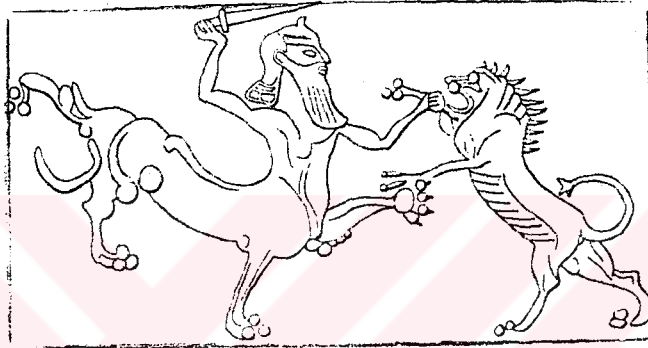
Asurbanirpal'in sarayının bir odasında yer alan anıtsal kabartmada aslan-kentauros kötü güçleri korkuturken gösterilmiştir (Resim 70).

Anadolu'da kentaurosa Urartu krallığından kalan metal eserlerde rastlanmaktadır. "7. yy'da Asur modelleri bronz ve fildişi eserlerde izlenmiştir. Van yakınlarındaki Toprakkale'de bulunan bir mobilya parçasında biçimlendirilmiş kentaurosun yüzü fildişi ve taşla oyuludur, boynuzları kakmadır (Resim 71). Tüyler dikkatlice oyulmuş, saç, elbise ve süslemeler metal sanatçıları tarafından eksiksiz ve ustalıkla verilmiştir" (Frankfort, 1979: 336). Anadolu'da M.Ö. 6. yy'ın ikinci yarısında Pazarlı'dan Friky devrinde pişmiş toprak levhası üzerinde karşılıklı duran ve ellerinde dal tutan kentauroslar gösterilmiştir (Resim 72). Kentauros koşar durumdadır. "Arka ayaklarından yalnız sağdaki görünüp soldaki onun arkasında saklı kalmıştır. Bu İonyalı ustaların sevdiği bir tarzıdır. Bu şekilde tasvire Larisa'daki eserler üzerinde de rastlanmaktadır. Pazarlı'daki kentauroslar Larisa'dan örnek alınmıştır" (Akurgal, 1943: 25). Anadolu'da Yunan devrinde kentauros tapınak veya anıtların frizlerinde sık sık tasvir edilmiştir.

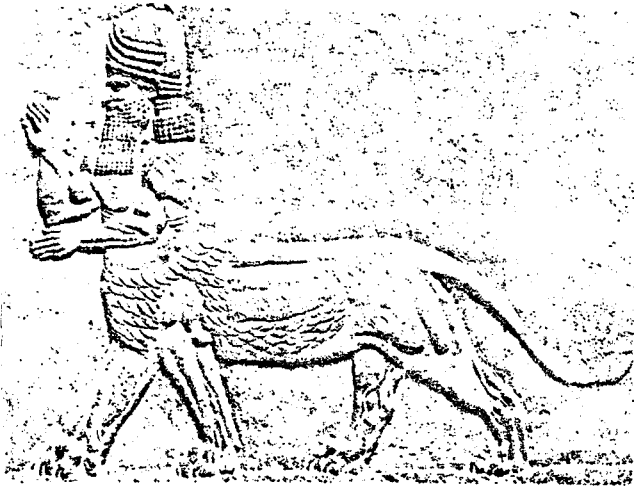
Girit ve Miken'de de çok seyrek olsa kentauros görülmektedir. Girit'ten Arque Heraum'da bulunan bir mücevher taşı üzerinde iki kentauros karşılıklı durmaktadır (Resim 73). Kentaurosun primitif örneklerinden sayılabilecek bu tasvirler Girit'te bir mühür üzerinde de rastlanmaktadır. Bu kentauros mitolojik bir sahne içinde değildir. Girit ve Miken mücevherleri üzerinde görülen diğer karışık yaratıkların bir çeşididir (Nilsson, 1950: 37).

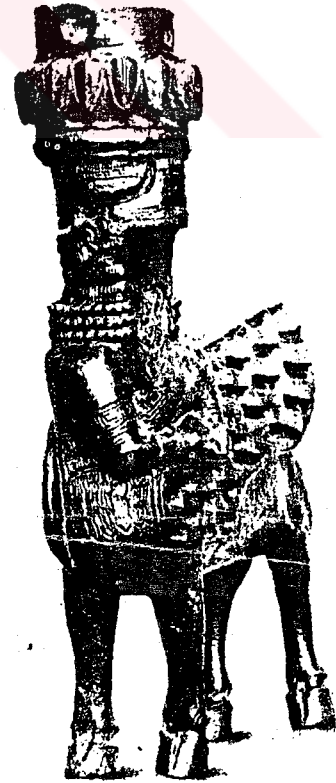
Resim 68. Silindir mühür üzerinde kentauros.

Resim 69. Silindir mühür üzerinde aslan kentauros.

Resim 70. Asur banipalın sarayından
bir oda nişi kabartması

Resim 71. Kentauroslu mobilya
kabartması

Resim 72. Pişmiş toprak levhadan detay.

Resim 73. Mücevher Taşı.

BÖLÜM 4. KATALOG: Yunan Sanatında Grifon, Sfenks ve Kentauros

Yukarıda görüldüğü gibi Mezopotamya ve Mısır kökenli olan grifon, sfenks ve kentaurosa Yunan Sanatı'nda sık sık rastlanmaktadır. Bu yaratıklarla ilgili çok fazla örnek olmasından dolayı ayrı başlıklar altında incelenmesi uygun görülmüştür.

4.1. Grifon

Grifon Yunan Sanatı'nda doğu etkilerinin görüldüğü M.Ö. 8. yy. sonundan itibaren yer almaya başlamıştır. Lahitlerde, tapınak frizlerinde, vazolarda, bronz eşyalarda, mücevherlerde ve sikkelerde sık sık tasvir edilmiştir.

4.1.1. Milet'ten Grifon Protomu

Müze : İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme : Bronz
Ölçü : Yük. 8,5 cm
Bulunduğu Yer : Milet
Tarih : M.Ö. 7. yy ilk çeyreği. Doğu etkili.

Bu bronz protomda ağzını ve gözlerini şiddetle açmış grifonun boyun altına kadar olan kısmı gösterilmiştir (Resim 74). Alnının üzerinde yuvarlak bir topuz vardır. Eşek kulakları kırıktır. Boynuna inen saçının lülesi kıvrımlıdır. Yüzü ve boynu balık pulu biçiminde gösterilmiştir. Boynunun altındaki disk kesiminden grifonun büyük bir kazana tutturularak kulp işlevi gördüğü anlaşılmaktadır.

Resim 74. Milet'ten grifon protomu.

4.1.2. Olimpia'dan Grifon Protomları

Müze	: Olimpia Müzesi
Malzeme	: Dökme tunç
Bulundu Yeri	: Olimpia
Tarih	: M.Ö. 7. yy ortası Arkaik.

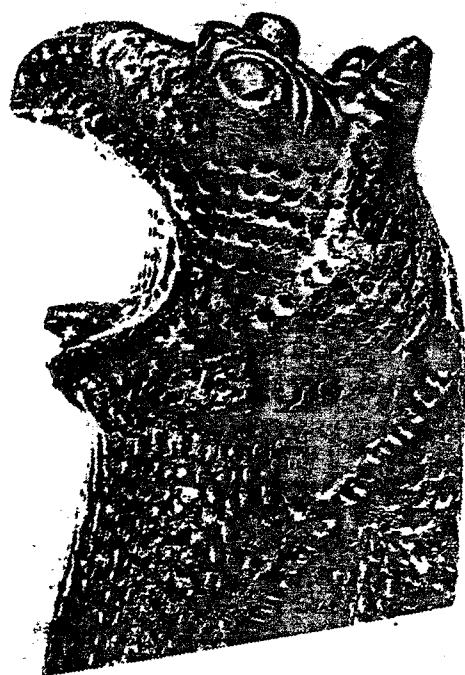
Tunç grifon protomu eşek kulaklı, alnının üzerinde çıkıntılı, iri ve korkutucu gözlü, açık gagalıdır (Resim 75). Ağzının içinden dili çıkıntı oluşturmaktadır. Başının ortasındaki çıkıntı grifonun sert ve meydan okuyan görünümü artırmaktadır. Bu protomda ince bir işçilik görülmektedir.

Müze	: Olimpia Müzesi
Malzeme	: Çekiçlenmiş Tunç
Bulunduğu Yeri	: Olimpia
Tarih	: M.Ö. 7. yy ortası. Arkaik.

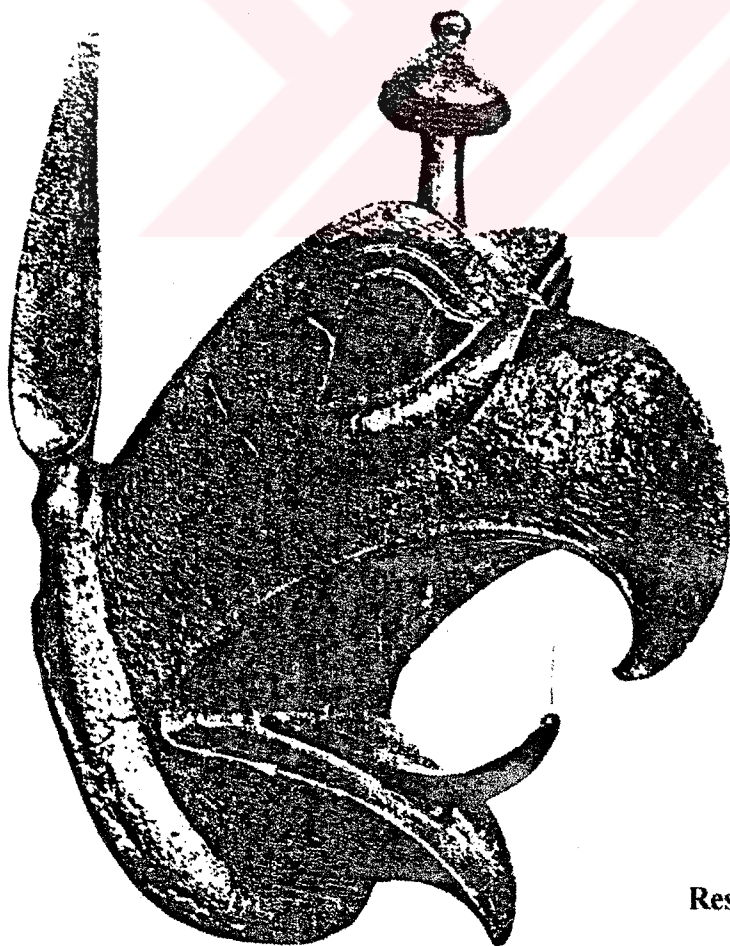
Bu protomda eşek kulaklı, açık gagalıdır (Resim 76). Ağzının içinden çıkıntı oluşturarak gagaya doğru kıvrılan dili vardır. Çenesi aşağıya kıvrılmaktadır. Alnının ortasından yukarıya çıkıntı oluşturan bir topuza sahiptir. Gözleri iri ve korkutucudur. Dekoratif amaçlı bu grifonda iyi bir şekilde işlenmiştir.

Müze	: Olimpia Müzesi
Malzeme	: Bronz
Bulunduğu Yeri	: Olimpia
Tarih	: M.Ö. 7. yy ortası. Arkaik.

Buradaki grifonda önceki örnekleri gibi dik eşek kulaklı topuzlu, açık gagalı, kıvrık dilli ve iri gözlüdür (Resim 77). Tek fark kazana eklenen disk kısmının uzunca boynunun ardında yer almasıdır. Alnında çıkıntı oluşturan topuz da daha yüksektir.

Resim 75. Olimpia'dan grifon protomu.

Resim 76. Olimpia'dan grifon protomu.

Resim 77. Olimpia'dan grifon protomu.

4.1.3. Rodos'tan Vazo

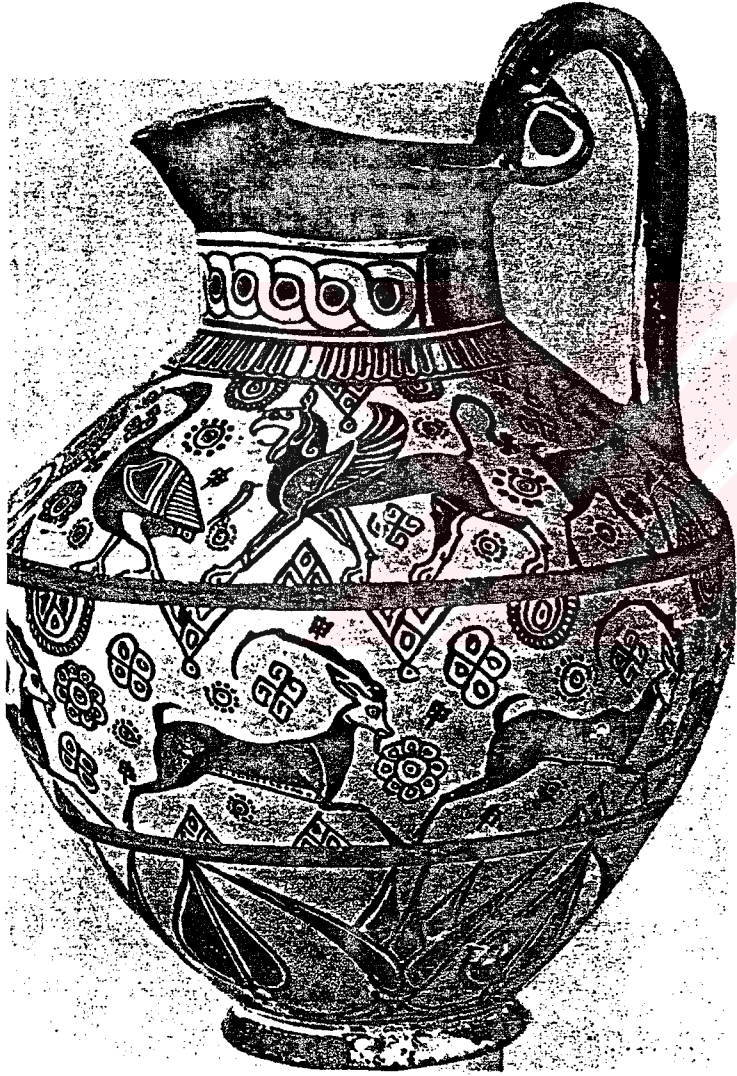
Müze	: Boston Güzel Sanatlar Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Oinokhoe
Bulunduğu Yer	: Rodos
Tarih	: M.Ö. 7. yy'ın ikinci yarısı. Arkaik.

Üç şeritli çömleğin en üst şeridinde bulunan grifon ayakta ve yürür pozisyonundadır (Resim 78). Grifon açıklı koyulu boyanmış ve son derece güzel işlenmiştir. Dili Olimpia'daki protomlardaki gibi ağızdan yukarıya çıkıntı oluşturmaktadır. Gagası açık ve kulakları diktir. Kanatları tüyleri de belirtilerek yukarıya dönmektedir. Kuyruğu yukarı doğru yükselip aşağıya eğilmektedir. Grifonu önünde bir kaz yürümektedir. Hayvan figürlerinin arası ve etrafı rozet, çiçek çelenkleri ve arabalarına bir haç çizilmiş dördümlerle doldurulmuş tek ve çift aşık yolu -meandır- yerleştirilmiştir. En alt şeritte lotus çiçeği ile bezenmiştir. Çömlek sarımtırak astar çekilmiş bir yüzey üstüne koyu kahverengi parlak bir sır ile kaplıdır. Figürler doğa gözlemi sonucu resimlendiğinden canlılık vardır.

4.1.4. Grifonlu Oinokhoe

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yüksek 1.45 cm.
Biçimi	: Oinokhoe
Bulunduğu Yer	: Aegina
Tarih	: M.Ö. 650. Arkaik.

Kiklad yapımı Oinokhoe'nin ağız kısmı grifon başlıdır (Resim 79). Baş Olimpiadaki bronz örneklerdeki gibidir. Kulaklar at kulağıdır, gaga açıktır ve dişleri görülmektedir. Kulakların arasında ve iki sıra çizilmiş kaşların üzerinde çıkıntı bulunmaktadır. Tüm bu özellikler vahşi bir görünüm yaratmaktadır. Başın üst kısmından boynun aşağısına kadar kıvrımlı bir şekilde inen uzun lüleler görülmektedir. Grifonun boyu kısmı pulludur. Oinokhoe'nin gövde kısmı çeşitli bitkisel ve geometrik bezemelerle süslenmiştir.

Resim 78. Rodos'tan vazo.

Resim 79. Grifonlu Oinokhoe.

4.1.5. İzmir'den Grifonlu Levhacık

Müze	: İzmir Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Uz. 14.9 cm, Yük. 7,8 cm, Kal. 1,3 cm.
Bulunduğu Yer	: İzmir Athena Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 630. Arkaik.

Bu küçük levhacık üzerinde grifon tasvir edilmiştir (Resim 80). Grifon yürür pozisyonundadır. Kuş başında gagası açıktır ve iri yuvarlak gözlüdür. Alnının üzerinde çıkıntısı bulunmaktadır. Kulakları kısadır. Boynunda beyaz renkle gösterilmiş kıvrımlı lüleleri vardır. Kanadının başlangıç kısmı ve ön bacaklar siyah noktalara sahiptir. Kanadın geri kalan kısmında tüyleri beyaz çizgilerle belirtilmiştir ve kanat yukarıya doğru yükselmektedir. Figürün arka kısmı ön kısmından daha yüksektir. Arka bacaklar öndekilerden uzundur. Kuyruğu kavis çizerek yukarıya kalkmaktadır. Bu erken tarihli örnekte Pers grifonlarının özellikleri görülmektedir.

4.1.6. Bayraklı'dan Oinokhoe

Müze	: İzmir Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yük. 38 cm.
Biçimi	: Oinokhoe
Bulunduğu Yer	: Bayraklı
Tarih	: M.Ö. 7. yy son çeyreği. Arkaik.

Doğu etkili bu Yunan vazosunda şişkin gövdesi üzerinde kuşaklar halinde bezeme görülmektedir. Üst kuşakta grifon, aslan, yaban domuzu ve dağ keçilerinden oluşan hayvan frizi, bunun altında sağa doğru koşan dağ keçileri ve tavşanlı friz, alt iki kuşakta ise geometrik bezeme yer almaktadır. Açık renkte zemin üzerine siyah, kahve ve bordo renkler kullanılmıştır (Ana., Med., 1983: 28). Üst kuşakta yer alan oturur durumdaki grifonun boyun ve yüz kısmı tahrip olmuştur (Resim 81). Gövdesi, ön

bacakları ve kanatları görülebilmektedir. Kanat tüyleri açık renk ile belirlenmiştir. Kanadı başına doğru dönüktür. Gövdesi ince bir şekilde gösterilmiştir. Etrafında çeşitli dolgu öğeleri yer almaktadır.

Resim 80. İzmir'den grifonlu levhacık.

Resim 81. Bayraklı'dan Oinokhoe.

4.1.7. Tekirdağ'dan Grifonlu Asa

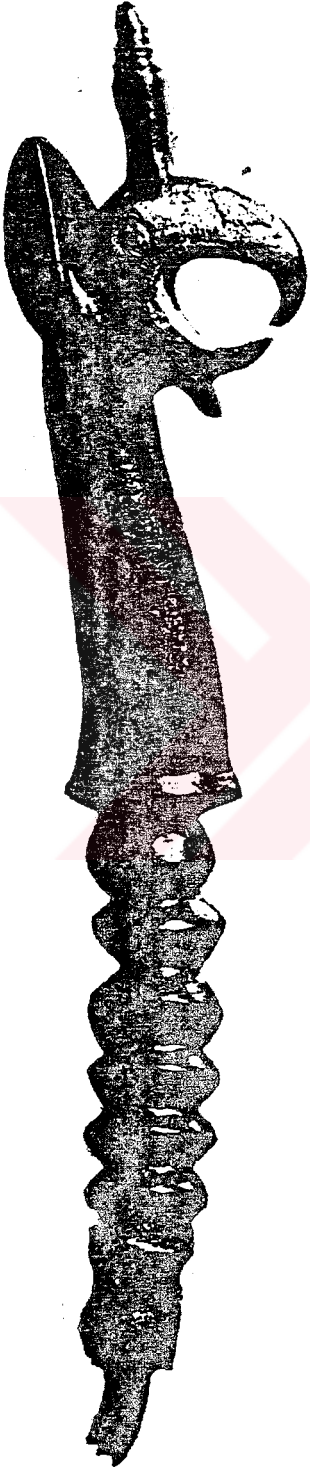
Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Bronz
Ölçü	: Yük. 15 cm.
Bulunduğu Yer	: Tekirdağ
Tarih	: M.Ö. 6. yy başı. Arkaik.

Burmali bir asanın ucunda yer alan grifon protomu tamamen dekoratif bir biçim almıştır (Resim 82). Büyük kulaklara sahiptir. Ağzı açık kuş başının tepesinde yüksek ve sivri bir çıkıntı bulunmaktadır (Ana., Med., 1983: 37). Gaga çıkıntısı oldukça belirgindir ve ağızdan çıkan dil gagaya doğru kıvrılmaktadır.

4.1.8. İzmir'den Kernos

Müze	: İzmir Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Kernos
Bulunduğu Yer	: İzmir Athena Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 575. Arkaik.

Bu çömlekte grifon ön ayaklarını açarak yürür pozisyonundadır (Resim 83). Diğer vazolardaki tasvirlerindeki gibi dik eşek kulaklarına sahiptir ve alnında topuz şeklinde bir çıkıntısı vardır. Gagası açıktır ve ağızdan çıkıntı oluşturan dili gagaya doğrudur. Kanatları yukarıya doğru yükselmektedir. Grifon bu vazoda siyah figür stilinde dekoratif amaçlı olarak gösterilmiştir.

Resim 82. Tekirdağ'dan grifonlu asa.

Resim 83. İzmir'deki Kerros

4.1.9. Fransuva Amforası

Müze	: Floransa Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yük. 66 cm.
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Vulci'de bir Etrüsk Mezarı
Tarih	: M.Ö. 570. Arkaik.

Vazonun üzerinde yer alan 200'den fazla figürden ikisi grifona aittir (Resim 84). Figürler vazoda üst üste dizilmiş 6 şeritte yer almaktadır. Konular genellikle mitolojidendir. Vazonun alttan ikinci şeridinde ön ayaklarını kaldırmış karşılıklı grifonlar tasvir edilmiştir (Resim 85). İri korkutucu gözlere, açık gagaya ve alnında yüksek bir çıkıntıya sahip grifonun dik eşek kulakları arasından kıvrımlı lüle aşağıya doğru inmektedir. Kanadı görkemli bir şekilde yükselip içe doğru dönmektedir. Kanat tüyleri dikey ve yatay olarak açık renkte boyanmıştır. Kuyruğu S biçimlidir. Karşılıklı grifonların arasında ön ayaklarından birini üzerine kaldırdıkları geniş ve büyük bir motif yer almaktadır.

Resim 84. Fransuva amforası.

Resim 85. Fransuva amforasından detay.

4.1.10. Klazomenai Lahitleri

Müze	: Oslo Üniversitesi
Malzemesi	: Kahverengi kil
Ölçü	: Yüz. 215 x 107/ 72 cm
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Lahitin üst kenarlarında üst panolarda simetrik iki grifon gösterilmiştir (Resim 86). Grifon arka ayakları üzerinde oturmaktadır ve ön ayaklarından biri yukarıya kalkıktır. Kuyrukları S biçimli ve dışa doru kıvrımlıdır. Gagaları açıktır. Baş kısmı belirgin özellikleriyle gösterilmemiştir. Bu grifon tasvirlerine Berlin Müzesi'nde bulunan bir lahit üzerinde de rastlanmaktadır (Resim 87). Yalnız kanatlar farklı bir biçimde gösterilmiştir. Berlin'dekinde kanat yükselip içe doğru kıvrılırken Oslo'dakinde kuyruğu dışa doğru dönüktür.

Müze	: İzmir Müzesi
Malzemesi	: Kırmızımsı kil
Ölçü	: Yüz. 137 x 96 cm.
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Lahit yüzünün alt panosunda kırmızı figürlü olarak iki grifon karşılıklı durmaktadır (Resim 88). Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi oturmaktadır ve bir ayağı yukarıya kalkıktır. Kanat Berlin Müzesi'ndeki gibi başa doğru kıvrılmaktadır ve tüyleri yatay çizgilerle belirginleştirilmiştir. Gagası aralık grifonun ağzından çıkan dil çıkıntı oluşturmaktadır. Alnının üzerinde de çıkıntısı vardır. Kulakları geriye doğru eğilmiştir. Kuyruğu S biçimli olarak dışarıya doğru kıvrımlıdır. Göğsünde pullar vardır.

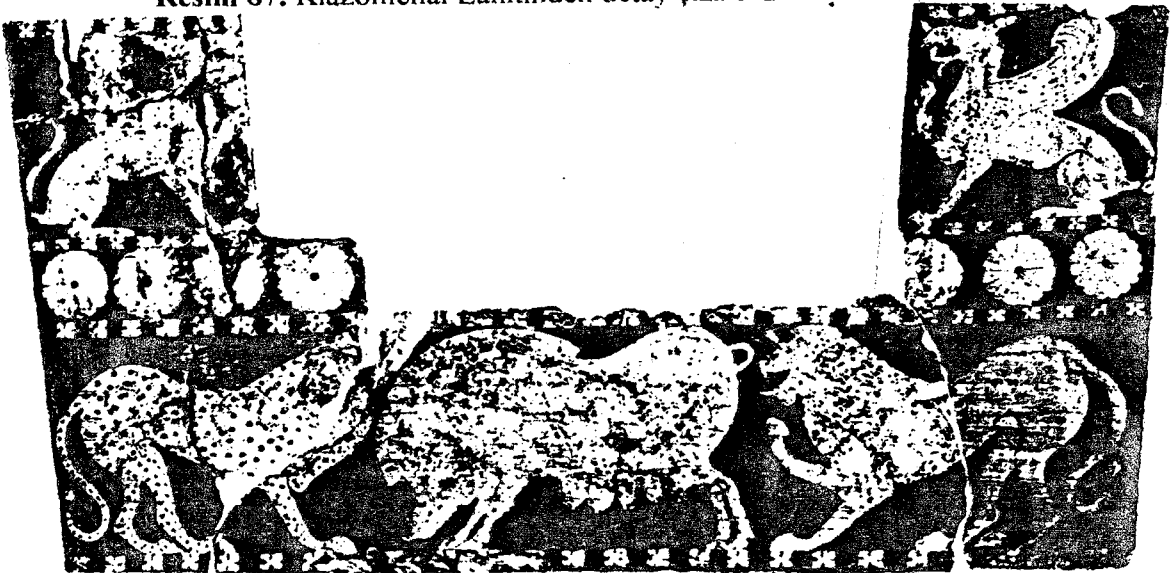
Klazomenai lahitlerinden altı tanesinde grifon görünmektedir ve dekoratif amaçlıdır.

Resim 86. Klazomenai Lahiti baş kısmı ve üst panolar. Oslo Üniversitesi

Resim 87. Klazomenai Lahitinden detay çizimi Berlin Müzesi.

Resim 88. Klazomenai lahiti ayak kısmı ve alt pandar. İzmir.

4.1.11. Assos Sikkeleri

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Elektron
Ölçü	: Çap. 2.6 cm.
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6.yy. Arkaik.

Assos kentinin simgesi olan grifon paralar üzerinde basılmıştır. Bu para üzerinde dört ayağı üzerinde yürürken gösterilmiştir (Resim 89). Ön bacaklar arkaya oranla oldukça kısadır. Kanatları yukarıya doğru kalkıktır. Açık gagası ve gözü korkutucu bir görünüm yaratmaktadır. Kulakları öne doğru diktir. Başının arkasında yelesi vardır. Vücudu kaba bir şekilde ele alınmıştır.

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Elektron
Ölçü	: Çap. 2,5 cm.
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6 yy. Arkaik.

Bu para üzerindeki grifon yatık durumda gösterilmiştir (Resim 90). Kartal başlı grifonun ağzı açıktır ve oransız olarak uzundur. Eğer kapatılsa kancası gagadan çok öteye bir çıkıntı oluşturur. Dil yukarıya doğru kıvrımlıdır. Çene kemiğinin çevre çizgisi belirgindir. Kafasının ortasından yukarıya doğru doğaya aykırı bir şekilde topuz gibi bir çıkıntısı vardır. Kulağın biri görülmektedir ve kuş kulağından çok tavşan kulağına benzemektedir. Çıkıntı ve tüm diğer detayları Olimpia'daki grifon protomları hatırlatmaktadır. Ön ayaklarından biri ileriye doğru uzanırken diğeri havaya kalkıktır ve pençesiyle yuvarlak çerçeveye yaslanmaktadır. Kuyruğu tek bir dönüşe sahiptir, yere dönük ve perçemlidir.

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Elektron
Ölçü	: Çap. 3 cm.
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Bu grifon tasviri bir öncekinden farklıdır (Resim 91). Doğal olmayan çıkıntı ve dik kulakları yoktur. Yatık pozisyonu aynıdır. Arka ayaklar ve ön ayaklardan biri yerde uzanırken diğer ön ayak geleneğe uygun olarak havaya kalkıktır ama dayandığı herhangi bir şey yoktur. Baş kuşa benzemesi için yukarıya doğru uzatılmıştır. Ağız biraz açık ve gaga çeneden uzundur. Her iki kulakta gözün üzerine doğru eğiktir. Kanatlar geriye doğru dönük ve yukarı kalkıktır, uzunluğu boyunca tüylerle bölünmüştür. Kuyruk çift kıvrımlı -S biçimli- ve yukarıya doğrudur.

Erken Assos paraları üzerinde görülen grifonlar arkaik tiptedir ve bu paraların çıktığı dönemdeki Yunan'dakilerden farklıdır. Assos'ta paralar üzerinde bu tür grifon tasvirleri tek kabul edilmektedir (Clarke, 1989: 187).

Resim 89. Assos'tan sikke.

Resim 90. Assos'tan sikke.

Resim 91. Assos'tan sikke.

4.1.12. Grifonlu Yüzük Taşı

Müze	: Boston Güzel Sanatlar Müzesi
Malzeme	: Alaca akiktaşı
Ölçü	: Uz. 15 mm.
Bulunduğu Yer	: Yunanistan
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Oval yüzük taşında bir grifon ve bir erkek figürü gösterilmiştir (Resim 92). Grifon çıplak erkek figürünün üzerindedir ve ona saldırmaktadır. Grifon figürünün korkutuculuğu ağzı, dişleri, iri gözleri ve kanatlarının görkemiyle vurgulanmıştır. Ön ve arka bacaklarıyla düşmanın üzerine çıkan grifonun kuyruğu ters S şeklinde kıvrılmaktadır ve ucu yuvarlak olarak bitmektedir. Aslan ayaklarının pençeleri belirgindir. İyi bir işçilik görülmektedir.

4.1.13. Etruria'dan Vazo

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Hydria
Bulunduğu Yer	: Etruria
Tarih	: M.Ö. 530. Arkaik.

Bu Caera hydriası üzerinde öfkeli grifon Arimaspes'in altın dolu çantasını almak için kovalamaktadır (Resim 93). Grifon arka ayakları üzerinde dururken ön ayaklarıyla ileriye doğru atılmıştır. At arabası üzerindeki Arimaspes'e neredeyse yetişmek üzeredir. Grifon açık gagası, kıvrımlı dili, dik eşek kulakları ve alnındaki çıkıntısı ile korkutucu görünüme sahiptir. Kanatları kulak hizasına kadar yükselip içe doğru kıvrılmaktadır. Kanat tüyleri çizgilerle gösterilmiştir. Grifonun buradaki tasviri dekoratif amaçlı değildir. Kutsal altınlara bekçilik görevi gösterilmiştir. Burada Arimaspes altınları çalıp kaçmaktadır.

Resim 92. Grifonlu yüzük taşı.

Resim 93. Etruria'dan vazo.

4.1.14. Kaplama Levhası

Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yük. 27 cm, En. 44 cm
Bulunduğu Yer	: Burdur, Dürer
Tarih	: M.Ö. 6. yy son çeyreği. Arkaik.

Pişmiş toprak kaplama levhası üzerinde sağa doğru ilerleyen bir grifon ve arkasında bir atlı figürü yer almaktadır (Resim 94). “Levha bir yapının çatısında yağmur oluğunun hemen altında uzanan yatay bir frizin parçasıdır. Şaha kalkmış atın sarkaçlı boyun süsü, zigzag kenarlı eğeri ve gerisinde fırıldak biçiminde bir süsü vardır. Atın yularını tutan uzun saçlı ve sakallı süvarinin üzerinde Doğu’lulara özgü bir elbise vardır. Pantolonlu ve kısa çizmelidir, kenarları meander motifi ile süslü ve saçaklı mantosu dizlerine kadar inmektedir. Ağzını yırtıcı bir şekilde açmış, dişlerini gösteren grifon yılan kuyrukludur. Pembemsi bej zemin üzerine siyah ve kahve renklerin kullanılmış olduğu yerel üsluptan canlı bir kompozisyonudur” (Ana. Med., 1983: 131).

4.1.15. Grifonlu Sikke

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Bronz
Ölçü	: Çap. 2.6 cm, ağı. 14,94 gr.
Bulunduğu Yer	: Abdera
Tarih	: M.Ö. 492-478. Arkaik.

Assos gibi Abdera’nda sembolü olan grifon burada ağzı açık, çıkıntılı dilli ve dik kulaklı, yeleli, gözleri iri olarak korkutucu bir şekilde tasvir edilmiştir (Resim 95). Grifonun ön ayaklarından biri bir satirin üzerine doğru kalkıktır. Kuyruğu aşağıya doğru kıvrılmıştır, kanadı ise kulaklarına dönüktür. Grifonun ön ayağının altında kalan satir son derece küçük olarak gösterilmiştir.

Resim 94. Kaplama levhası.

Resim 95. Abdera'da grifonlu sikke.

4.1.16. Milet'den Friz Bloğu

Müze : Milet Tiyatrosu
Malzeme : Taş
Bulunduğu Yer : Milet Tiyatrosu
Tarih : M.Ö. 5. yy.

Bir blokta yer alan grifonlar karşılıklı durmaktadır (Resim 96). Grifonlardan soldakinin elinde lir diğeri ise kozalak bulunmaktadır. Ortalarında ise üç ayaklı bir eşya yer almaktadır. Grifonların gagaları açıktır ve bu onlara korkutucu bir görünüm vermektedir. Arka ayakları üzerinde oturan grifonlar eşek kulaklıdır. Kanatları ön bacakları üzerinden başlamayıp sanki sırtlarından eklenmiş gibidir ve yukarıya doğru yükselmektedir. Kozalak tutan grifonun kuyruğu bacaklarına dolanmıştır (Resim 97). Karşısındakinin ise yukarıya doğru kıvrılmıştır. Ön ayaklarının ikisi de yerden kalkık tasvire başka örneklerde rastlanmamaktadır. Grifonlar süsleme amaçlı olarak gösterilmiştir.

Resim 96. Milet'ten friz bloğu.

Resim 97. Aynı bloktan detay.

4.1.17. Likya Lahdi Kapağı

Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Mermer
Ölçü	: Yük. 296 cm, Gen. 245 cm, En. 137 cm.
Bulunduğu Yer	: Sayda
Tarih	: M.Ö. 5. yy sonu. Klasik.

Likya lahdinin kapağının dar yüzlerinden birinde simetrik şekilde karşılıklı duran iki grifon gösterilmiştir (Resim 98). Grifonlardan biri dişi diğeri ise erkektir. “Karşılıklı birbirlerine bakarken 5. yy’ın klasik geleneğindedirler. Her ikisi de üç ayağını kaldırmaktadır ve geri kalan bacakları üzerinde durmaktadırlar. Tıslayan gagaları ile kartal başı ve sivri boynuzlu kulakları vardır. Yeleli grifonların kanatları lahit kapağının kemer eğrisini takip ederek inmektedir. Vücutlar karşı taraftaki sfenksler gibi (Resim 141) köpekten model alınmış aslandır. Uzun kuyrukları arka ayakları arasında yuvarlak bir kıvrımla sona ermektedir. Grifonlardan dişi olanı yelesindeki daha büyük sivri uçlarla ve daha güzel bir baş çizimiyle vurgulanmıştır” (Pasinli, 1989: 35).

Mermer lahdin kabartmalarında Doğu motiflerinin ve Yunan üslubunun karışımı görülmektedir.

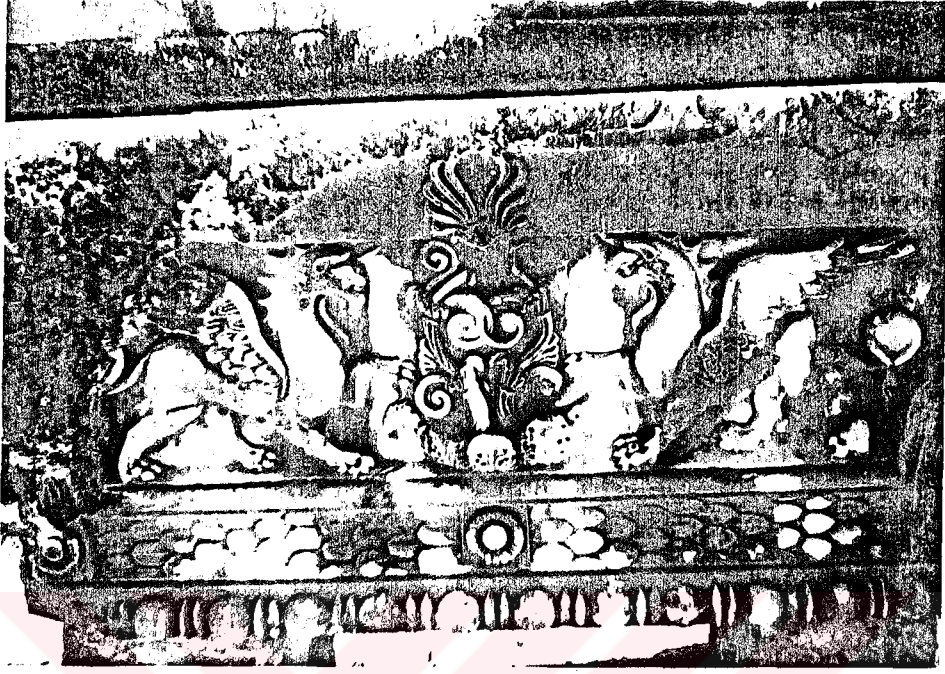
Resim 98. Likya Lahdi kapağı.

4.1.18. Didim'den Friz Blokları

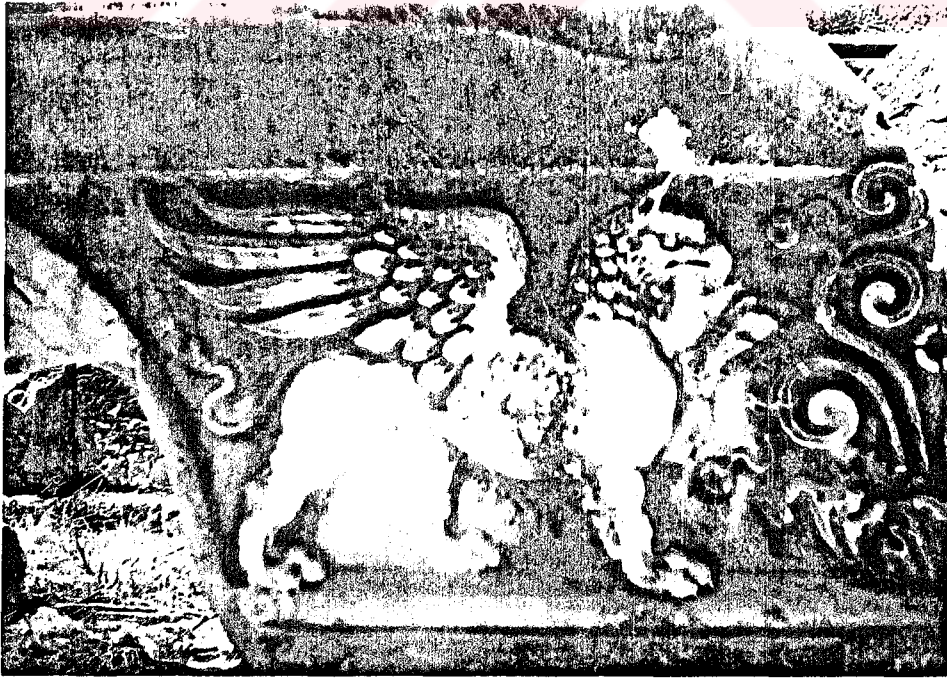
Müze : Didim Apollon Tapınağı
Malzeme : Taş
Bulunduğu Yer : Didim Apollon Tapınağı
Tarih : M.Ö. 330. Hellenistik.

Tapınağın friz bloklarından birinde simetrik olarak düzenlenmiş grifon tasvirleri yer almaktadır (Resim 99). Grifonların arasında Hellenistik karakter gösteren akantus ve kıvrık dallar bulunmaktadır. Ağızları açık, yeleli, kuş başlı ve kartal kanatlı grifonların bir ayakları ortadaki bitkiye uzanır durumdadır. Kuyrukları daire oluşturacak biçimde kıvrılmıştır. Grifonlar yürür pozisyonda gösterilmiştir.

Tapınaktan başka bir friz bloğundaki grifon kartal başlıdır ve ağzı kapalıdır (Resim 100). Diğerlerinde olduğu gibi yürür pozisyondadır ve bir ayağını yukarıya kaldırmıştır. Yeleli ve kartal kanatlıdır. Kuyruğu kıvrılarak yukarıya kalkmaktadır.

Resim 99. Didim'den friz bloğu.

Resim 100. Didim'den friz bloğu.

4.1.19. Pantikapion'dan Sikke

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Bronz
Ölçü	: Çap. 2,2 cm, Ağ. 8,54 gr.
Bulunduğu Yer	: Pantikapion
Tarih	: M.Ö. 320. Hellenistik

Bu sikke üzerinde grifon yürür pozisyonda ve ön ayaklarından biri ileri doğru atılmışken diğeri havaya kalkık olarak gösterilmiştir (Resim 101). Ağzında bir mızrak tutmaktadır. Eşek kulaklarına ve başının üzerinde boynuzlara sahiptir. Kuyruğu yuvarlak oluşturup yere doğru dönmektedir. Aslan pençeleri yuvarlak şekillerle belirtilmiştir. Grifon bir bitki üzerinde ilerlemektedir.

4.1.20. Assos'tan Mozaik

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Çakıtaşı
Ölçü	: Dış bordür; gen. 51 cm, uz. 4.3 m.
Bulunduğu Yer	: Assos agorası
Tarihi	: M.Ö. 3. yy. Hellenistik.

Çeşitli renklerde yuvarlak çakıtaşlarıyla biçimlendirilmiş mozaik döşemenin dış bordüründe simetrik grifonlar gösterilmiştir (Resim 102). Mozağin ortadaki kısmı büyük ölçüde kırık olduğu için ne tür bir konunun betimlendiğini anlamak güçtür. Dış bordürün uzun tarafında bulunan grifonlar karşılıklı birbirine bakmaktadır (Resim 103). Ön ayaklardan biri kalkık, diğeri yerde uzanmaktadır. Arka ayaklar yürür pozisyonundadır. Kuyruk ince ve normalden uzundur ve önce aşağıya sonra yukarıya kıvrılmaktadır. Çevre çizgileri her yerde kuvvetli ve zariftir. Yaratığın pençesi gibi küçük detaylarda özenle gösterilmiştir. Grifonlardan birinin başı leopar diğeri kartaldır. Leopar başının açık ağzından dili çıkıntı oluşturmaktadır. Başının üzerinde Pers grifonunun özelliği olan boynuzları vardır. Diğer grifon sorguçlu, ince uzun

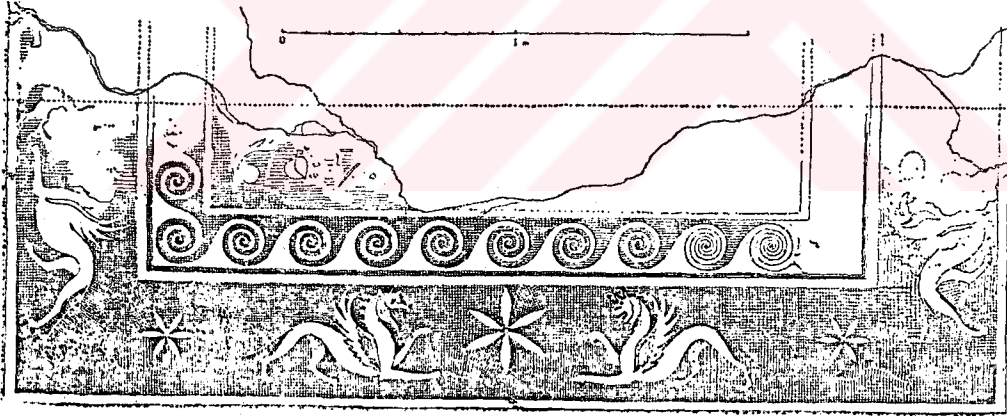
kafalıdır. Gaga ve çene altında sarkık etleri vardır ve ağzı açıktır. Bordürün köşelerinde ve grifonların arasında 6'lı yıldız bulunmaktadır.

Mozağin geri planı grimsi yeşil çakıl taşlarıyla döşenmiştir. En geriye en koyu çakıltası seçilmesi etkinin daha derin olmasını sağlamaktadır. Grifonların vücutları beyazımsız gri çakıltalarıyla yapılmıştır. Vücutların üzerinde gölgelemeyle benekler bulunmaktadır. Kanatlar çok açık mavimsi gri, kemiğin ön çizgileri boyunca açık sarıdır. Aynı sarı; sakallar, kartal başının sorgucu üzerinde ve leopar başının boynuzlarında görülmektedir. Gaga ve dil parlak kırmızımsı yeşim taşındandır. Grifonların vücutlarının beyaz rengi eski yazarlar tarafından belirtilen geleneksel grifon renginin tasvirine uygundur (Clarke, 1898: 197).

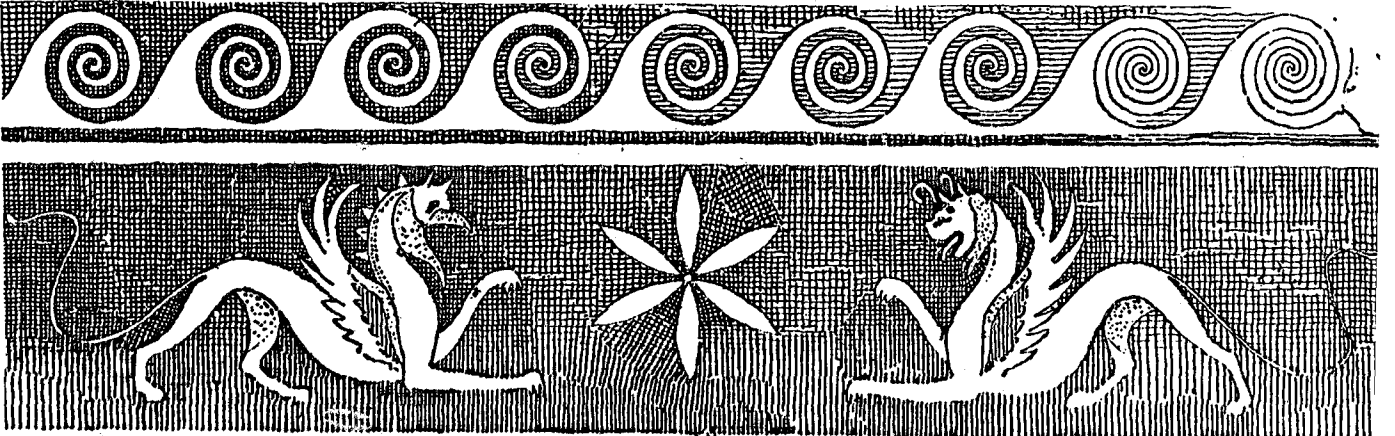
Mozaikte grifonların tasvirleri son derece ustacadır. Böyle zor bir teknikle başarılı bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Figürün hiçbir özelliği göz ardı edilmemiştir. Sartiaux mozaikteki grifonların süsleme amaçlı olduğunu söylerken Clarke'a göre arma olarak gösterilmiştir.

Resim 101. Pantikapion'dan sikke.

Resim 102. Assos'tan mozaik.

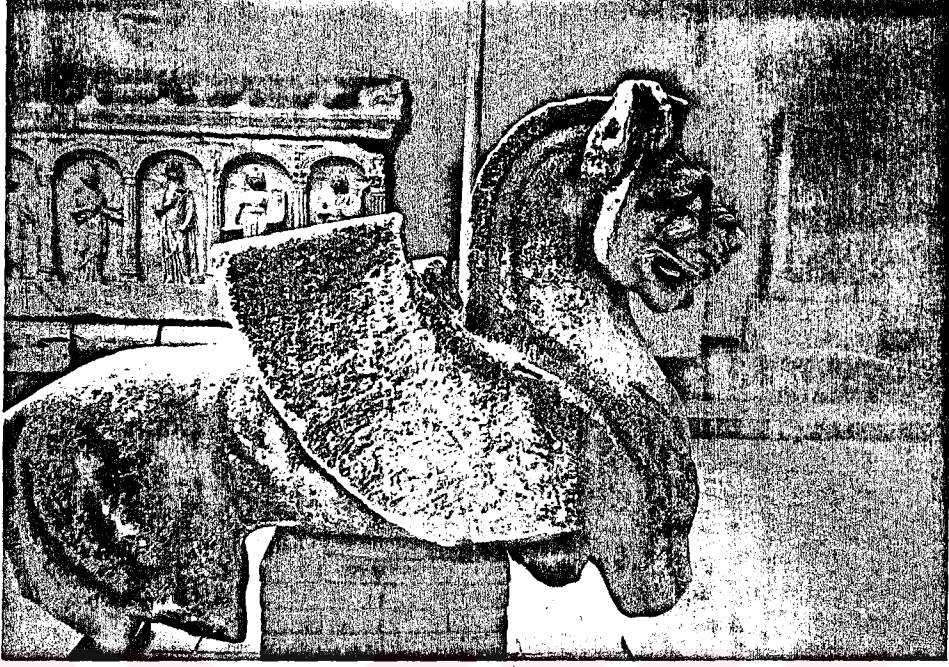
Resim 103. Mozaik döşemeden detay.

4.1.21. Belevi Grifonu

Müze : Efes Müzesi
Malzeme : Taş
Bulunduğu Yer : Belevi Mozolesi
Tarih : M.Ö. 3. yy. Hellenistik.

Mozolenin çatısının köşelerindeki vazo yanlarında yer aldığı öne sürülen grifon heykellerinde güçlü bir şekilde Pers etkileri görülmektedir. Persopolis sarayının giriş kapısındaki kabartmalara benzemektedirler. Bu heykel kanatlı, aslan başlı ve vücutlu ve eşek kulaklıdır (Resim 104). Bacakları ve kanatlarının üst kısmı kırıktır. Aslan başın korkutucu bir görünümü vardır (Resim 105).

Ekrem Akurgal'ın belirttiğine göre bu tarz grifonların benzerleri Yunan Sanatı'nda görülmez. Belevi anıtının Seleucid kralı Antiochos Teos'a (M.Ö. 246) ait olma ihtimali vardır. Seleucidler Yunanlı olduklarını unutmamış ve Hellenistik özellikleri sürdürmüşlerdir.

Resim 104. Belevi grifonu.

Resim 105. Aynı heykeli önden görünümü.

4.2. Sfenks

Girit ve Miken kültürlerinden sonra M.Ö. 1200'den itibaren 400 yıl boyunca hiçbir yerde rastlanmayan sfenksler Asya'da varlıklarını sürdürdüler. 8. yy sonunda sfenks Yunan Sanatı'nda yeniden ortaya çıkmıştır ve 6. yy sonuna kadar yaygınlığını korumuştur (Ana, Bri., 1990: 293). Grifon gibi sfenkste taş, pişmiş toprak ve madeni eserler üzerinde sık sık görülmüştür. Sfenks lahitlerde, tapınak friz ve metoplarında, mezar anıtı ve gömüt taşlarında kabartma ve heykel olarak tavsir edilmiştir. Bunun yanında pişmiş toprak lahitlerde, vazolarda, mücevherlerde ve süs eşyalarında, sikkeler üzerinde de yer almaktadır.

4.2.1. Eretria Amforası

Müze	: Atina Milli Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Eretria
Tarih	: M.Ö. 7. yy'ın ilk yarısı. Doğu Etkili.

Amforanın gövdesinde ve boynunda sfenksler tasvir edilmiştir (Resim 106). Gövde de büyük sfenks figürü ön ayakları üzerinde dururken arka ayakları üzerinde çömelmiştir. Gövdesi önden arkaya doğru incelmektedir. Kanat açık ve koyu bölümlenmelerle başa doğru dönüktür. Sfenksin yüzü ve boynu beyaz bırakılmıştır. Boynunda yuvarlak boncuklu bir kolye, kulağında ise uzun sarkıtlı bir küpe vardır. Saçları boğum boğum sırtına inmektedir. Kuyruğu kıvrılarak yukarıya doğru yükselmektedir. Amforanın boyun kısmındaki sfenksler son derece stilize bir şekilde çizilmiştir. Vücutları kare şeklinde ve bacakları iki çubuk olarak gösterilmiştir. Uzun saçlı başları geriye doğru dönüktür ve ellerinde tuttıkları bitkiyi geriye doğru uzatmaktadırlar. Kanatları yoktur. Buradaki figürler gövdedekinden daha beceriksizce ele alınmışlardır.

4.2.2. Attika'dan Gömüt Taşı

Müze : New York, Metropolitan Müzesi
 Malzeme : Taş
 Bulunduğu Yer : Attika
 Tarih : M. . 7. yy.

Gömüt taşları dikdörtgen bir taban üzerinde ince uzun bir ayak üstünde sfenksin oturduğu bir i  bükey başlıktan oluşmaktadır. Bu gömüt taşında başlık üzerinde oturan sfenksin vücudu profilden yüzü ise cepheden gösterilmiştir (Resim 107).  n bacakları üzerinde dururken arka bacakları üzerinde oturmaktadır. Yüzü tahrip olmuştur ama dalgalı saçlarının göğsüne inişi seçilebilmektedir. Göğsü dışarıya doğru çıkıktır. Kanat baş hizasından alçakta ve i e doğru kıvrımlıdır. Tüyleri belirgindir. Gömüt taşlarında sfenksler aslanlar gibi gömüt bekçisi olarak d ş n lm ştir.

4.2.3. Kerameikos Sfenksi

Müze : Atina Seramik Müzesi
 Malzeme : Kil
 Bulunduğu Yer : Atina
 Tarih : M. . 7. yy. Arkaik.

Proto-Attik pişmiş toprak sfenks heykeli profilden gösterilmiştir (Resim 108). Figür arka ayakları üzerinde otururken  n ayakları üzerinde durmaktadır. Heykelin yüzü Atinalı bir kadını tanımlamaktadır. Başının üzerinde büyük bir disk şeklinde başlık taşımaktadır. Gözleri kapalıdır ve saçları kulağının arkasından omuzlarına inmektedir. Kanatları arkaik yarım ay biçimindedir ve kanat tüyleri belirgindir. Kuyruğu yukarıya doğru yükselip aşağıya dönmektedir. İncecik kanatlar ve bacaklar güzel işlenmiştir. Başının iriliği, gözlerinin ovallığı, gülümsemesi ve yüzü Daidalos üslubunu yansıtmaktadır. Doğu etkileri azalmış Attika etkileri kendini göstermeye başlamıştır.

Resim 106. Eretria amforası.

Resim 107. Attika'dan gömüt taşı.

Resim 108. Kerameikos sfenksi.

4.2.4. Bronz Sfenks Heykeli

Müze	: Atina Milli Müzesi
Malzeme	: Bronz
Bulunduğu Yer	: Perachora
Tarih	: M.Ö. 7. yy. Arkaik.

Proto-Korint tarzı bu sfenks heykelciği bir kaide üstünde ön ve arka ayakları üzerinde oturmaktadır (Resim 109). Kanatları göğüs kısmından başlayarak başına doğru yarımay şeklinde yükselmektedir. Kanat tüyleri gösterilmiştir. Başında bir başlık vardır. Saçları iki yanından omuzlarına inmektedir. Göğüs kısmı dolgun bir şekilde yapılmıştır. Ayaklarda pençeler belirgindir. Saçın, kanatların, kuyruğun ve hacimlerin ilişkisi bu küçük heykeli önemli bir çalışma yapmaktadır. Baş, bacaklar ve kanatlar oldukça iyi işlenmiştir. Yüzde ifade güçlü ve canlıdır. Heykelin eksiksiz olması aynı dönemdeki diğer örneklerini değerlendirmede yardım etmektedir.

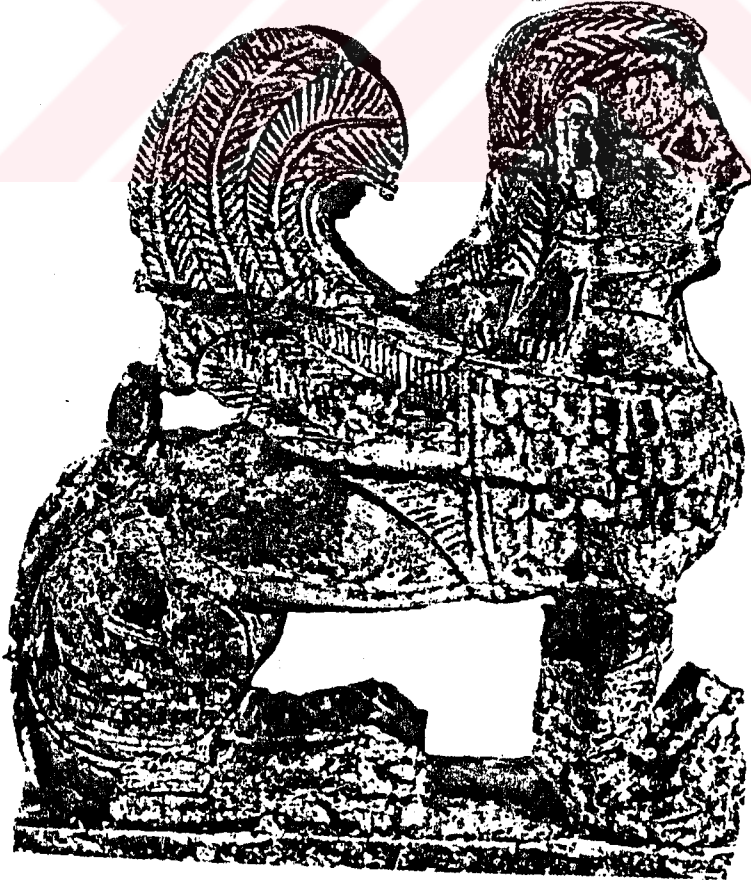
4.2.5. Fildişi Sfenks Heykelciği

Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Fildişi
Ölçü	: Yük. 4.5 cm, en 4.3 cm.
Bulunduğu Yer	: Efes Artemision.
Tarih	: M.Ö. 7. yy sonu. Arkaik.

Yüzü erken arkaik anıtsal Yunan heykellerine benzeyen sfenks dikdörtgen bir kaide üzerinde oturmaktadır (Resim 110). Saçların ve ayrıntıların işlenişinde doğru etkileri vardır (Ana. Med., 1983: 20). Kanatları yatay şeritlerle bölünmüştür ve şeritlerin içinde dik çizgiler yer almaktadır. Kanatları başa doğru kıvrılmaktadır. Göğüs kısmı dolgudur ve pulludur. Saçı kulağının arkasından omzuna inmektedir. Küçük heykelcik güzel bir şekilde işlenmiştir.

Resim 109. Bronz sfenksi heykeli.

Resim 110. Fildişi sfenks heykelciğı.

4.2.6. Attika'dan Krater

Müze	: Atina Milli Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Krater
Bulunduğu Yer	: Attika
Tarih	: M.Ö. 7. yy sonu. Arkaik.

Krater üzerinde yer alan sfenks oturur durumda gösterilmiştir (Resim 111). Sfenksin yüzü, boynu ve kanadının bazı bölümleri beyaz olarak bırakılmıştır. Ayrıca figürün dış çizgileri beyazla vurgulanmıştır. Figür sağa doğru dönüktür ve profilden görülmektedir. Boyun kısmı oldukça uzundur ve bu uzunluk boyunca ensesinden saçları inmektedir. Saçında kulağının arkasına gelen bir bant bulunmaktadır. Kanadı açıkli koyulu olarak gövdeden farklıdır ve yükselip içe doğru kıvrılmaktadır. Kuyruğu yukarıya doğru yükselip aşağıya dönmektedir. İyi bir şekilde tasvir edilmiş figürün etrafında çeşitli bezemeler yer almaktadır.

4.2.7. İzmir'den Alabastron

Müze	: İzmir Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Alabastron
Bulunduğu Yer	: İzmir Athena Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 630. Arkaik.

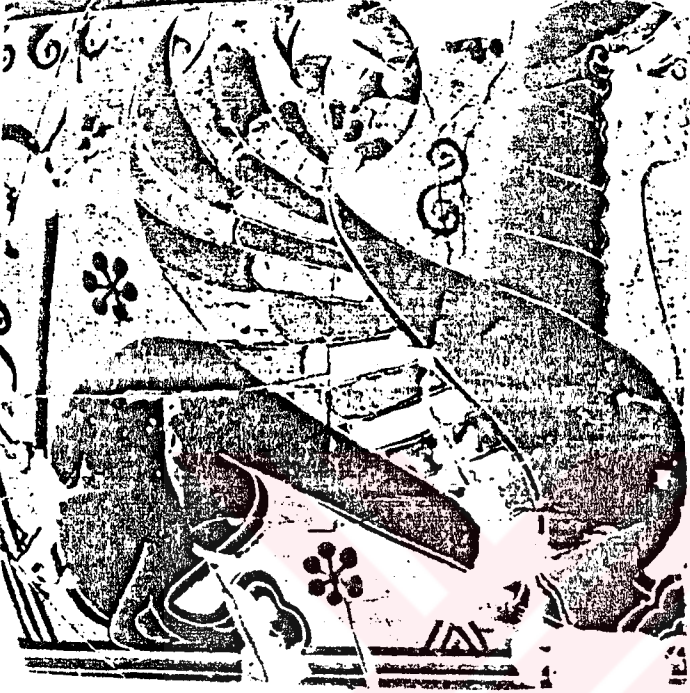
Alabastronun bir yüzünde sfenks tasvirine rastlanmaktadır (Resim 112). Korint geçiş sitilinde olan bu bezemede sfenks ortada yer almaktadır. Sfenksin altında bir başka hayvan vardır. Etrafindaysa çeşitli dolgu öğeleri görülmektedir. Sfenks siyah figürlü yöntemle beyaz boya eşliğinde uygulanmıştır. Göz, saç bantı, kulak ve kanat tüyleri Attika amforasındaki sfenkte olduğu gibi siyah üzerine beyaz olarak boyanmıştır. Ön ayakları üzerinde durup arka ayakları üzerinde oturan sfenksin kanadı

baş hizasına kadar yükselmektedir. Kuyruğu da yukarı doğru yükselip bir kavis çizerek aşağıya inmektedir. Başında bir şapka vardır. Burun ve çevre çıkıntısı belirgindir.

4.2.8. İzmir'den Oinokhoe

Müze	: İzmir Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yük. 15 cm, Gen. 21 cm.
Biçimi	: Oinokhoe
Bulunduğu Yer	: İzmir Athena Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 630-620. Arkaik.

Korint geçiş stilinde yapılmış bu oinokhoe parçası üzerinde sfenks, siren, aslan ve başka hayvanlar gösterilmiştir (Resim 113). Sfenks oturur durumdadır. Ön bacakları yer üzerinde uzanmaktadır. Karnı yere değmemektedir. Göğüs kısmının arkasından başlayan kanatları içe doğru kıvrılarak yükselmektedir. Kanat tüyleri belirgindir. Sfenksin başında iki beyaz çizgiyle belirtilmiş bir bant vardır. Saçları kulağının arkasından omuzuna kütle halinde inmektedir. Gözü beyaz üzerine siyah nokta olarak gösterilmiştir. Burnu çıkıntılıdır ama ağız kısmı belirgin değildir. Kuyruğu doğal olmayacak kadar uzundur ve yükselip bir yuvarlak çizerek aşağıya kıvrılmaktadır. Profilden gösterilmiş sfenksin etrafında dolgu ögesi olarak çeşitli bezemeler yer almaktadır.

Resim 111. Attika'dan krater

Resim 112. İzmir'den alabastron

Resim 113. İzmir'den oinokhoe.

4.2.9. Atina'dan Amfora

Müze	: Atina Agora Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Agora
Tarih	: M.Ö. 7. yy sonu. Arkaik.

Amforanın boyun ve gövde kısmının kaplayan büyük bir sfenks figürü görülmektedir (Resim 114). Siyah figür tekniğinde yapılmıştır. Oturur durumda gösterilmiş sfenksin saçı ve kanatları, yüz ve göğüs kısmından daha koyu bir renkle boyanmıştır. Yüzde göz, kaş, ağız, burun ve kulaklarla, saç kıvrımları, saça takılı bant, kanatlarda tüyler beyaz ile belirtilmiştir. Nessos ressamına ait olan sfenksin yüz çizgileri sert ve ağırbaşlıdır ve başın çevre çizgisi güçlüdür. Başı amforanın kulplarından birine doğru dönüktür. Saçı kanat üzerinde lüle lüle aşağıya inmektedir. Göğüs kısmı dolgundur. Kuyruğu arka ayaklarından içeriye doğru yuvarlak çizmektedir. Amforanın boş kalan yüzeyinde bitkisel bezemeler yer almaktadır.

Resim 114. Atina'dan amfora.

4.2.10. Kalidon'dan Sfenks Başı

Müze	: Atina Milli Müzesi
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yük. 23 cm.
Bulunduğu Yer	: Kalidon
Tarih	: M.Ö. 580-750. Arkaik.

Pişmiş toprak sfenks heykeli alınlık üzerinde akroter işlevlidir. Heykelin tüyleri kırmızı boyalıdır. Arkaik korint sanatının bir örneği olan heykelin başı cephedendir (Resim 115). Başında bir başlık vardır. Saçları kulaklarının arkasından bir kütle halinde omuzlarına inmektedir. Kadın başlı sfenksin alnı üç köşelidir, gözleri iridir ve kaşları yay gibi çizilmiştir. Burnu kırılmıştır. Yüzünde hafif gülümseyen bir ifadesi vardır.

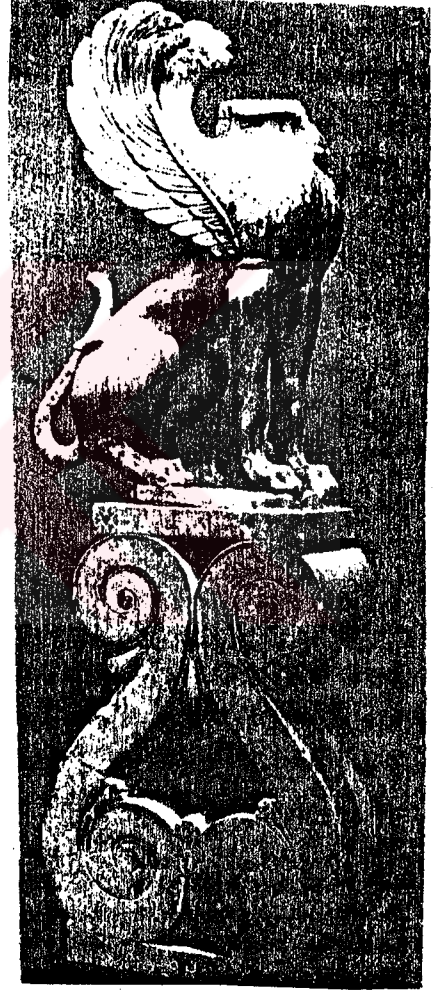
4.2.11. Attika'dan Volütlü Gömüt Başlığı

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Taş
Bulunduğu Yer	: Attika
Tarih	: M.Ö. 540. Arkaik.

Volütlü bir gömüt başlığı üzerinde görülen sfenks arka ayakları üzerinde çömelmiştir (Resim 116). Ön bacakları üzerinde sağlam bir şekilde durmaktadır. Göğüs altından başlayan bacaklar aslan pençeleriyle son bulmaktadır. Kanatlar ince bir şekildedir ve tüyleri belirgindir. Dış kenarları tarak kabuğu şeklindedir ve yükselip içe doğru kıvrılmaktadır. Pullu göğsü dışarıya doğru çıkıktır. Kuyruğu alttan kıvrılarak vücuda yapışık olarak yukarıya kalkmaktadır. Baş kopuktur.

Resim 115. Kalidon'dan sfenks başı

Resim 116. Attika'dan volütlü gömüt başlığı.

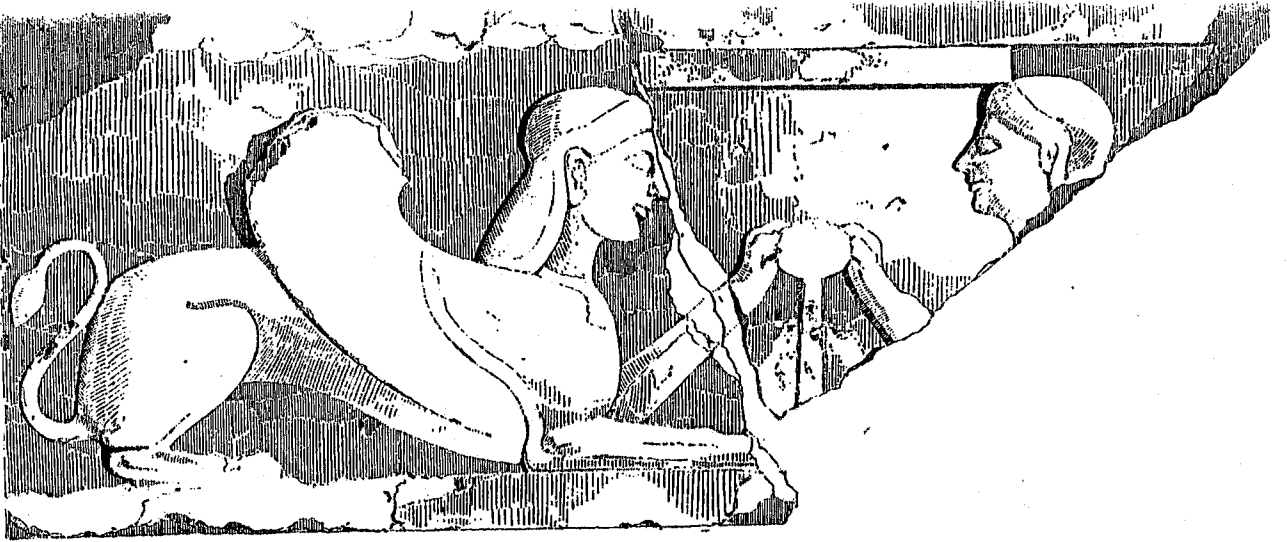
4.2.12. Assos Friz Blokları

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Taş
Ölçü	: Tamamı 2.62 m uzunluğunda
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6.yy. Arkaik.

Assos Athena Tapınağının Doğu cephesi frizinin orta bloğunda simetrik sfenksler yer almaktadır (Resim 117). Bloğun sol tarafı tamamdır. Diğer taraftaki sfenksin vücudu İstanbul Arkeoloji Müzesindedir. Blok Assos kalesinin kuzey batı duvarında bulunmuştur. Kabartmada iki yatık sfenks karşılıklı birbirlerine bakarken gösterilmiştir. Aralarında başlarından biraz daha yüksekte ince yatay bir şerit uzanmaktadır. Figürlerin tam ortasında küçük prototip bir iyonik sütun bulunmaktadır. Her iki sfenksin ön pençelerinden biri yere uzanıyorken diğeri sütun başlığına dayanmaktadır. Kanatları yukarıya doğru yuvarlak bir şekilde kıvrılmaktadır. Neredeyse baş ile aynı hizadadır (Resim 118). Sfenksin gövdesinin orta kısmı yere değmemektedir, arkı tarafı ise bacaklar üzerinde çömelmiştir. Kuyruğı ters S şeklindedir ve ucu perçemlidir. “Başlar, alın, çıkıntılı burun, küçük yuvarlak çene, gülümseyen bükük dudaklar ve büyük gözlerle arkaik tarzıdır” (Caskey, 1925: 12). Saç alın üzerinde bir bantla tutturulmuş ve kulakların arkasından enseye kalın bir kütle halinde inmektedir.

Resim 117. Assos'tan friz bloğu

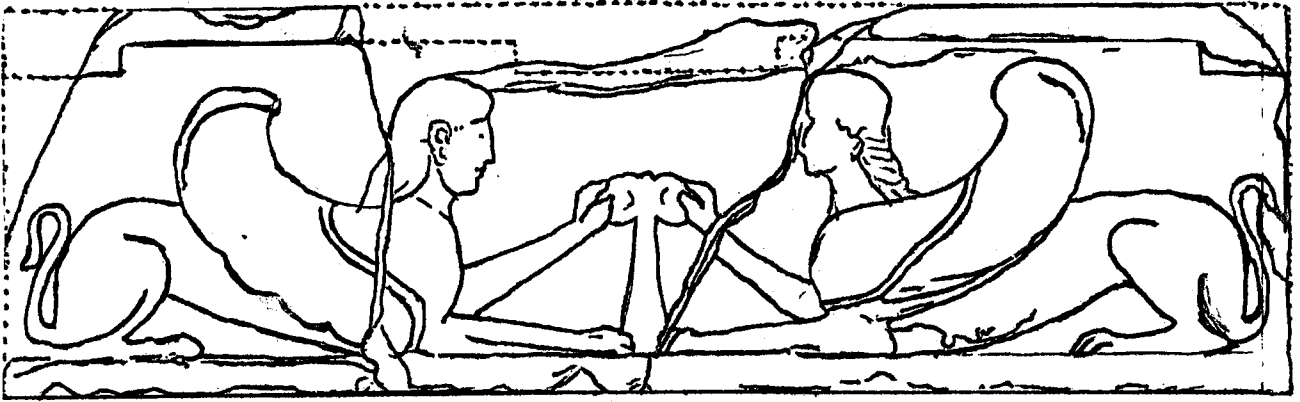
Resim 118. Aynı bloğun çizimi.

Müze	: Bir parça Louvre Müzesinde, iki parçası İstanbul Arkeoloji Müzesinde.
Malzeme	: Taş
Ölçü	: Tamamı 2,55 m uzunluğunda
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Assos Athena Tapınağının Batı cephesi friz bloğunda doğu cephesindeki gibi karşılıklı iki sfenks gösterilmiştir (Resim 119). Üç parçalı olan bu kabartma bloğunun üst iki köşesi ve ortası eksiktir. Sfenkslerin Doğu cephesindekilerden farkı göğüs ve başları arasındaki uzunluklardır. Bu kabartmada figürler birbirine daha uzaktır (Resim 120). Karşılıklı başlar arasındaki bu boşluk kompozisyonun süsleyici özelliğini yok etmektedir. Sfenkslerin ön bacaklarının pençeleri arkaik ion volütlü başlığa sahip bir sütun üzerine dayanmaktadır. “Kanatların dış kenarları tarak kabuğu şeklinde süslenmiştir. Bu durum arkaik dekoratif örneklere uygunluk içindedir” (Clarke, 1898: 174). Gövdenin kıvrımları ve açısı doğaya uygun değildir. Kuyruk çok az çıkıntılı ve kıvrımlıdır. Arka ayaklar çok ince ve zayıftır. Dudaklar incedir. Saçların alt kısmı örgülüdür ve aşağıya inmektedir. Kulaklar iri ve yüksektir. Bu kabartmadaki sfenksler diğerlerine göre daha beceriksizce yapılmıştır.

Resim 119. Assostan friz bloğu.

Resim 120. Aynı kabartma bloğunun tam çizimi.

4.2.13. Assos'tan Sfenksli Metop

Müze	: Louvre Müzesi
Malzeme	: Taş
Ölçü	: Uz. 82 cm, Yük. 77 cm.
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Assos Athena Tapınağının Doğu cephesinin köşe metoplarından birinde karşılıklı iki sfenks kabartması yer almaktadır (Resim 121). Bloğunun sol kısmının aşağısı kırıktır. Karşılıklı iki sfenks birbirine yakın bir şekilde durmaktadır. Simetrik bir kompozisyonudur. Sağdaki sfenksin yüzü ve kanadının uç kısmı aşınmıştır. Arka ayakları üzerinde çömelmiş sfenkslerin ön ayakları dik durmaktadır. Kanatları baş hizasından yüksektir ve ucu tarak kabuğu şeklinde başa doğru kıvrılmaktadır. Sağdaki sfenksin saçı alın üzerinden bir bantla bağlanmıştır ve omzundan aşağıya doğru inmektedir. Figürlerin göğüs kısımları öne doğru çıkıntılıdır.

4.2.14. Assos'tan Yüzük Taşı

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Kırmızı akik taşı
Ölçü	: Uz. 12 mm
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6 yy. Arkaik.

Behramkale'li bir köylü tarafından bulunan bu yüzük taşı 1880'lerde Assos iskelesindeki gümrük dairesinden satın alınıp Botton müzesine götürülmüştür. Oval şeklindeki mücevherin üzerinde yer alan sfenksin göğsü öne doğru çıkıktır (Resim 122). Ön ayakları ileri doğru uzatılmıştır ve yatık pozisyonundadır. Arka ayakları ile çömelmesi belirgindir. Kuyruğu yukarıya doğru dik bir şekildedir. Kanatları geriye doğru yükselmektedir. Saçı bir sargıyla bağlanmıştır ve omuzları üzerine düşmektedir. Başın üzerinde bir çıkıntı yer almaktadır. Sfenksin karnında üç yarım yuvarlak çıkıntı bulunmaktadır ve yere değmektedir. Bu çalışma sert taş oyması üzerinde dikkatlice yapılmıştır.

Resim 121. Assos'tan sfenksli metop.

Resim 122. Assos'tan yüzük taşı.

4.2.15. Klazomenai Lahitleri

M.Ö. 6.yy'a tarihlenen Klazomenai lahitlerinin 17'sinin yüzlerinin baş ve ayak kısımlarında ve üst ve alt panolarında sfenksler tasvir edilmiştir.

Müze	: Madrit Arkeoloji Müzesi (20/2811)
Malzeme	: Kahverengi Kil
Ölçü	: Yüz. 197 x 75 / 73,5 cm.
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Madrit Arkeoloji Müzesindeki lahtin baş kısmında sfenksler görülmektedir (Resim 123). Sfenkslerin ortasında kaz vardır. Her iki sfenkste ön ayaklarından birini kazın üzerine kaldırmıştır. Diğer ayakları yerededir. Arka ayakları üzerinde çömelmişlerdir. Kanatların tüyleri beyaz çizgilerle belirginleştirilmiştir. Kanatlar başa doğru kıvrılmaktadır. Sağdaki sfenksin yüzünde gülümseyen bir ifade vardır. Kuyrukları kanatlara doğru yükselip yuvarlak çizerek aşağıya doğru kıvrılmaktadır ve ucu perçemlidir. Gövdeleri ince bir şekilde gösterilmiştir. Sfenkslerden ve kaz figüründen başka boşluklar çeşitli çiçek bezemeleriyle doldurulmuştur.

Müze	: Londra, British Museum (1902.10)
Malzeme	: Kahverengi, kil
Ölçü	: Yüz. 198.5 x 64 / 56,5 cm.
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Lahitin baş kısmında çömelmiş ve karşılıklı duran iki sfenks yer almaktadır (Resim 124). Sfenkslerin arasında lotus ve palmet çiçekleri gösterilmiştir. Sağda bulunan sfenks ön ayaklarından birini palmet üzerine kaldırmıştır ve karşıya bakmaktadır. Göğüs kısmı açık renktir ve üzerinde pullar vardır. Bu sfenks dişidir, karşısında yer alan ise erkektir. Onun göğsü beyaz bırakılmamıştır ve yüzü diğerinden farklıdır. Ayaklarından biri çiçek üzerine de kalkık değildir. Ön ayaklarıyla yere

basmaktadır ve arka ayaklarıyla çömelmiştir. Sfenkslerin her ikisinde kanatları yukarı doğru yükselip içe kıvrılmaktadır. Dalgalı saçları ensede bir bantla toplanıp omuza sarmaktadır. Kuyrukları yuvarlak çizip içe doğru dönüktür ve uçları perçemlidir.

Müze : Leyden (190211.19)
 Malzeme : Kahverengi kil
 Ölçü : Yüz. 197 x 63 / 53 cm.
 Bulunduğu Yer : Klazomenai
 Tarih : M.Ö. 6. yy. Arkaik.

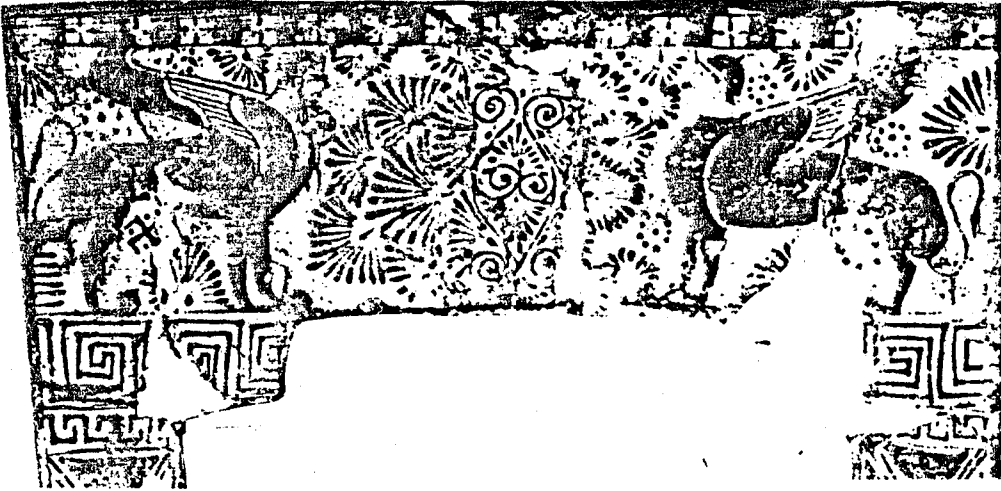
Lahitin baş kısmında yer alan sfenksler ayakta durmaktadır (Resim 125). Aralarında ve çevrelerinde çeşitli bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Sfenkslerin saçları kısadır ve sağdakinin başında yuvarlak bir şapka vardır. Karşısındaki sfenks erkektir. Kanatlarının bir kısmı beyaz bırakılmış ve üzerinde siyah çizgilerle tüyler belirtilmiştir. Kanatlar geriye doğru yükselip başa doğru dönmektedir. Figürlerin arka kısımları ön kısımlarına oranla incedir. Kuyrukları S biçimlidir ve uçları perçemlidir. Çizimler kaba ve beceriksizcedir.

Resim 123. Klazomenai Lahitli baş kısmı. Madrit Arkeoloji Müzesi.

Resim 124. Klazomenai Lahiti baş kısmı. Londra, British Museum.

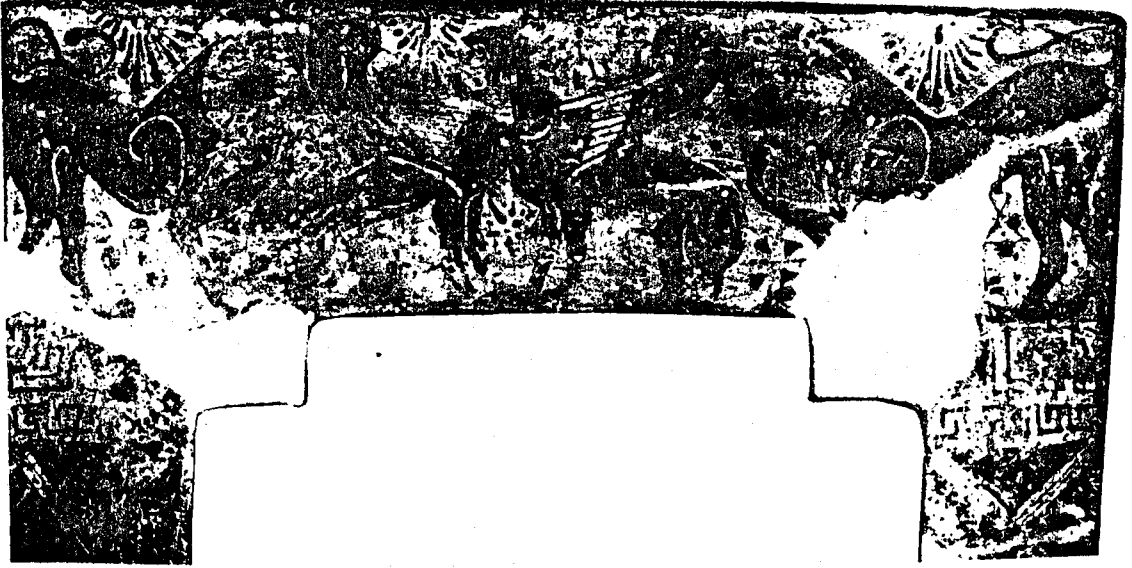
Resim 125. Klazomenai Lahiti baş kısmı. Leyden.

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Kırmızı kil
Ölçü	: Yüz. 192 x 70 / 57 cm
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

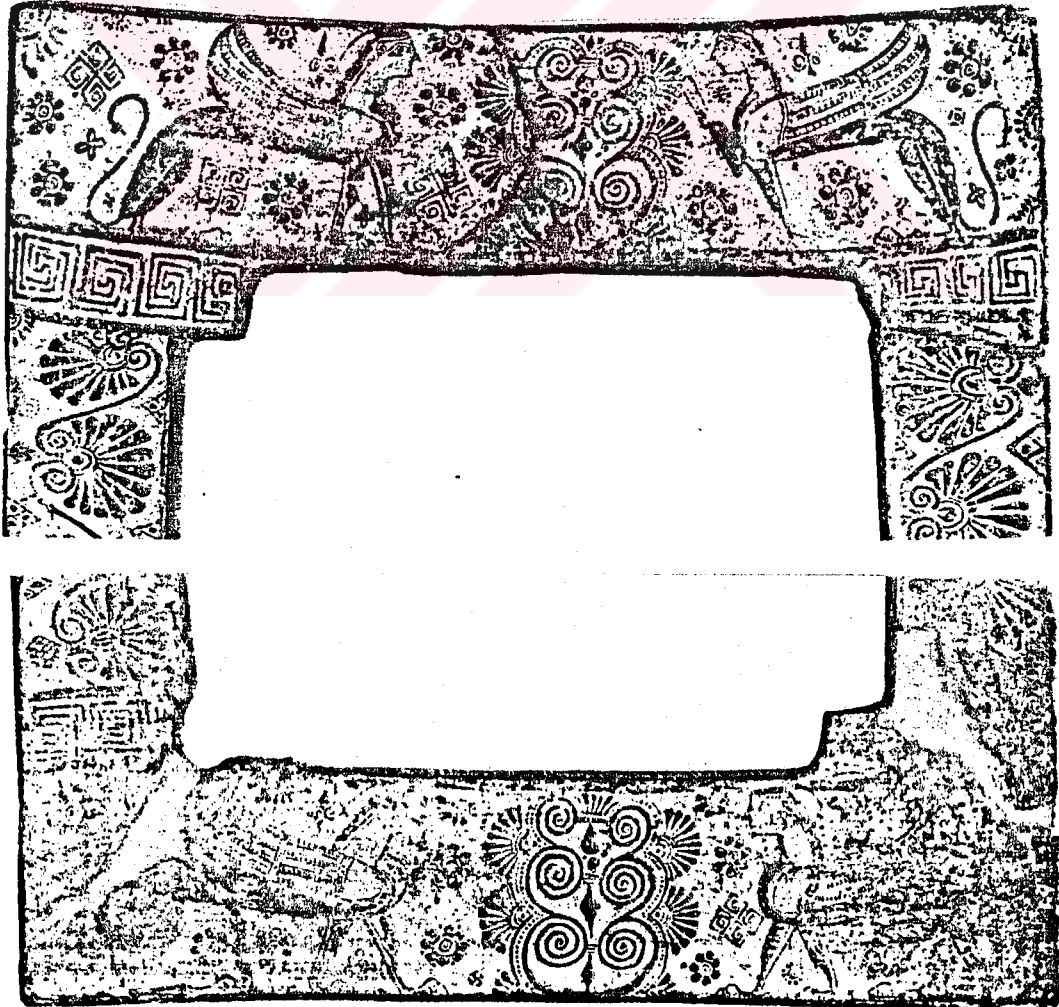
Lahitin baş kısmında iki aslan arasında çift vücutlu bir sfenks gösterilmiştir (Resim 126). Vücutlar göğüs kısmından birbirine yapışıktır. ön ayakları üzerinde yükselirken arka ayakları üzerinde çömelmişlerdir. Sağdaki vücutun devamı olan baş profilden gösterilmektedir. Bu vücutun kanadı geriye doğru yükselirken diğer vücutunki daha dik bir şekilde çizilmiştir. Sağdaki sfenksin kanadının bir kısmı beyaz bırakılıp üzeri yatay olarak siyahla çizilmiştir. Diğer lahitlerde olduğu gibi figürlerin etrafında bitkisel bezemeler görülmektedir.

Müze	: Münih (7539)
Malzeme	: Kırmızı kil
Ölçü	: Yüz. 207 x 78 / 80 cm
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6.yy. Arkaik.

Lahitin hem baş hem de ayak kısmında karşılıklı iki sfenks tasvir edilmiştir (Resim 127). Sfenkslerin ortasında büyük volüt motifi yer almaktadır ve etrafları karışık çiçeklerle bezenmiştir. Baş kısmıyla üst pano arası ve alt kısmıyla alt pano arası meander bordürüyle çevrelenmiştir. Baş kısmında yer alan sfenkslerden sağdaki ön ayaklarından birini volütün üzerine kaldırmıştır. Soldaki ve alt kısımdaki sfenkslerin ön ayakları yürür pozisyonudadır ama arka ayakları üzerinde çömelmişlerdir. Sfenkslerin yüzleri ve kanatları beyaz bırakılmıştır. Geri planda beyazdır. Sfenkslerin kanatlarında iki siyah çizgi arasında noktalarla tüyler belirginleştirilmiştir. Baş kısmındaki sfenkslerin kuyrukları S biçimlidir. “Buradaki motiflerin ve çizim detaylarının seçiminde Geç Rodos vazo resimlerinin etkileri görülmektedir” (Johansen, 1942: 6).

Resim 126. Klazomenai Lahiti baş kısmı. Londra, British Museum.

Resim 127. Klazomenai lahiti baş ve ayak kısımları. Münih.

Müze : Münih (8774)
 Malzeme : Kil
 Ölçü : Yüz. 209 x 86 / 61 cm.
 Bulunduğu Yer : Klazomenai
 Tarih : M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Lahitin yüzünde üst panolarda oturur durumda iki sfenks görülmektedir (Resim 128). Sfenksler siyah figür olarak gösterilmiştir. Arka ayakları üzerinde çömelirken ön ayakları üzerinde durmaktadırlar. Dalgalı saçlarının omuzlarına inişi seçilebilmektedir. Sol panodaki sfenksin gövdesi sağdakine oranla daha incedir. Ayrıca kanadı da daha alçaktır. Her ikisinin kanatları da başa doğru kıvrılmaktadır. Kuyrukları arka bacakları arasından ön bacaklara doğru yükselip aşağıya dönmektedir.

Müze : İzmir Basmahane (2774)
 Malzeme : Kahverengi kil
 Ölçü : Yüz. 210 x 93 / 76 cm.
 Bulunduğu Yer : Klazomenai
 Tarih : M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Lahitin yüzünde üst panolarda sfenks tasvir edilmiştir (Resim 129). Arka ayakları üzerinde çömelirken sfenks ön ayaklarından birini havaya kaldırmıştır. Siyah figür olarak gösterilmiştir ancak göğsünde beyaz pullar vardır. Gözler ve ağızda siyah figür üzerinde beyaz olarak belirgindir. Sfenksin kulağında beyaz olarak gösterilmiş küpe bulunmaktadır. Saçı dalgalıdır ve omuzuna inmektedir. Kanatları bir önceki örnekteki gibi baş hizasına kadar yükselip içe doğru kıvrılmaktadır. Kuyruğu yukarı kıvrılarak aşağıya dönmektedir. Başarılı bir şekilde resimlendirilmiştir.

Resim 128. Klazomenai lahiti baş kısmı ve üst panolar, Münih.

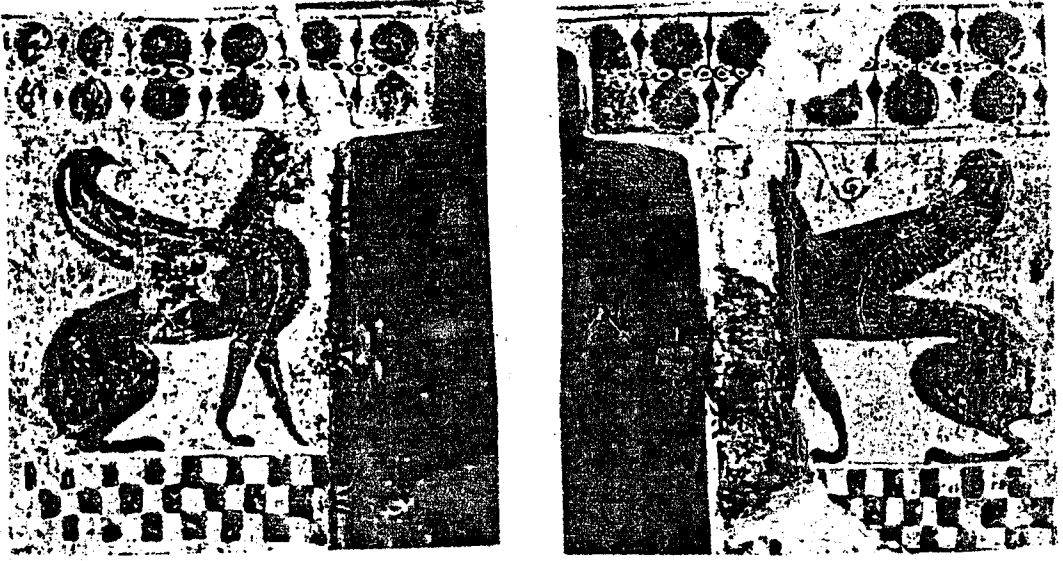
Resim 129. Klazomenai Lahiti. Üst pano. İzmir.

Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi (1353)
Malzeme	: Kırmızı kil
Ölçü	: Yüz. 214 x 68 / 60 cm.
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6.yy. Arkaik.

İstanbul'daki lahitin üst panolarında görülen sfenksler arka ayakları üzerine çömelmiş ve ön ayakları üzerinde durmaktadır (Resim 130). Karşılıklı ve içe doğru gösterilmişlerdir. Beyaz zemin üzerinde siyah figür tekniğiyle yapılmışlardır. İki sfenks birbirinin aynı değildir. Sağ taraftaki sfenksin baş ve göğüs kısmı ve ön ayaklarından biri tahrip olmuştur. Buna rağmen beceriksizce resmedildiği anlaşılmaktadır. Gövdesi çok ince kanadın başlangıcı ise geniştir. Beyaz dikey ve yatay çizgilerle kanat tüyleri gösterilmiştir. Kanat içe doğru kıvrılmaktadır. Soldaki sağlam durumdaki sfenksin gövdesi daha düzgün çizilmiştir. Onunda kanadı içe doğru dönüktür. Saçları dalgali ve uzundur.

Müze	: Berlin Üniversitesi
Malzeme	: Kahverengi kil
Ölçü	: Yüz. 100 / 80 cm.
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Lahitin alt panolarında iki sfenks birbirlerine bakmaktadır (Resim 131). Sfenksler geleneksel oturur pozisyonlarındadır. Yüzleri ve kanatlarının bir bölümü beyaz olarak bırakılmıştır. Kanat tüyleri siyah yatay çizgilerle gösterilmiştir. Sfenkslerin diğer kanatları arka planda siyah konturla belirtilmiştir. Sağdaki sfenksin yüzünden ve değişik saç stilinden erkek, soldakinin ise dişi olduğu anlaşılmaktadır. Sağdaki sfenksin saçları dalgali bir şekilde omuzlarına inmektedir. Sfenkslerin kuyrukları arka bacakları arasından yukarıya kıvrılıp yuvarlak çizmektedir. Kuyruklarının ucu perçemlidir. Panonun üst ve alt kısmında kırık meander bordürü yer almaktadır.

Resim 130. Klazomenai Lahiti. Üst pano. İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Resim 131. Klazomenai lahiti ayak kısmı ve alt panolar. Berlin Üniversitesi.

4.2.16. Klazomenai Amforası

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Tel Defenna
Tarih	: M.Ö. 530. Arkaik.

Klazomenai amforasının boyun kısmında sfenks yer almaktadır (Resim 132). Profilden gösterilmiş olan figür ön ayağını kaldırmıştır. Yüzü, boynu, kulağı göğüs dışı, kanat tüyleri beyaz boyanmıştır. Arka ayakları üzerinde çömelen sfenksin kuyruğu görülmemektedir. Göğüs kısmından başlayan kanatları geriye doğru uzanmaktadır. Beyaz yüzünde kaşı ve gözü, burun ve çene çıkıntısı plastik bir görünüm sunmaktadır. Saçları kulağın arkasından toplanmış ve omuzlarına inmektedir. Gövdesi ince bir şekilde gösterilmiştir.

4.2.17. İzmir'den Pyxis Kapağı

Müze	: İzmir Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Pyxis
Bulunduğu Yer	: İzmir Athena Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 530. Arkaik

Klazomenai stilli pyxis kapağı üzerinde birbirine yakın karşılıklı sfenksler yer almaktadır (Resim 133). Sfenkslerin yüz ve boyunları beyazdır. Saç bantları, kulakları, kanat tüyleri ve gövdelerinin bir bölümü beyaz ile boyanmıştır. Arka ayakları üzerinde çömelmiş, ön ayakları üzerinde durur pozisyonadırlar. Göğüsleri dolgun bir şekilde gösterilmiştir. Kanatları yukarıya doğru yükselip içe kıvrılmaktadır. Sağdaki sfenksin bir bantla tutturulan saç omzundan aşağıya inmektedir. Gözler siyah bir nokta olarak gösterilmiştir. Burun çıkıntısı belirgindir. Kuyruk S biçimlidir ve ucu perçemlidir.

Resim 132. Klazomenai amforası.

Resim 133. İzmir'den Kylix kapağı.

4.2.18. Tunç Ayna

Müze	: Atina Milli Müzesi
Malzeme	: Tunç
Bulunduğu Yer	: Atina
Tarih	: M.Ö. 500. Arkaik.

Tunç aynanın sapında giysili bir genç kız figürünün omuzlarında iki sfenks durmaktadır (Resim 134). Genç kız figürü uzun saçlıdır. Bir eli kalçasındayken diğer eliyle omzuna aldığı pelerini tutmaktadır. Omuzlarında duran sfenksler ön ayaklarından birini yukarı kaldırıp tunç aynayı tutmaktadır. Sfenkslerin gövdesi profilden başları ise önden gösterilmiştir. Tarak kabuğu şeklindeki kanatlar başa doğru dönmektedir. Kuyrukları yuvarlak yaparak kıvrılmıştır.

4.2.19. Samatrake'den Sikke

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Elektronik
Ölçü	: Çap. 1.3 cm
Bulunduğu Yer	: Samatrake
Tarih	: M.Ö. 500-480. Arkaik.

Sikkenin bir yüzünde ön ayaklarından birini havaya kaldırmış olan sfenks geleneksel pozundadır (Resim 135). Arka ayakları üzerinde çömelmiştir. Kanatları yukarı doğru yükselip başa doğru kıvrılmaktadır. Göğüs kısmı dolgun olan sfenksin saçları örgülü olarak ensesine inmektedir. Kuyruğu S biçimli ve ucu perçemlidir.

Resim 134. Tunç Ayna.

Resim 135. Samatrake'ten Sikke.

4.2.20. Sfenksli Yüzük Taşları

Müze	: Paris Ulusal Kitaplığı
Malzeme	: Akiktaşı
Ölçü	: Uz. 15 mm.
Bulunduğu Yer	: Yunanistan
Tarih	: M.Ö. 5. yy. Klasik.

Bu yüzük taşında iki vücutlu tek başlı bir sfenks yer almaktadır (Resim 136). İki karşılıklı sfenksin vücutları profilden başı ise önden tasvir edilmiştir. Kahküllü saçları gözlerinin üzerine inmektedir. Gözleri yuvarlak burun ise kısa ve yayvan bir şekilde gösterilmiştir. Kanatlar sırtın üst kısmından başlayıp başın yukarısına kadar yükselmektedir. Kanat tüyleri kavisli bir şekilde uca doğru kıvrılmaktadır. Sfenkslerin ön penceleri birbirine değmektedir. Kuyrukları yukarıya doğru kalkık ve dışa doğru kıvrımlıdır.

Müze	: Paris Ulusal Kitaplığı
Malzeme	: Akiktaşı
Ölçü	: Uz. 23 mm.
Bulunduğu Yer	: Yunanistan
Tarih	: M.Ö. 5. yy. Klasik.

Bu mücevherde iki sfenksin ortasında bir genç diz çökmüş olarak durmaktadır (Resim 137). Sfenkslerin ön ayaklarından biri erkek figürünün elleriyle birleşmiştir. Ortadaki figür sağdaki sfenkse dönüktür. Genç erkeğin yüzü profilden gövdesi ise önden gösterilmiştir. Arka ayakları üzerinde çömelmiş sfenkslerin kanatları yukarıya doğru kalkıktır ve kenarları tarak kabuğu şeklindedir. Ön bacakları oldukça uzun tutulmuştur. Kuyruklar S biçiminde kıvrılmıştır. Yüzlerde gülümseyen bir ifade vardır.

Müze : Paris Ulusal Kitaplık
Malzeme : Akiktaşı
Ölçü : Uz. 12 mm.
Bulunduğu Yer : Orvieto
Tarih : M.Ö. 5. yy. Klasik

Bu yüzüktaşı sfenksin başında miğferi olan çıplak bir gence saldırdığı an gösterilmiştir (Resim 138). Sfenks çıplak figürün üzerine çıkmış ve onu yere yatırmıştır. Sfenksin ön bacakları gencin göğsü üzerindedir. Arka bacakları arasında ise çıplak figürün bir bacağı yer almaktadır. Gencin bir elinde silah vardır. Sfenksin başında bir şapka bulunmaktadır. Saçları uzundur ve omuzuna doğru inmektedir. Kanatları içe doğru dönüktür. Kuyruğu S biçimlidir ve ucu perçemlidir.

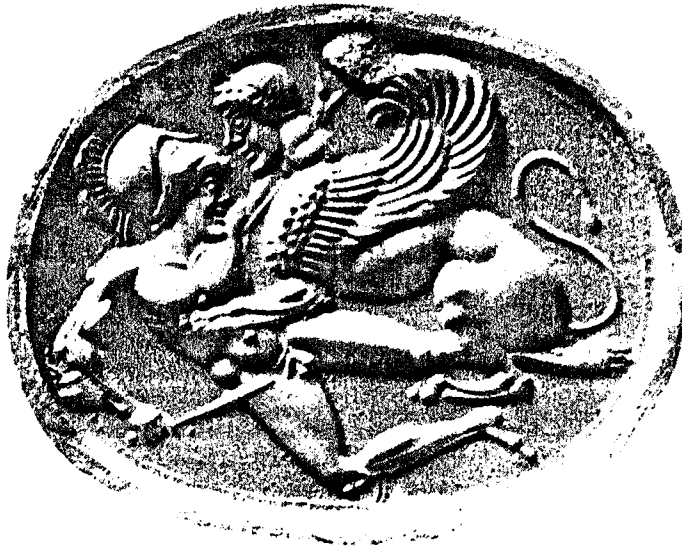

Resim 136. Sfenksli yüzük taşı.

Resim 137. Sfenksli yüzük taşı.

Resim 138. Sfenksli yüzük taşı.

4.2.21. Roma'dan Kylix

Müze	: Roma Vatikan Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Kylix
Bulunduğu Yer	: Roma
Tarih	: M.Ö. 5. yy. Klasik.

Siyah zemin üzerine kırmızı figür olarak yapılmış bu kylixde iyonik bir sütun üzerinde sfenks ve karşısında Oidipus gösterilmiştir (Resim 139). Sfenks sütunun üzerinde yüksekte durmaktadır. Bu Thebai kentinin sfenksidir. Karşısında daha alçakta bir kayanın üzerinde oturmuş olan Oidipus şapkalı ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Sfenks ön bacakları üzerinde yükselirken arka bacakları üzerinde çömelmiştir. Kartal kanatları yatay bölünmelerle aşağıya doğru inmektedir. Kısa saçlı sfenksin başında bir taç bulunmaktadır. Başını eğmiş Oidipus'a bakmaktadır. Kuyruğu S biçimli ve aşağıya dönüktür. Sfenksin gövdesi doğru ve orantılı olarak resmedilmiştir. Karşısındaki Oidipus düşünceli bir şekilde eliyle çenesini tutmaktadır ve sfenkse bakmaktadır. Burada sfenksin bilmeceyi sorduktan sonraki an gösterilmiştir. Oidipus bilmeceyi çözdükten sonra sfenks kendini aşağıya atacaktır. Dengeli ve ustalıkla ele alınmış bir kompozisyonudur.

Resim 139. Roma' dan Kylix.

4.1.22. Ksanthos'tan Lahit Kapağı

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Kireçtaşı
Ölçü	: Yük. 108 cm.
Bulunduğu Yer	: Likya, Ksanthos
Tarih	: M.Ö. 460. Klasik.

Likya bölgesinden olan lahit kapağının üçgen alınlık kısmında ortada bulunan kapının her iki tarafında simetrik olarak yerleştirilmiş sfenksler oturmaktadır (Resim 140). Soldaki sfenks saçını içine alan bir kaskete ve bir küpeye sahiptir. Başının üzerinde dar bir pervaz yer almaktadır. Kanat tüylerinin çizgilerinde ve kasket üzerinde kırmızı boya izlerine rastlanmaktadır. “Sağdaki sfenks geniş bir bandla kuşatılan saça ve askılı küpeye sahiptir. Kanatların üzerinde tüy çizgileri görülebilmektedir. Kabartmanın zemini açık mavi, tüyler kırmızı, siyah, mavi ve beyazdır. Saç sarı ve pervaz beyaz olarak boyanmıştır” (Smith, 1924: 53). Sfenkslerin vücutları ince bir şekilde gösterilmiştir ancak kanatları kartal kanadının görkemine sahiptir ve uçları kuyruğa doğru inmektedir. Kuyrukları ters S ve S biçiminde yere doğru kıvrılmaktadır ve uçları perçemlidir. Pervazın üzerinde karşılıklı duran iki oturan aslan gösterilmiştir ancak başları eksiktir.

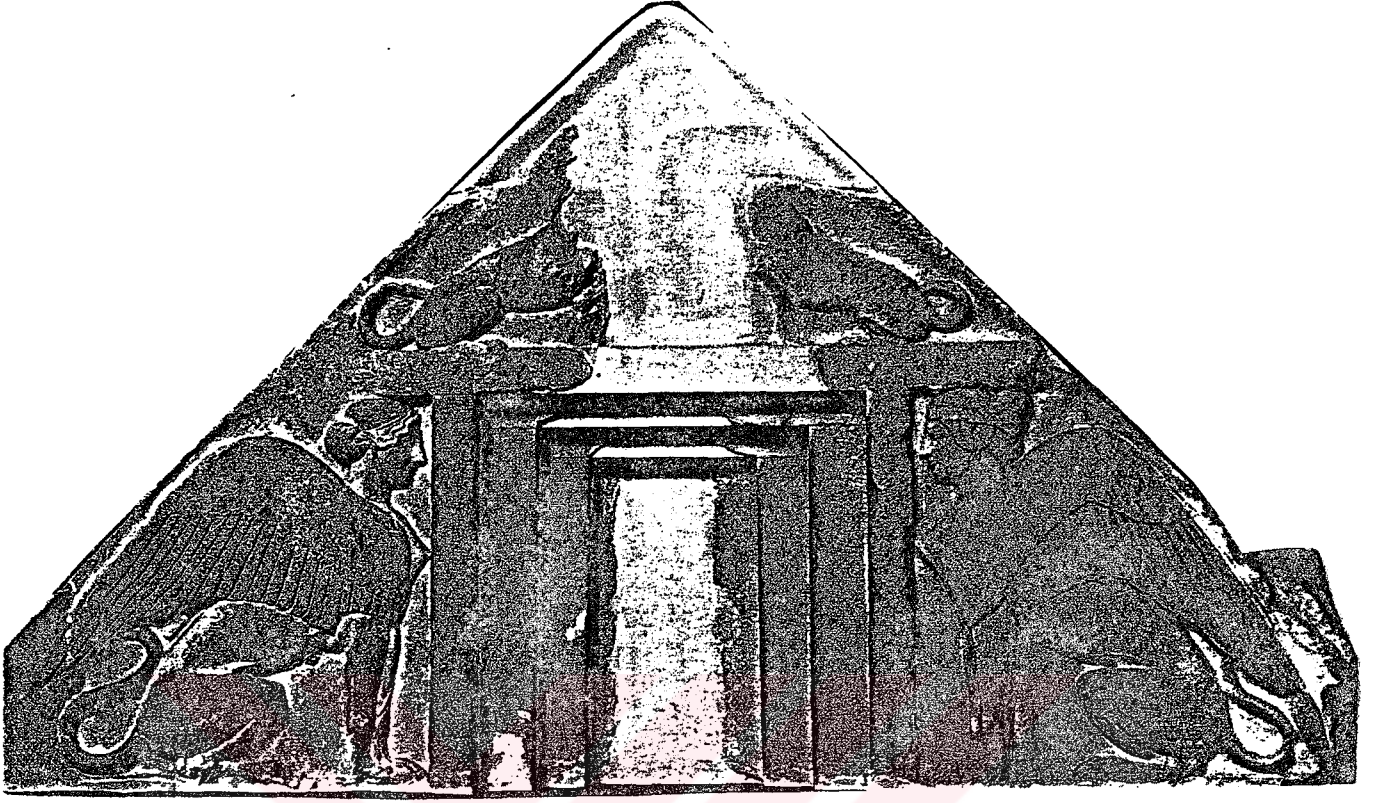
4.1.23. Likya Lahti Kapağı

Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Mermer
Ölçü	: Yük. 2,96 m., Gen. 2,54 m, En. 1,37 m.
Bulunduğu Yer	: Sayda
Tarih	: M.Ö. 5 yy. sonu. Klasik.

Likya lahdinin kapağının dar yüzünün birinde sfenkslere yer verilmiştir (Resim 141). Arka ayakları üzerinde çömelmiş sfenkslerin başları öne doğru dönüktür. Dörtte bir pozda gösterilmişlerdir. “Kanatlar yükselerek kapağın kemerli kısmının zirvesine

erişmektedir. Aslan vücutları köpeklerden model alınmıştır” (Pasinli, 1989: 35). Birbirine sırtını dönmüş sfenksler simetrik durumdadır. Kadın yüzünde saçlar dalgalı ve kısadır. Yüzde melankolik bir ifade vardır. Bakışları uzaklara doğrudur ve hüznüldür. Kadın göğüslerinin dolgun ve yumuşak işlenişi klasik üsluba uygundur. Baş yüksek ve açık kanatlara doğru yaslanmaktadır. Ön bacaklar sağlam bir şekilde yere basmaktadır. Aslan pençeleri ve arka bacakların çömelişi belirgindir. Kuyruğunun yuvarlak çizen kısmı görülebilmektedir.

Resim 140. Ksanthos'tan lahit kapağı.

Resim 141. Likya Lahdi kapağı.

4.2.24. Kios'tan Sikke.

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Elektron
Ölçü	: Çap. 2,2 cm.
Bulunduğu Yer	: Kios
Tarih	: M.Ö. 412. Klasik

Kios adasının arması olan sfenks adanın diğer sikkelerindeki gibi bir amfora ve üzüm salkımı ile birlikte gösterilmiştir (Resim 142). Arka ayakları üzerinde çömelmiş, ön ayakları üzerinde sağlam bir şekilde durmaktadır. Sağa dönük sfenks profilden görülmektedir. Kanat tüyleri yatay çizgilerle gösterilmiştir. Başında bir şapka vardır. Önünde ince uzun bir amfora, amforanın üzerinde üzüm salkımı yer almaktadır.

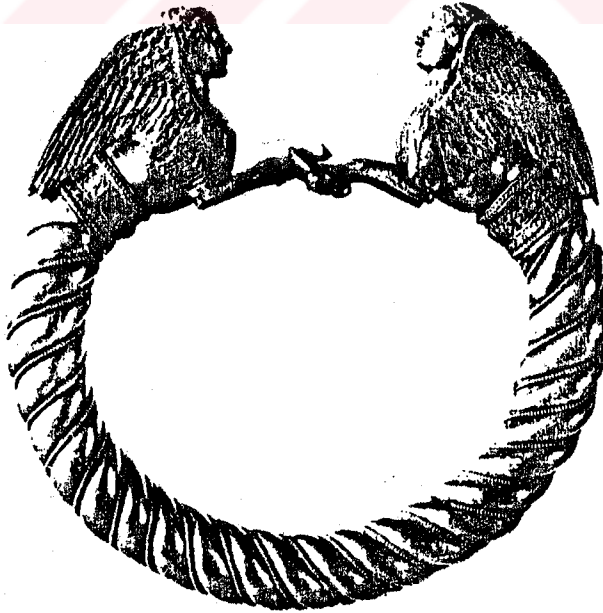
4.2.25. Sfenksli Bilezik

Müze	: Leningrad, Hermitaj Müzesi
Malzeme	: Altın
Ölçü	: Çap. 11.5 cm.
Bulunduğu Yer	: Atina
Tarih	: M.Ö. 4. yy Klasik.

Burmali altın bileziğin iki ucunda ön ayakları birleşmiş karşılıklı iki sfenks yer almaktadır (Resim 43). Sfenkslerin gövdelerinin ön kısmı bilezikle birleşmiştir. Görkemli kartal kanatlarına sahip sfenkslerin profilden görülen yüzleri geç klasik tarzda işlenmiştir. Bu tür bilezik örneklerine Fenike ve Pers Sanatı'nda rastlamak mümkündür.

Resim 142. Kios'tan sikke.

Resim 143. Sfenksli bilezik.

4.3. Kentauros

Kentauros Yunan Sanatı'nda çok kullanılan bir motiftir. En çok vazolarda ve tapınak frizlerinde efsaneleri ile ilgili durumlarda görülmektedir. Kentaurosların nadir de olsa ön ayaklarının insan ayağı olarak gösterildiği örnekleri vardır ama çoğunlukla dört bacağı da at bacağı olarak tasvir edilirler.

4.3.1. New York Bronz Grubu

Müze	: New York, Metropolitan Müzesi
Malzeme	: Bronz
Ölçü	: Yük. 11 cm.
Tarih	: M.Ö. 8. yy ortası. Doğu etkili.

Bu bronz grupta bir insan figürü ve at adam yer almaktadır (Resim 144). “E. Buschor’a göre dünyanın hakimiyeti için Zeus ilk yaratık Typhon ile dövüşmektedir. Typhon Hitit mitolojisinde bilinen bir yaratıktır ve daha sonra Pindar’da yüz başlı bir yaratıktır” (Akurgal, 1968: 170). At adamın Yunan Sanatı’ndaki bu en erken tasvirinde ön kısmı insandır, belinden at gövdesi eklenmiştir. Elleriyle karşısındaki figürün kollarını tutmaktadır. Her iki figürde bir kaide üzerinde yer almaktadır.

4.3.2. Altın Elbise Süsü

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Altın
Ölçü	: Yük. 5,1 cm
Bulunduğu Yer	: Rodos
Tarih	: M.Ö. 7. yy. Arkaik.

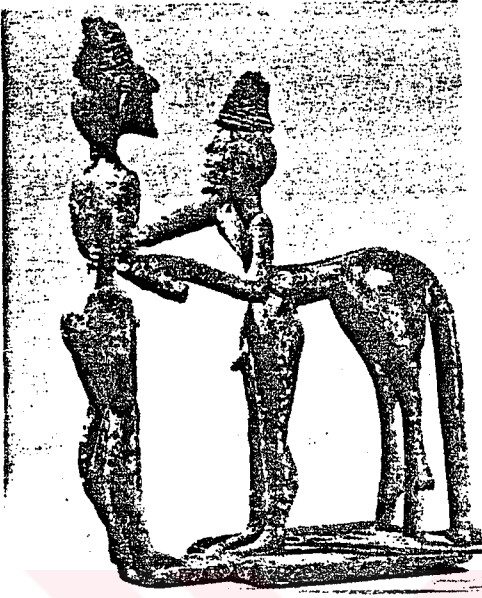
Elbise üzerine asılmak için yapılmış olan bu altın plakada kentauros görülmektedir (Resim 145). Kentauros insan ön bacaklıdır ve her iki bacağıda profilden gösterilmiştir. Yüzü ve belden yukarısı ise cephedendir. Uzun saçlı kentauros

sakalsızdır. Dirsekten büküğü koluyla bir elini göğsüne koymuştur. Diğer eliyle bir hayvanın boğazını sıkmaktadır. Ön ve arka bacaklarıyla yürür pozisyonda olan kentaurosun kuyruğu dik bir şekilde yere inmektedir. Plakanın yukarısında büyük bir çiçek motifi vardır. Alt kısmından ise 5 top sarkmaktadır. Altın olarak iyi işlenmiş bir örnektir.

4.3.3. Attika Amforası

Müze	: Atina Milli Müzesi
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yük. 122 cm.
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Attika
Tarih	: M.Ö. 610-600 Arkaik.

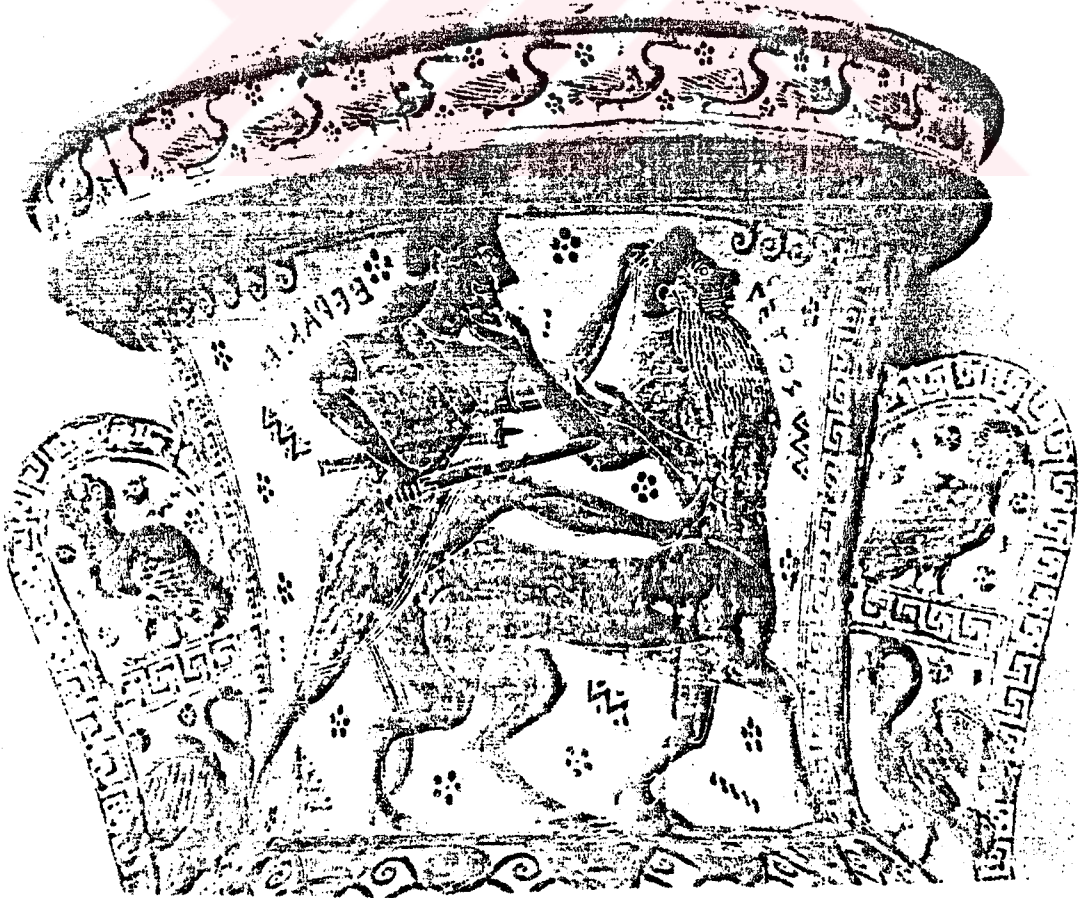
Attika amforasının boyun kısmında Herakles ve at adam Nessos tasvirlerine rastlanmaktadır (Resm 147). Herakles Nessos'u başından yakalamıştır. Elinde bir kılıç tutmaktadır. Efsaneye göre Nessos Herakles'in attığı ok ile ölmüştür. Burada Herakles bir bacağı at adamın beline dayamıştır, diğer bacağıyla yere basmaktadır. Nessos'un at gövdesi ileriye doğru giderken gösterilmiştir, insan gövdesi ise Herakles'e doğru dönüktür ancak başı ileriye doğrudur. Nessos uzun sakallara sahiptir. Bir eliyle Herakles'in çenesini tutmaktadır. Diğer elide havaya doğru açık bir şekilde durmaktadır. Herakles uzun saçlıdır ve üzerinde diz üstüne kadar inen bir elbise vardır. Elbisesinin üzerinde kılıcının kını asılıdır. Bu figürlerin etrafında çeşitli dolgu öğelerine yer verilmiştir. Siyah figürlü teknikle yapılmış vazoun gövdesinde gorgolar tasvir edilmiştir.

Resim 144. New York Bronz Grubu

Resim 145. Altın Elbise süsü

Resim 146. Attika Amforası Boyun Kısım

4.3.4. Fransuva Amforası:

Müze	: Floransa Arkeoloji Müzesi.
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yük. 66cm
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Vulci'de bir Etrüsk Mezarı
Tarih	: M.Ö. 570 Arlaik

Kilitias tarafından resimlenmiş Fransuva vazosunun (Resim 84), boyun kısmının bir yüzünde Kentaumakhi sahnesi yer almaktadır (Resim 147). İki kentaurosun ortasında yer alan figür Theseus'tur Ellerinde mızrak ve kalkan, başında miğferi vardır. Arkasını döndüğü kentauros iki elinde kocaman taşlar tutmaktadır ve birini atmak üzeredir. Altında ölü bir kentauros yatmaktadır. Ölü insan vücudu ve at gövdesi boylu boyunca yere düşmüştür. Theseus'un karşısındaki kentauros ön ayaklarını havaya kaldırmıştır ve elindeki ağaç dalıyla Theseus'a vurmaya çalışmaktadır. İnsan gövdesi cepheden gösterilmiştir. Uzun saçlı ve uzun sakallı kentauroslar saldırgan bir görünüme sahiptirler.

4.3.5. Kentauroslu Yüzük Taşları:

Müze	: Londra, British Museum
Malzeme	: Akiktaşı
Ölçü	: Uz. 11 mm
Bulunduğu Yer	: Marion
Tarih	: M.Ö. 6. yy ilkyarısı Arkaik.

Akiktaşından yapılmış bu yüzük taşı üzerinde kentauros Nessos, Herakles ve karısı Deinaneira gösterilmiştir (Resim 148). Sağda bulunan Nessos diz çökmüştür ve bir eli belindedir. Uzun saçlı başını geriye çevirmiştir. Ortadaki Deinaneira Herakles'e doğru yürür pozisyonundadır. Bir eliyle eteğini tutarken diğer elini Nessos'a doğru uzatmış ve ona bakmaktadır. Başında bir şapka ve üzerinde bir kuş vardır. Soldaki

Herakles diz çökmüş ve yayını germiş Nessos'a zehirli oklarından birini atmak üzeredir. Heraklesin üzerinde bir aslan postu vardır.

Müze : Paris Ulusal Kitaplık
 Malzeme : Akiktaşı
 Ölçü : Uz. 15 mm.
 Bulunduğu Yer : Yunanistan
 Tarih : M.Ö. 6.yy ilk yarısı. Arkaik.

Bu yüzük taşında kentauros kanatlı olarak gösterilmiştir (Resim 149). Ön tarafı insan arkası at gövdesidir. Sakallı, kısa ve ucu kalkık burunlu ve uzun hayvan kulaklıdır. Kaburga kemikleri vücut üzerinde belirgindir. İki eliyle bir domuzun bacaklarından başaşağı tutmaktadır. At kuyruğu arka bacağa paralel olarak yere inmektedir. Kanatları sırtından çıkıp yukarıya doğru yükselmektedir. Kanat tüyleri belirtilmiştir.

Müze : Londra, British Museum
 Malzeme : Akiktaşı
 Ölçü : Uz. 15 mm.
 Bulunduğu Yer : Yunanistan
 Tarih : M.Ö. 6. yy ilk yarısı. Arkaik.

Bu yüzük taşında kentauros aslan vücuduna sahiptir ve bir keçiyi boynuzlarından tutmaktadır (Resim 150). Aslan-kentauros kanatlı, insan ön bacaklıdır. Kulakları yoktur ama sakallıdır. Kentaurosun tuttuğu keçi arka ayakları üzerinde yere basmaktadır. Kentaurosun ön bacaklarından biri çömeliktir ve yere değmek üzeredir. Diğer ayağıyla adım atmaktadır. Kanatları sırtından çıkıp yükselmektedir. İyi kesilmiş bir mücevherdir. Figürlerin altında zigzag motifi vardır.

Resim 147. Fransuva amforasından detay.

Resim 148. Kentauroslu yüzük taşı.

Resim 149. Kentauroslu yüzük taşı.

Resim 150. Kentauroslu yüzük taşı.

4.3.6. Euboia'dan Bronz Heykel

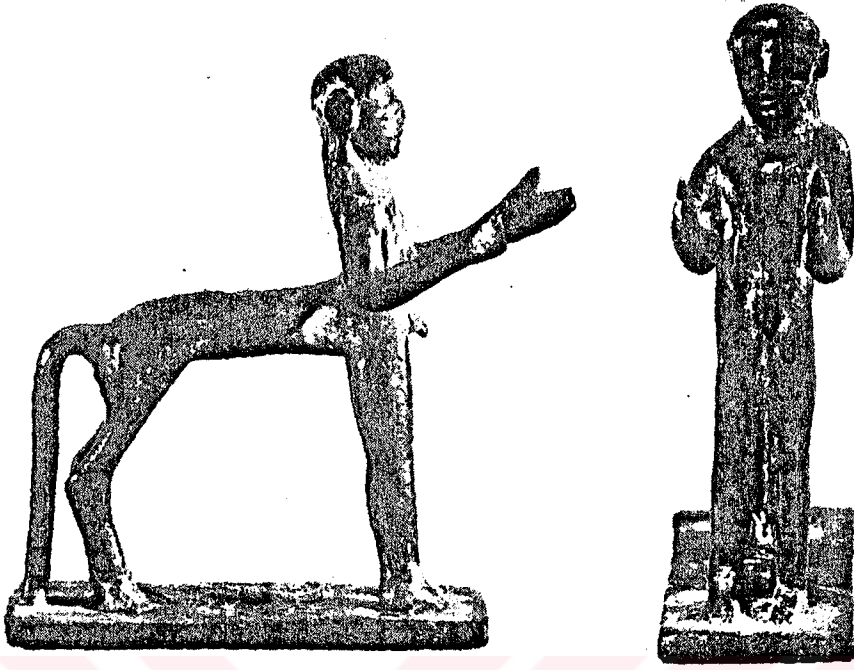
Müze	: Berlin Staatlichen Müzesi
Malzeme	: Bronz
Bulunduğu Yer	: Euboia
Tarih	: M.Ö. 6. yy ilk yarısı. Arkaik.

Bu küçük heykelde kentauros kollarını öne doğru uzatmış olarak gösterilmiştir (Resim 151). Önden insan vücutlu kentauros sakalsızdır. Saçları uzun, kulakları iridir. Kuyruğu yere kadar dik bir şekilde inmektedir. At bacakları dizlerden bükülüdür.

4.3.7. İyonya'dan Bronz Heykel

Müze	: New York, Metropolitan Müzesi
Malzeme	: Bronz
Ölçü	: Yük. 35 cm.
Bulunduğu Yer	: İyonya
Tarih	: M.Ö. 540. Arkaik.

Bronz kentauros heykelinin geniş bir çanak veya kazanın kenarlarında yer aldığı ihtimali vardır (Resim 152). Sakallı kentauros insan kulaklı ve kalın bıyıklıdır. Başında bir file vardır ve başının gerisinde her iki elini acele bir şekilde yukarı kaldırmış ve küçük tuhaf bir nesneyi atmak üzeredir. Attika vazolarında sevilerek tasvir edilen Lapith ve Kentaurosların savaş sahnelerinden örnek alınmış olabilir. Hareket halindeki kentauros dört nala koşmaktadır. Ön ayakları ve arka ayakları birbirine bitişiktir. Kısa kuyruğu geriye doğru havalanmıştır. Son derece usta bir şekilde ele alınmış bir heykeldir.

Resim 151. Euboia'dan bronz heykel.

Resim 152. İyonya'dan bronz heykel.

4.3.8. Klazomenai'den Amfora

Müze	: Münih Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy. Arkaik.

Siyah figürlü teknikte yapılmış amfora üzerinde iki kentauros görülmektedir (Resim 153). Kentauros lar uzun saçlı, at kulaklı ve sakallıdır. Arkadaki kentauros bir elinde ağaç dalı tutmaktadır, diğer eliyle bir hayvanın ön bacaklarını yakalamıştır. arka bacaklarını ise öndeki kentauros tutmaktadır. Kentauros ların bacaklarının arasında aslan ve köpek dört nala koşarken gösterilmiştir. At adamların gövdeleri oldukça uzundur. Öndeki kentauros un başı geriye dönüktür. Kentauros ların bacakları son derece ince çizilmiştir.

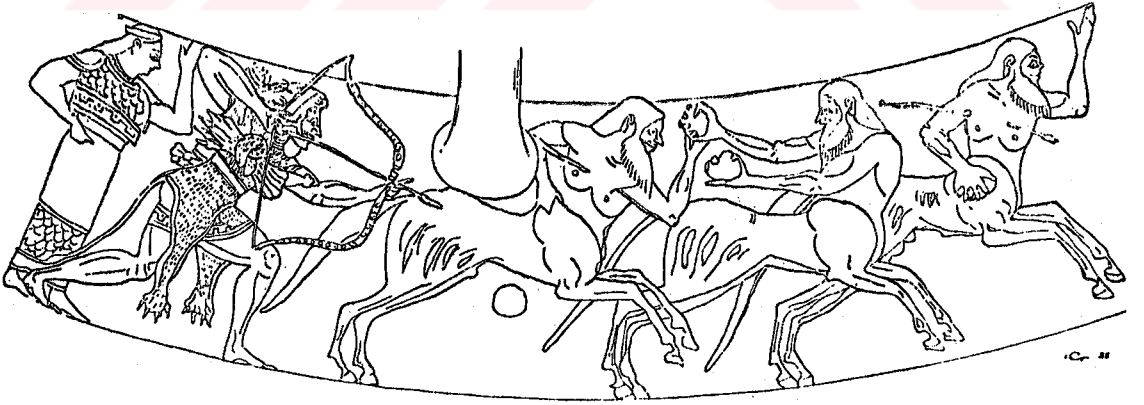
4.3.9. Caera'dan Amfora

Müze	: Berlin Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Amfora
Bulunduğu Yer	: Caera
Tarih	: M.Ö. 530. Arkaik.

Bu Attika amforası üzerinde Herakles ve Kentauros lar gösterilmiştir (Resim 154). Soldan sağa doğru ilerleyen kompozisyonda Herakles'in oklarından kaçan kentauros lar dört nala koşmaktadır. En öndekinin göğsünde bir ok saplıdır. Arkasındaki kentauros bir diğerine taş vermektedir ve kafası geriye dönüktür. En arkadaki kentaurosta aceleyle taşı almaktadır. Onunda göğsünde bir ok saplıdır. Herakles figürünün üzerinde aslan postu vardır. Elindeki yayı germiş ok atmak üzeredir. Arkasında ise tanrıça Athena yer almaktadır. Uzun saçlı ve sakallı kentauros ların bacakları birbirlerinin bacakları üzerine bindirmelidir.

Resim 153. Bir Klazomenai amforasından detay.

Resim 154. Bir Caera amforasından detay.

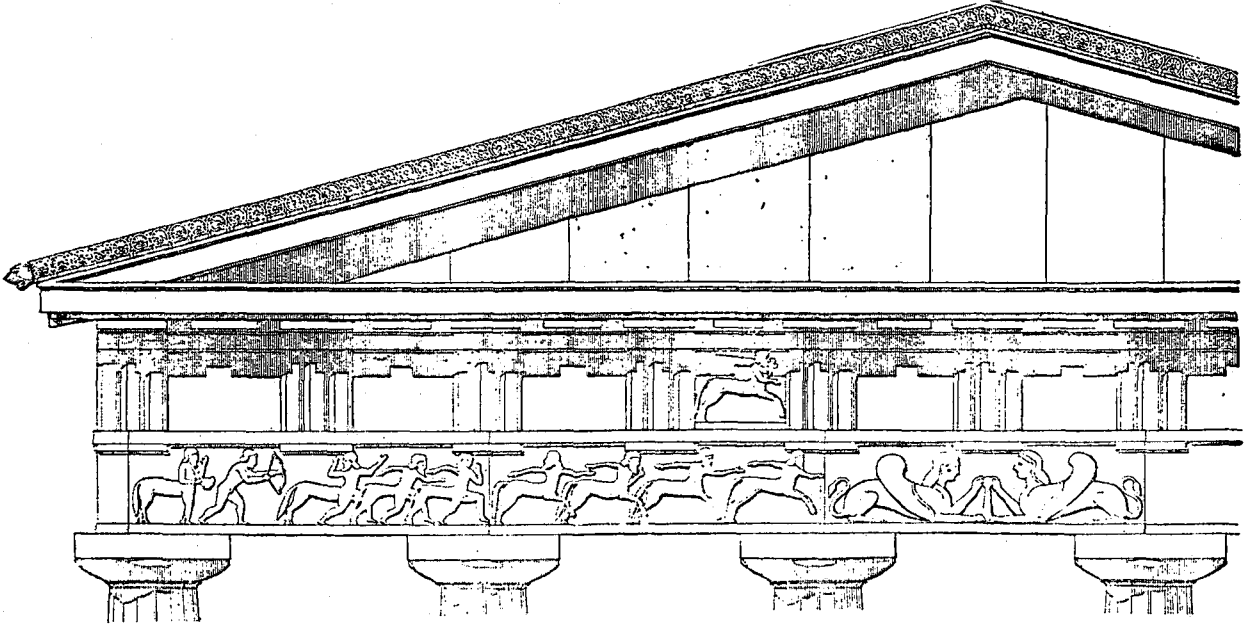
4.3.10. Assos Friz Blokları

Müze	: Boston Müzesi
Malzeme	: Taş
Ölçü	: Uz. 2.48 m, Yük. 82 cm.
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6.yy'ın ikinci yarısı. Arkaik.

Assos Athena Tapınağının doğu cephesinin sol köşesindeki arşitrav bloğu 1881 yılında Amerikalıların kazıları sırasında Assos kalesinin güneydoğu köşesinde bulunmuştur (Rsemi 155). Blok ikiye bölünmüş durumdadır. Sol tarafın alt köşesi eksik, sağ üst köşesi de kırıktır. Bloкта beş figür görülmektedir (Resim 156). Öndeki üç figür yarı insan yarı at gövdesine sahip kentauroslardır. Bunların arkasında Clarke'in belirttiğine göre Herakles ve Kentauros Pholos bulunmaktadır. Bu sahnede Herakles'in Phobe dağı kentauroslarıyla yaptığı mücadele tasvir edilmiştir. En arkada yer alan Pholos sakallı ve çıplaktır, sağ elinde büyük bir şarap kupası tutmakta ve şaşkın bir halde sol kolunu kaldırmaktadır. Vücudunun alt kısmı e gerisi eksiktir. Profilden görünen göğsü dolgundur başı öne doğru biraz sarkık, omuzları ise dikdir. Pholos'un önünde yer alan Herakles çıplaktır ve profilden gösterilmiştir. Üst kısmıyla öne doğru eğilmiştir. Sol ayağı ilerde sağ ayağı geride ve topuğu havada, parmakları yere basıyor durumdadır. Bu duruşundan ileriye doğru yürüdüğü anlaşılmaktadır. Elinde kısa ve tıknaz bir yay tutmaktadır. Yayı tutuşundan önünden giden kentaurosılara ok atmaya hazırlandığı anlaşılmaktadır, ancak ok görünmemektedir. Hikayeye göre bu ok zehirlidir ve Herakles'in en meşhur silahlarından biridir. Herakles yüksek bir alna, kaba bir burna sahiptir ve arkaik heykelleri hatırlatmaktadır. Dudakları somurtuk, ağzının köşeleri yukarıya kalkıktır. Saçları kısa ve kalın bir kütle halinde enseye düşmektedir. Aynı saç biçimi diğer dört figürde de görülmektedir. Soldan sağa doğru ilerleyen kompozisyonda Herakles'in önünde kahramanın oklarından kaçan üç kentauros görülmektedir (Resim157). Göğüsleri cepheden, baş, bacak ve at gövdeleri profilden gösterilmiştir. İleriye doğru dolu dizgin koşan kentaurosılardan en öndekinin kolu büküktür ve bir elinde kalın bir sopa tutumaktadır. Efsaneye göre sopa ve taşlar kentaurosılarn Phobe dağından getirdikleri silahlardır.

Ortada bulunan kentaurosun başı ileriye baştağının ve sondakinin ise geriye dönüktür. Arkadaki takip edenlere dehşetli bir bakış atar. Kentaurosların aceleleri havaya atılan kolları ve başlarının durumuyla iyi bir şekilde verilmiştir. Saçları Herakles'inki gibi enselerine kalın bir kitle halinde inmektedir. Kaba ve sivri sakalları öne kıvrılmaktadır ve Pholos'un sakalından daha uzundur. Kentaurosların gözleri badem biçimindedir. Pholos'un başı üçünden de daha yüksekte ve küçüktür. Pholos'un sakinliği diğerlerinin hareketliliği ile zıtlık oluşturmaktadır.

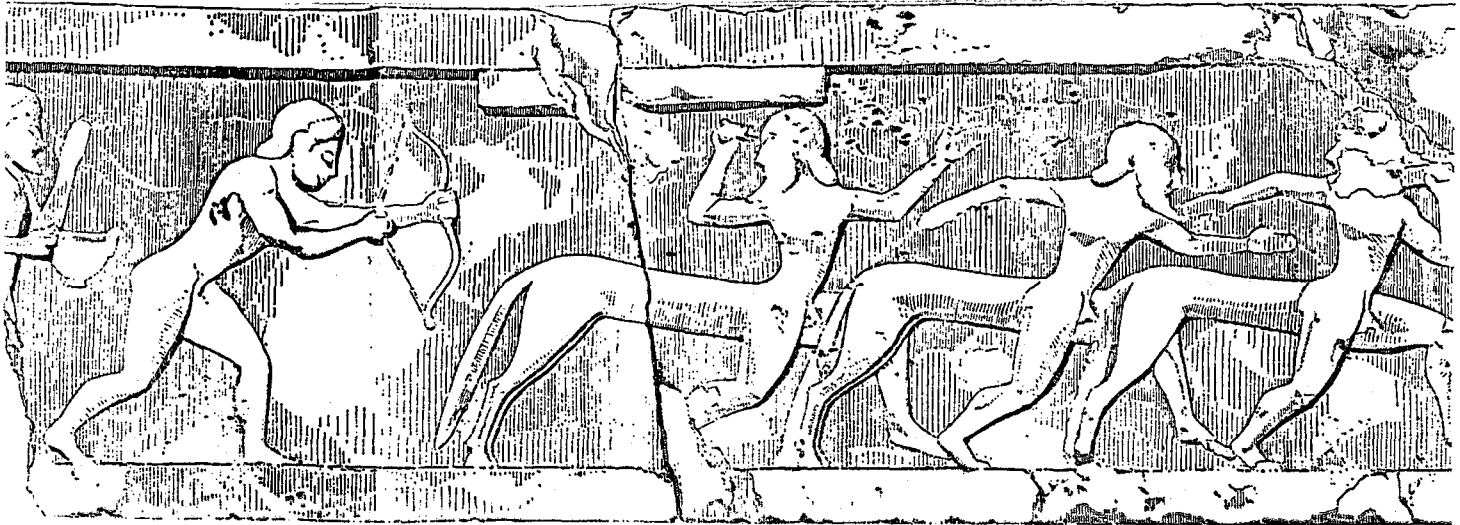
Kentaurosların alt kısımları birbirine benzemektedir. Arka ayakları at ayağı iken öndekiler insan bacakları ve ayaklarıdır. Bu tür tasvirin kabartma olarak bilinen tek örneği bu bloktur. At gövdesi ile insan bacakları arasında bir oransızlık vardır. Her üçüde ön bacaklarından soldakini havaya kaldırmış ve ileriye doğru adım atmaktadır. Sağ bacakları ise parmak uçlarıyla yere basmaktadır. Tam bir koşma pozisyonundadırlar. İkinci ve üçüncü kentaurosun havaya kalkık bacakları en baştaki ve ortadaki kentaurosun arka bacaklarından önde durmaktadır ve bu bacakların belli bir kısmı görülmektedir. Üst üste bindirme söz konusudur. İnsan bacakları adaleli bir şekilde yapılmıştır. At arka bacakları bitişiktir ve doğaya uygundur. Arka bacaklar ve sağ ön bacaklar birbirine paraleldir. Kentaurosların at gövdeleri çok ince gösterilmiştir. Kuyrukları eğik bir şekilde aşağıya sarmaktadır ve neredeyse yere değecek gibidir.

Resim 155. Assos Athena Tapınağı doğu cephesi.

Resim 156. Tapınağın doğu cephesinden kabartmalı friz bloğu.

Resim 157. Aynı kabartmanın çizimi.

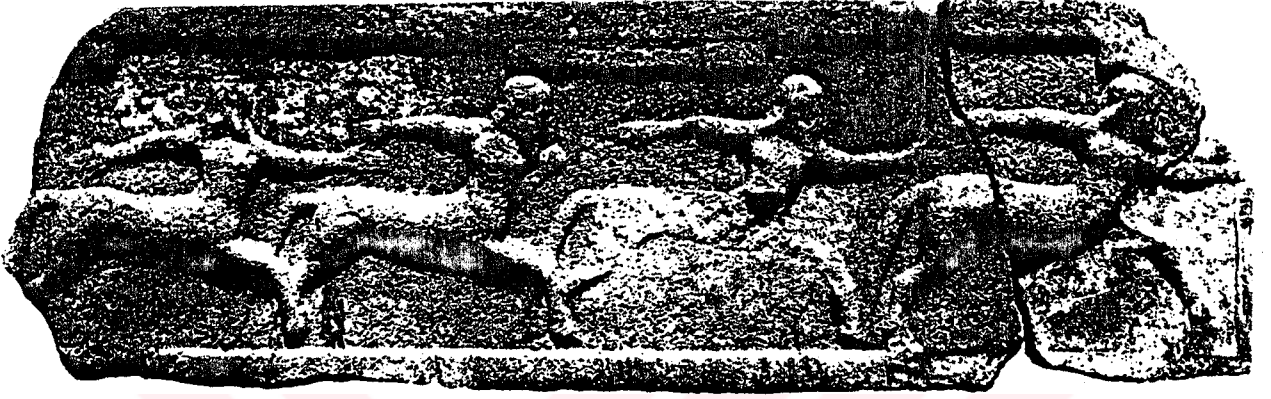
Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Taş
Ölçü	: Uz. 2,60 m, Yük. 81 cm.
Bulunduğu Yer	: Assos
Tarih	: M.Ö. 6.yy'ın ikinci yarısı. Arkaik.

Assos Athena Tapınağının doğu cephesi arşitravında “Herakles’le mücadele eden Kentauroslar” kabartması ile sfenks kabartmasının arasında yer almaktadır (Resim 155). Bloğun üç köşesi eksiktir ve ilk sıradaki kentaurosun vücudu çatlakla ikiye ayrılmıştır. İkinci sıradaki kentaurosunda at gövdesi kırıktır.

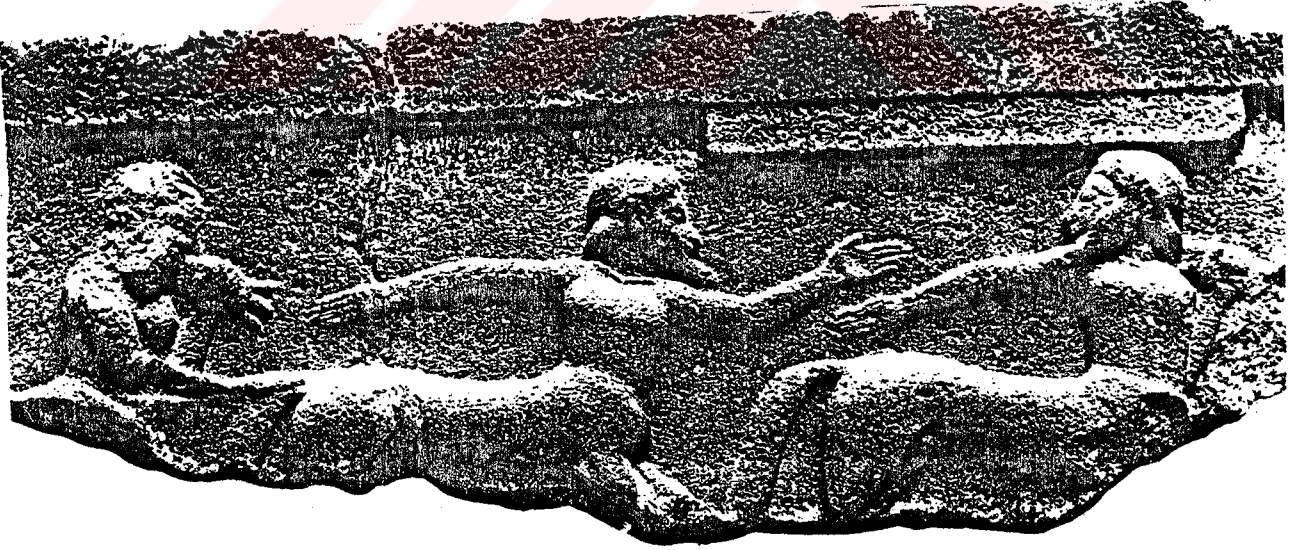
Kabartma bloğunda dört kentauros aceleyle koşarken gösterilmiştir (Resim 158). İlk üç kentauros süratle ileriye doğru ilerlerken en arkadakinin başı geriye dönüktür. Kentaurosların başları ve at gövdesi profilden, insan gövdeleri cepheden gösterilmiştir. Üçüncü ve dördüncü kentaurosların ön bacakları kendilerinden bir öncekinin arka bacakları üzerine yerleştirilmiştir. Bu üst üste bindirme kompozisyon etkisini artırmakta ve tekrarlama motifi meydana getirmektedir. Ön bacaklar ileriye doğru uzatılmıştır. Birinci, ikinci ve dördüncü sıradaki kentaurosların kolları uzun uzadıya havaya yatay olarak uzatılmıştır. “Kolları açmakla kentaurosların kaçışları daha da kuvvetlendirilmiştir” (Boysal, 1979: 42). Üçüncü sıradaki kentaurosun bir kolu arkaya doğru açıkken diğer kolu bükülmüştür. Ağzının açık olması onun bağırduğuna işaret etmektedir. Sıkılmış yumruğunda herhangi birşey tutuyormuş hissi uyandırır da elinde birşey yoktur. Diğer üç kentaurosun sol ellerinin baş parmağı yukarıya sağ ellerinin baş parmağı ise aşağıya doğru dönüktür. Ön ve arka bacaklar ve kuyruklar dikey olarak birbirine paraleldir. Kolları ve at vücutları da yatay olarak paraleldir. Kuyruklar neredeyse yere değiyor gibidir. Vücutları ve başları tamamen aynı olan kentaurosların saçları uzundur ve başlarında bir bant vardır. Sakalın ve ileriye doğru uzatılmış gergin parmakların konturları belirgindir. “Kentauroslar yarı açık ağızlı naif ve arkaik ifadelidir. Kabartmanın sunuluşu mükemmeldir” (Clarke, 1882: 148). Canlı bir hayvanın doğru gözlemi sonucu yapılmış tasvirler dekoratiftir.

Müze	: Louvre Müzesi
Malzeme	: Taş
Ölçü	: Uz. 1.66 m, Yük. 56 cm.
Bulunduğu Yer	: Assos Athena Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 6. yy'ın ikinci yarısı. Arkaik.

Assos Athena Tapınağının güney tarafının doğu köşesinde yer alan bloğun sağ, sol ve alt kısımları eksiktir. Bloкта 5 kentauros yer almaktadır ancak sağlam kısmında 3'ü görülebilmektedir (Resim 159). Ortada bulunan kollarını ileriye ve geriye atmıştır. Bu haliyle bir önceki örnekteki kentaurosılara benzemektedir. Sol elinin baş parmağı yukarı, sağ elininki aşağıya dönüktür. İnsan vücudu önden at gövdesi ve baş profildendir. Sağdaki kentaurosun başı ve sağ kolu geriye dönüktür. Sol kolu bükülüdür ve elinde birşey tutmaktadır. En soldaki kentaurosun da kolu bükülüdür ve onunda elinde birşey vardır. Bunlar Phobe dağından getirdikleri silahlar olmalıdır. Baş kısmı aşınmıştır. Kentauroslar sakallı ve badem gözlüdür. At gövdeleri doğru bir şekilde tasvir edilmiştir.

Resim 158. Dört nala koşan kentauros lar.

Resim 159. Kentauros lu friz bloğu.

4.3.11. Klazomenai Lahitleri

Müze	: Berlin Müzesi (4824)
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yüz. 218 x 92 / 75 cm
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6. yy sonu. Arkaik.

Lahitin üst panolarında yer alan kentauroslar kırmızı figürlü teknikle yapılmıştır (Resim 160). Kentauroslar insan ön bacaklarına sahiptir ve bir bacakları üzerinde diz çökmüşlerdir. Karşılıklı olarak yer alan figürler simetriktr. “Silenus gibi bir yüze, bıyıklara, at kulağına insan vücuduna ve ön bacaklarına, at arka gövde ve bacaklarına sahiptirler. Tırnakları at tırnağıdır. Ellerinde çapraz bir şekilde uzun sırık tutmaktadırlar ama ucunun aşağıya doğru olması ve yarı dizüstü hareketleri atlamakta olduklarını göstermektedir. Birbirlerine saldırmayı düşünmüyorlar ve herhangi bir mitolojik ya da dini öneme sahip değilllerdir. Süs amaçlı olarak sade bir şekilde yer almaktadırlar.” (Baur, 1912: 130). Panonun üstünde üçlü çiçek, onun üzerinde ise meander ve aralarında yıldız motifi kentaurosların altında ise yumurta dizisi bulunmaktadır.

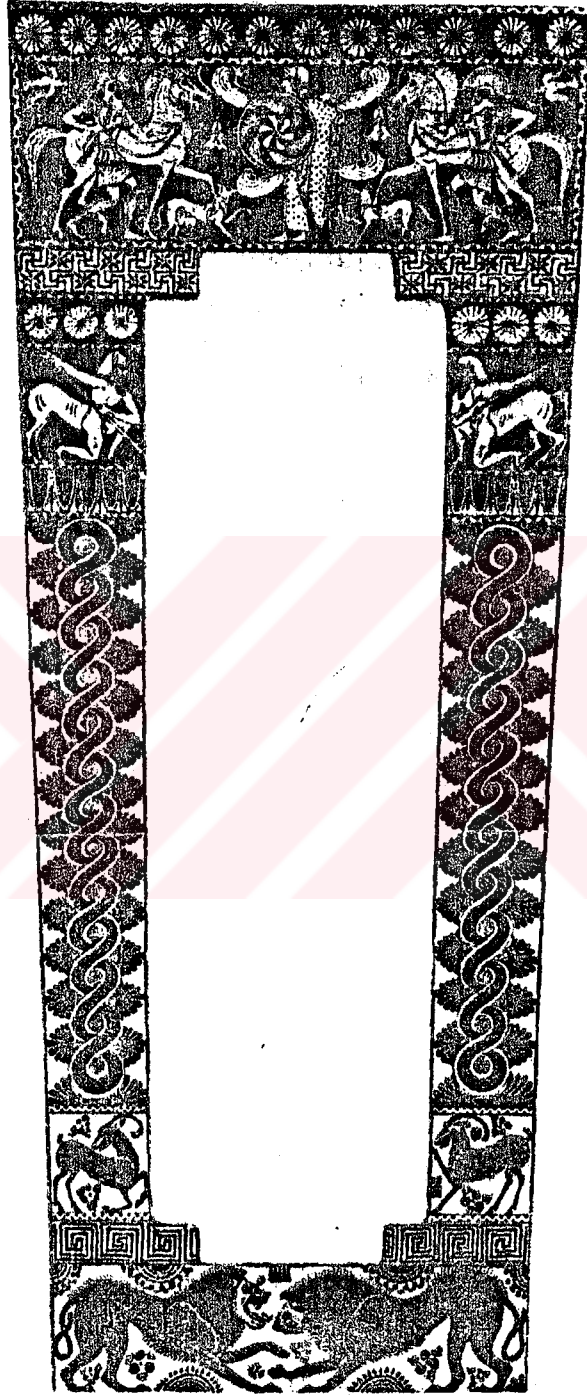
Müze	: New York, Metropolitan (21.169.1)
Malzeme	: Kil
Ölçü	: Yüz. 215 x 92 / 72 cm.
Bulunduğu Yer	: Klazomenai
Tarih	: M.Ö. 6.yy’ın sonu. Arkaik.

Lahit yüzünün üst panosunda karşılıklı iki kentauros görülmektedir (Resim 161). Burada kentauroslar siyah figür tekniğinde yapılmıştır. Kentaurosların ellerinde bir ağaç dalı vardır. Diğer ellerini panonun kenarına dayamışlardır. Birbirlerine doğru dönük olan kentaurosların insan ön bacakları ve at arka bacakları kıvrılmıştır. İnsan ön bacaklarıyla adım atmaktadırlar ve bacakların sonu at tırnağı ile bitmektedir. At gövdesi insan vücudunun bel kısmından kalçanın alt kısmına kadar inmekte ve geriye

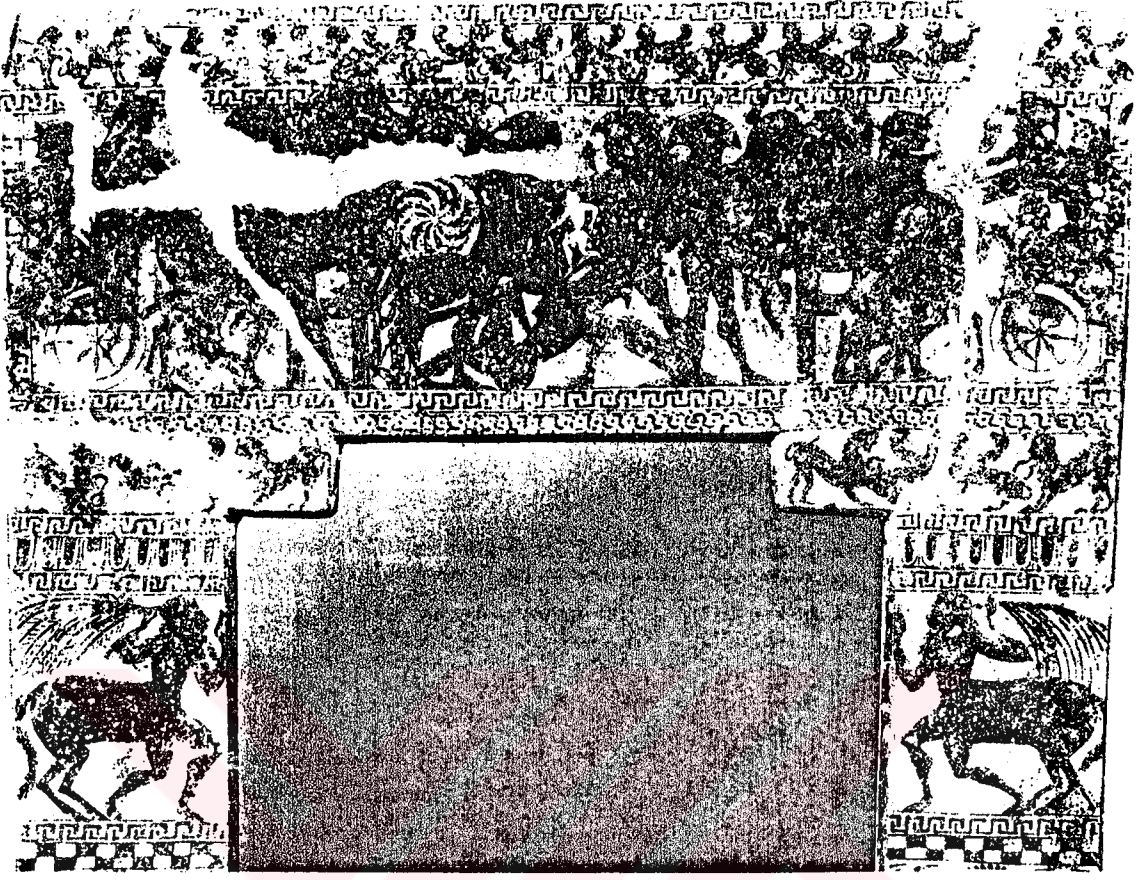
uzanmaktadır. Kuyruğu kıvrımlı bir şekilde aşağıya inmektedir. Koşar pozisyonda ve ellerinde dal tutan kentaurosların rakipleri yoktur. Bu tür kompozisyona Larisa'dan ve Pazarlı'dan pişmiş toprak levhalar üzerinde de rastlanmaktadır (Resim 162, 72). Ancak Larisa'daki levhada kentaurosların birinin karşısında bir rakip vardır ve kentauroslar birbirlerine arkalarını dönmüştür. İnsan ön bacaklarına ve organlarına sahiptirler ancak lahitler üzerindeki örnekler gibi at tırnaklıdırlar. Onlarında ellerinde bir ağaç dalı vardır. Sakallı ve uzun saçlıdırlar ve at kulağına sahiptirler. Bu tür sahneler Kentauromakhi sahnelerinden türemiştir ancak Lahittekiler dekoratif olarak yer almışlardır.

Müze : İzmir Basmahane (3706)
 Malzeme : Kil
 Ölçü : Yüz; 208 x 94 / 72 cm.
 Bulunduğu Yer : Klazomenai
 Tarih : M.Ö. 6. yy sonu. Arkaik.

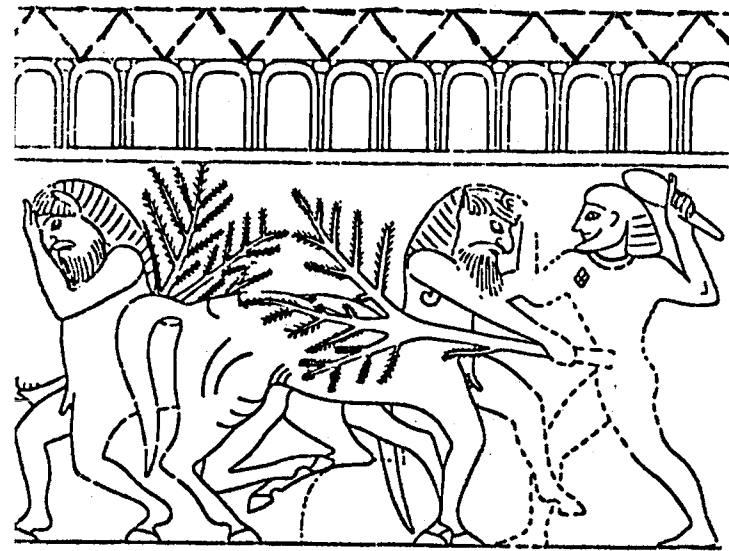
Lahitin üst panosunda görülen kentauros siyah figürlü teknikle yapılmıştır (Resim 163). İnsan ön bacaklarına sahip kentauros koşar pozisyonundadır. Bir kolu yukarıya doğru kalkıktır. Diğer kolu dizine değmektedir. Hareket halindeyken gösterilmiştir ama bu lahitte de dekoratif olarak yer almıştır.

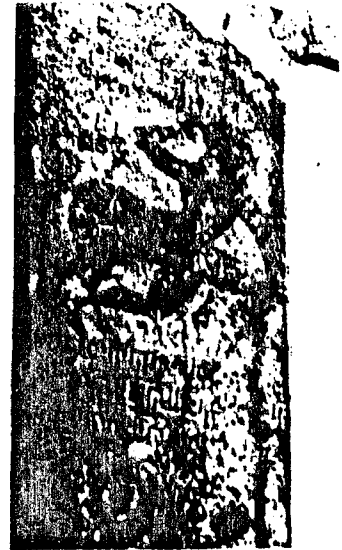
Resim 160. Klazomenai lahiti. Berlin.

Resim 161. Klazomenai lahitinin baş kısmı ve üst panolar. New York, Metropolitan Müzesi.

Resim 162. Larisa Tapınağında kentauroslar

Resim 163. Klazomenai lahiti üst pano
New York Metropolitan Müzesi.

4.3.12. Krater Üzerinde Kentauromakhi

Müze	: Bern Tarih Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Krater
Tarih	: M.Ö. 470. Klasik

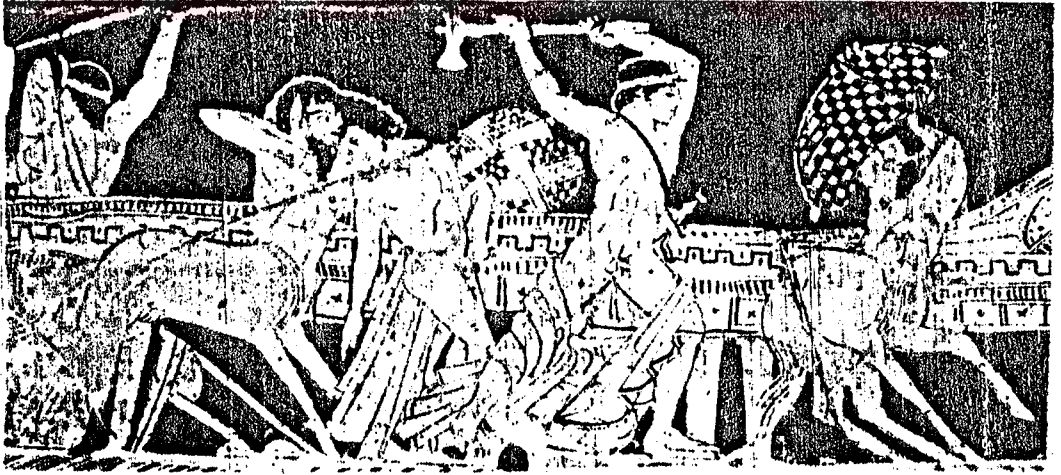
Kraterin gövdesinin bir yüzü üzerinde üç figür tasvir edilmiştir (Resim 164). Bunlardan soldaki sakalsız, çıplak bir genç sağa doğru kuvvetli bir adımla ilerlemekte sol koluyla önündeki kentaurosun başını boynundan geriye doğru çekerken sağ elinde tuttuğu kılıcı ona saplamaya hazırlanmaktadır. Resmin sağında arkasına bakarak kaçan bir kadın yer almaktadır. Bu üçlü sahnede galip genç ya Theseus ya da Peirithos'tur. Kaçan kadında gelin olmalıdır. Bu vazo resminde düğün anındaki kavga anlatılmıştır (Tulunay, 1986: 19). Gencin yakaladığı kentauros bir elini havaya kaldırmış diğer eli ise gerisinde kalmıştır. İnsan gövdesi cepheden gösterilmiştir. Sakallı ve uzun saçlıdır. Kuyruğu havaya kalkmıştır.

Müze	: New York, Metropolitan Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Krater
Tarih	: M.Ö. 460-450. Klasik

Volütlü kraterin boyun kısmında Kentauromakhi sahneleri yer almaktadır (Resim 165). Ortada bulunan Theseus elindeki baltayı kaldırmış kentaurosa indirmek üzeredir. Kentaurosta eline geçirdiği bir yastığı kalkan gibi kullanarak korunmaya çalışmaktadır. Kadınların yer almadığı sahnenin sağ tarafında bir kentauros bir lapithi yakalamış götürmektedir. Kentauros lar uzun saçlı ve sakallıdır. Arkadaki kentaurosun altında devrilmiş bir üç ayak görülmektedir. Lapithin pelerini dalgalanarak aşağıya inmektedir. Theseus'unki ise bacaklarına kadar inerek vücudunu açığa çıkarmıştır. Öndeki kentaurosun at gövdesi arkadan gösterilmiştir. Kuyruğu yere kadar inmektedir.

Resim 164. Krater üzerinde Kentauromakhi.

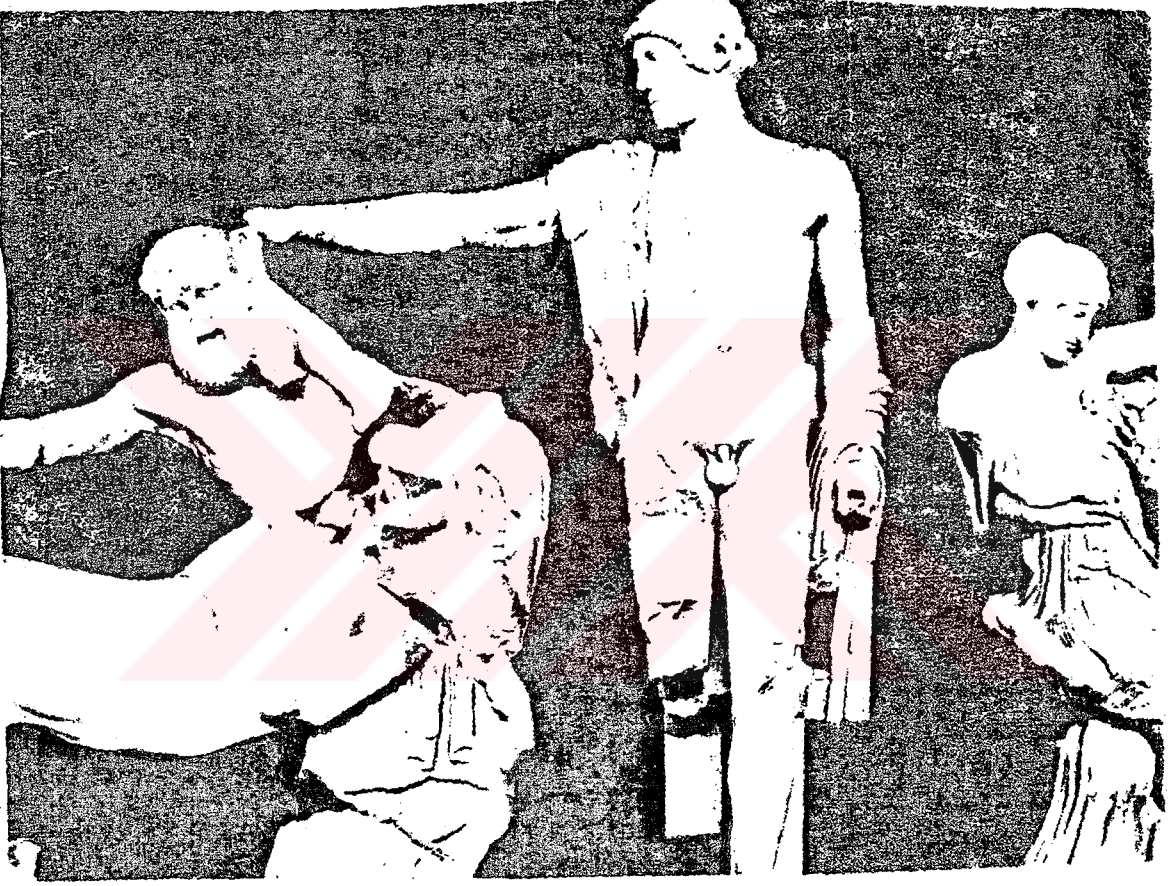

Resim 165. Krater üzerinde Kentauromakhi.

4.3.13. Olimpia, Zeus Tapınağı Alınlık Heykelleri

Müze	: Olimpia
Malzeme	: Mermer
Bulunduğu Yer	: Olimpia Zeus Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 456. Klasik

Tapınağın batı alınlığında Apollon ortada egemen bir duruşta yer almaktadır (Resim 166). Sağında ve solunda savaşı kentauros ve Lapithlerden oluşmuş üçer topluluk ve köşelerde uzanmış ikişer kadın vardır. Kentauros lar Lapith kadınlarını kaçırmış gösterilmiştir. Burada ortada bulunan Apollon bir elini kentauros un başı üzerine dayamıştır ancak figürlerin alınlık içindeki duruşları kesin bilinmediğinden kentauros un doğru yerde olup olmadığından emin olunamamaktadır. Kentauros ön bacakları ile Lapith kadını yakalamıştır. Kentauros un bir eli geriye uzanmıştır. Sakallı yüzündeki ifadeden acı çektiği anlaşılmaktadır. Sağda başka bir Lapith kadını görülmektedir. O da bir kentauros la mücadele halindedir. Kentauros un bacaklarından biri kadını sarmıştır. Elleriyle de belini ve göğsünü kavramıştır. Kadın sol kolunu kentauros un başına doğru uzatmış olmalıdır. Kadının elbisesi kıvrımlıdır. “Alınlıkta figürler birbirleriyle ilişkisi olan hareketlerin ustalıkla birleştirilmesiyle yumuşak bir konu dizgisi oluşturmuşlardır (Richter, 1984: 87).

Resim 166. Olimpia Zeus Tapınağı alınlık heykellerinden.

4.3.14. Parthenon Metopları

Müze	: Londra British Museum
Malzeme	: Mermer
Ölçü	: 1,34 m.
Bulunduğu Yer	: Atina Parthenon Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 448-442. Klasik

Parthenon Tapınağının güney tarafının 32 metobundan 24'ünde Kentauromakhi yer almaktadır (Schefold, 1967: 123). Soldan ikinci metop üzerinde Lapith bir bacağıyla kentaurosun üzerine çıkmıştır (Resim 167). Kentauros ön bacaklarıyla yere düşerken yüzündeki ifade o anki duygularını yansıtmaktadır. Metopta kentaurosun ön bacaklarından biri, kolu, Lapthin bir ayağı ve boynundan yukarısı kopmuştur. Lapthin omuzlarından bir pelerin sarmaktadır. Sol eliyle kentaurosun sakalını tutmaktadır. Dalgalı saçlı ve sakallı kentaurosun ağzı açık ve başı hafif yukarıya dönüktür. Metop kabartmasında derinlik üç boyutlu heykel izlenimi vermektedir.

Parthenon tapınağının güney tarafının 27. metobunda Lapith ve kentauros tasvir edilmiştir (Resim 168). Lapith figürünün başı kentaurosun ise ön bacaklarından biri eksiktir. Kentaurosun başı aşınmıştır. Lapith önden görünmektedir ve iki kolunu yana açmıştır. Sol eliyle kentaurosun başını kavramıştır. Profilden görülen kentaurosun ön bacaklarından biri havaya kalkıktır. Bacağının bitiminde at toynağı görülmektedir. Kolunu arkasına doğru bük müştür. Diğer kolu görünmemektedir. Kaslı vücudu başının geriye çekilmesinden dolayı gerilmiştir. Yüksek kabartmada kompozisyon son derece canlı bir etki bırakmaktadır.

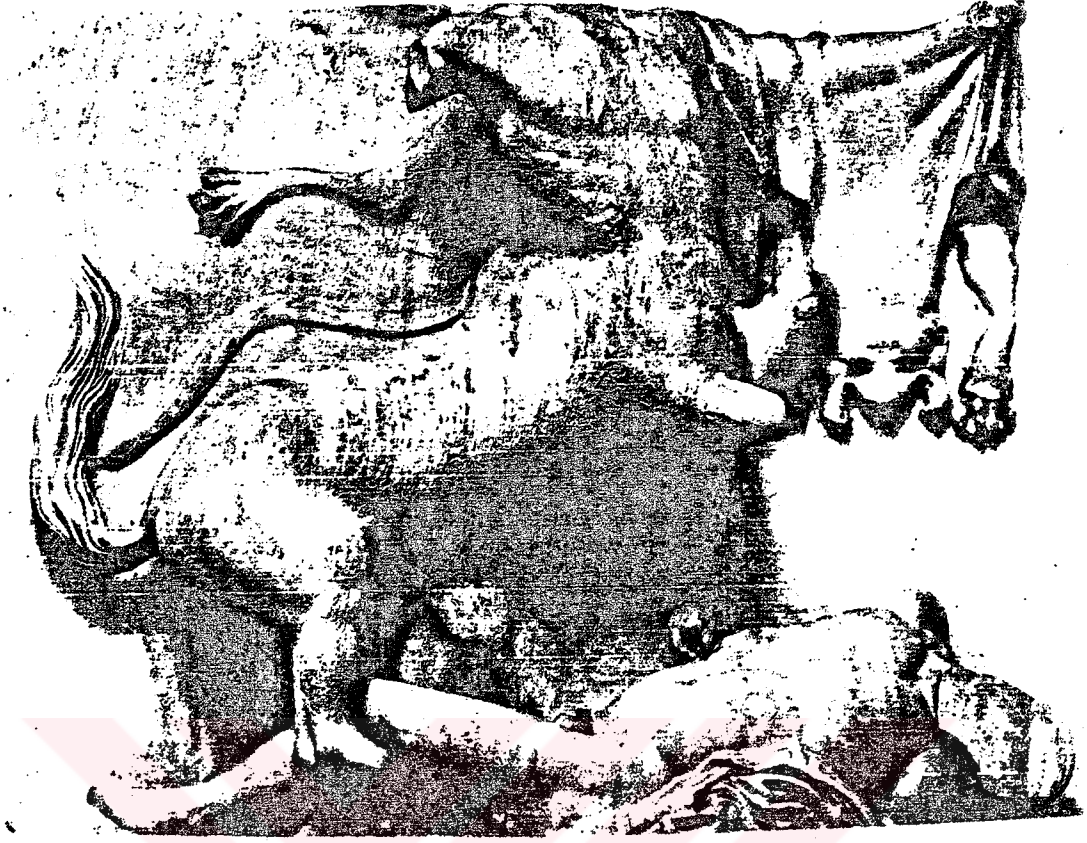
Resim 167. Partheron tapınağı güney cephesi metoplarından biri.

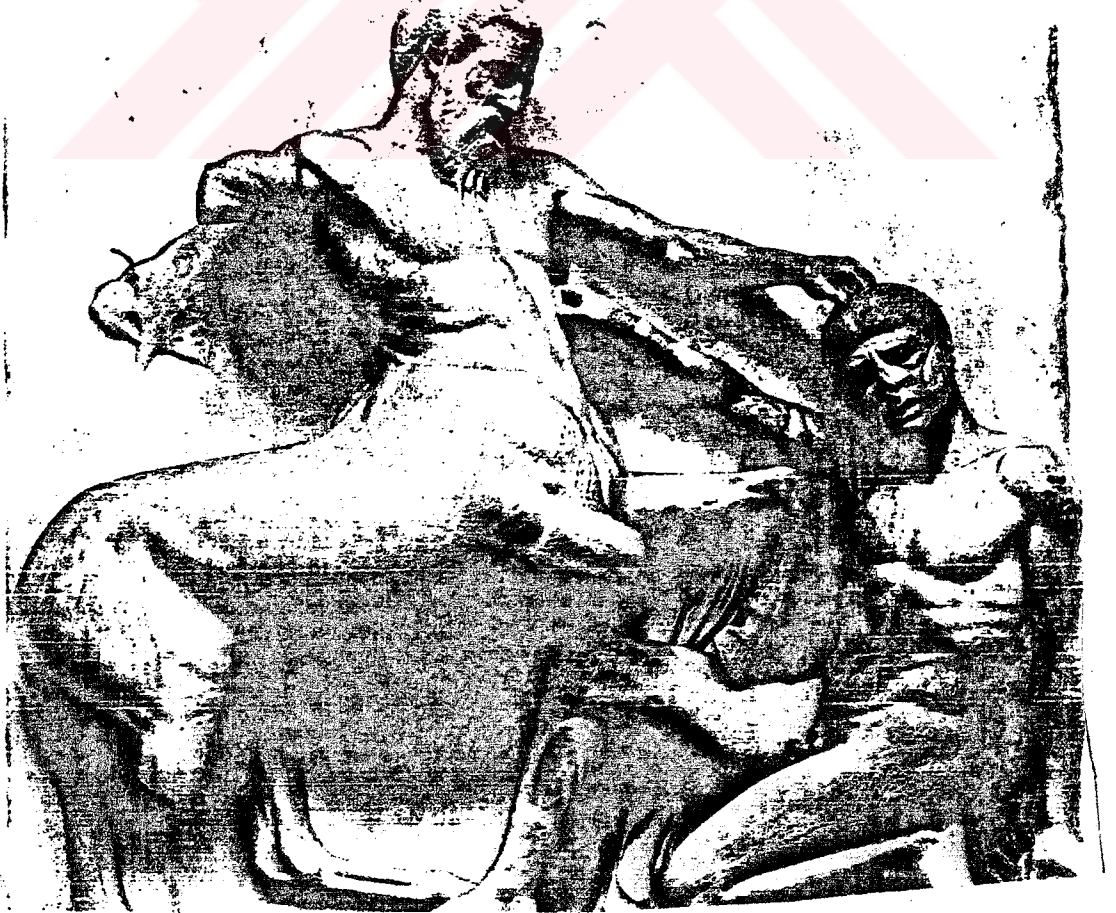
Resim 168. Partheron tapınağı güney cephesi 27. metop.

28. metopta kentauros ve ölü Lapith görülmektedir (Resim 169). Kentauros ölü Lapith'in üzerinde şahlanmıştır. Kentaurosun başı, sağ kolu, ön bacakları kopuktur. Sol kolundan bir aslan postu sarmaktadır. Postta aslanın pençeleri belirgindir. Kentaurosun kuyruğu yukarıya doğru kalkmıştır. Arka bacakları arasına ölü figürünün bacaklarını almıştır. Yerde yatan Lapithin bacaklarından biri bükülüdür. Altta kalmış pelerini kıvrımlıdır. Başı aşınmış olduğundan yüz hatları görülmemektedir.

Atina Parthenon tapınağının güney tarafının 30. metobunda Kentauros bir dizi üzerine çökmüş olan Lapithle dövüşmektedir (Resim 170). Kentaurosun ön ve arka bacaklarından biri ve sağ kolu kırıktır. Omzundan bir panter postu sarmaktadır. Sol eli yumruk şeklinde Lapithin başı üzerindedir. Sağlam olan ön kapağıyla Lapithin bacağına basmaktadır. Lapithin omuzlarından kıvrımlı pelerini sarmaktadır. Kaslı çıplak bedeni ustaca biçimlendirilmiştir. Sağ elinde bir taş tutmaktadır. Sakalsız ve genç bir yüze sahiptir. Kentauros sakallı ve kısa saçlıdır.

Resim 169. Parthenon Tapınağı güney cephesi 28. metop.

Resim 170. Parthenon tapınağı güney cephesi 30 metop.

4.3.15. Atina Hephaiston Tapınağından Kentauromakhi

Müze	: Atina Hephaiston Tapınağı
Malzeme	: Taş
Bulunduğu Yer	: Atina Hephaiston Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 440. Klasik

Atina Hephaiston tapınağının batı frizinin ortasındaki blokta Kentauroslar gösterilmiştir (Resim 171). Kentauroslar ellerinde tuttıkları büyük taşlarla Kaineus'a vurup toprağa gömmektedirler. Kaineus aslında Kainis adlı bir genç kızdı. Poseidon isteği ne olursa olsun yerine getireceğine söz verince erkek olmayı diledi. Kaineus tanrılara inanmaz yalnız kendi mızrağına tapardı. Kendisini hiçbir silah yaralayamadığından ancak toprağa gömülerek yok edilmiştir (Tulunay, 1986: 41). Bu sahnede Kaineusun bacakları toprağa gömülüdür. Başını sağdaki kentaurosa çevirmiştir. kentauroslar kısa saçlı ve sakallıdır. Arka bacakları üzerinde şahlanmışlardır. Soldaki kentaurosun arkasında büyük ihtimalle Theseus Kaineus'u kurtarmak için koşmaktadır. Ancak bu figürün baş, kolları ve bacakları kopuktur. Üzerinden dalgalanan pelerini sarmaktadır.

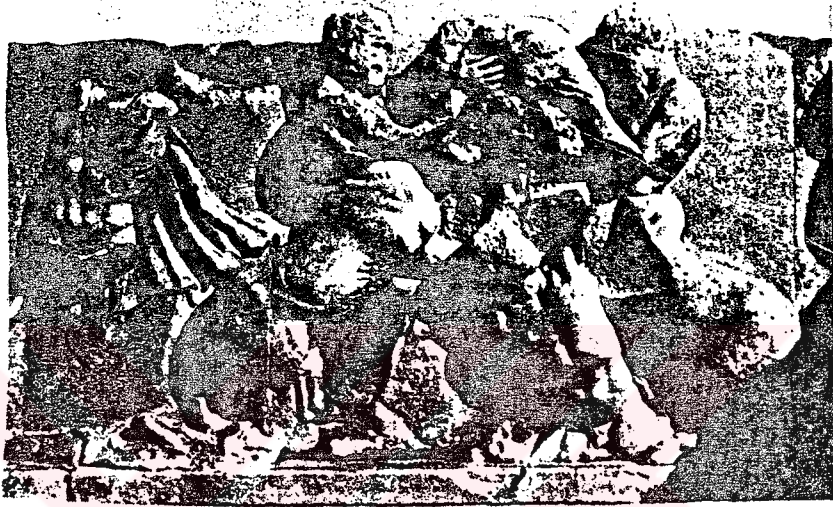
4.3.16. Arkadia, Bassai Apollon Tapınağından Kentauromakhi

Müze	: Landra, British Museum
Malzeme	: Taş
Bulunduğu Yer	: Arkadia, Bassai Apollon Tapınağı
Tarih	: M.Ö. 410. Klasik

Tapınağın sella içi friz levhalarından birinde Kentauromakhi tasvir edilmiştir (Resim 172). “Düğün anında bir kentaurostan kaçan gelin, Artemisin kült heykeline sarılarak yardım dilemektedir. Figür küpe takmış tek Lapith kadını olduğundan gelin kabul edilmektedir. Kaçarken elbisesi yırtılarak vücudu açıkta kalmıştır. Sağda, arkadan yardıma koşan genç, sol dizini kentaurosun sağrısına bastırarak onu çökertmiş olup sol koluyla başını boynundan geriye çekerken bir sopa tuttuğu elini yukarı

kaldırılmış vurmak üzeredir. Theseus kabul edilen bu genç tümüyle arka cepheden tasvir edilmiştir” (Tulunay, 1986: 42). En solda başka bir Lapith kadını iki kolunu açmış yardım beklemektedir. Üzerindeki ince elbise yerlere kadar kıvrılarak inmektedir.

Resim 171. Atina Hephaiston Tapınağından Kentauiromakhi

Resim 172. Arkadia, Bassai Apollon Tapınağından Kentauiromakhi.

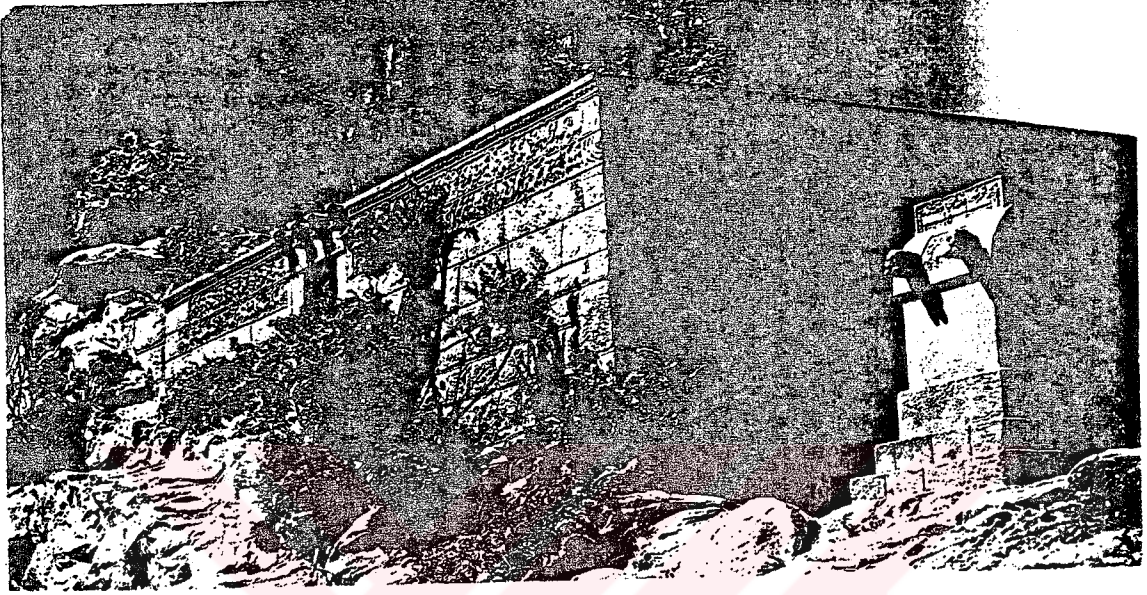
4.3.17. Gölbaşı Mezar Anıtı Friz Blokları

Müze	: Avusturya Sanat Tarihi Müzesi
Malzeme	: Taş
Bulunduğu Yer	: Trisa, Gölbaşı Mezar Anıtı
Tarih	: M.Ö. 420-410. Klasik

Likya bölgesindeki Trisa şehrinde inşa edilen Gölbaşı Mezar Anıtının doğu duvarında, kuzey iç duvarında ve güney dış duvarın solundaki alt frizde Kentauromakhi sahneleri yer almaktadır (Resim 173). Kabartmalı bloklarda 25 kentauros tasvir edilmiştir. Bloklardaki sahneler birbirini takip etmektedir.

Doğu duvarından bir friz bloğunda Lapithle dövüşen kentauros görülmektedir (Resim 174). Üzeri aşınmış olan blokta kentaurosun başının ve Lapithin bacaklarının alt kısmının bulunduğu bölüm çatlaktır. Lapith yere düşmüştür ve kentaurosun ön ayakları onun üzerindedir. Lapithin bir eli yerde iken diğer eliyle kentaurosun başını tutmaktadır. Kentaurosun sol kolu at gövdesinin yanından aşağıya sarkmaktadır. Diğer kolu ve baş ayrıntıları görülememektedir. Kuyruğu havaya doğru kalkıktır.

Güney duvarından bir blokta bir Kentauros Lapith gelini Hippodameia'yı kaçırırken gösterilmiştir (Resim 175). Kentauros gelini belinden kavramıştır. Kadının üzerinde bir post vardır. Bu postun başı ve pençeleri sağ doğru uçmaktadır. Gelin kollarını yanlara açmıştır. Kentaurosun elinden kurtulmaya çalışmaktadır. Eğik başı sola doğru dönüktür. Kentauros sakallıdır ve arka bacaklarını kıvrımış vaziyettedir. Yanında bulunan bir Lapith bir eliyle kentaurosun saçını çekerken diğer eliyle tuttuğu taşla başına vurmaya üzeredir. Omuzlarından sarkan pelerini kıvrımlı bir şekilde dalgalanmaktadır. Sahnenin en sağında bulunan Theseus gelini kurtarmaya gelmektedir. Kuşaklı giysinin üzerindeki pelerini kollarından aşağıya sarkarken arka kısmından genişleyerek kıvrımlar oluşturmaktadır. Bu figür önden gösterilmiştir ve elinde mızrak vardır.

Resim 173. Trisa, Gölbaşı mezar anıtı.

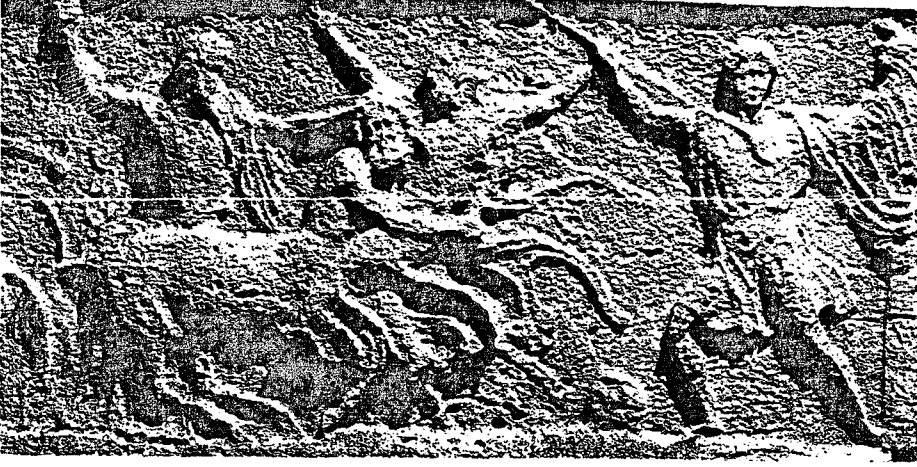

Resim 174. Gölbaşı Mezar anıtının doğu duvarından friz bloğu.

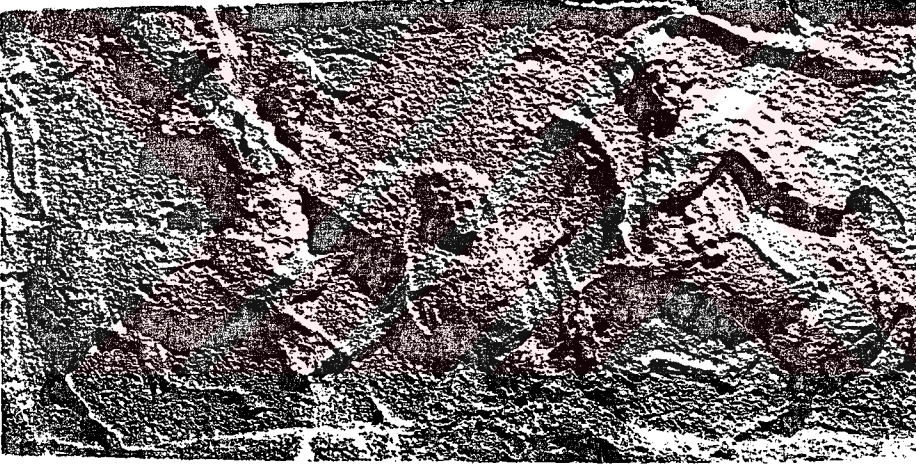
Güney duvarından bir başka friz bloğunda kentaurosların Lapith Kaineus'u toprağa gömmе sahneleri vardır (Resim 176). Ortada bulunan Kaineus, her iki tarafında amfora ve bir ağaç dalıyla kendisine saldıran kentaoslara karşı kalkaniyla mücadele etmektedir. Soldaki kentauros bir eliyle Kaineus'un başını yakalamış, diğer elindeki amfora ile vurmak üzeredir. Sağdaki ise Kaineus'un kalkanının ucunu tutarken diğer elindeki ağaç dalını havaya kaldırmıştır. Omuzlarından aşağıya aslan postu inmektedir. Her iki kentaosta ön ayaklarını Kaineus'un üzerine doğru kaldırmıştır. Soldaki kentaosu üzerinde de aslan postu bulunmaktadır.

Güney duvarında bir friz bloğunda iki Lapith arasında kentauros gösterilmiştir (Resim 177). Ortada bulunan kentauros iki Lapith'e karşı kendini savunmaktadır. Kentaurosun elinde bir amfora vardır. Kentauros'un üzerindeki aslan postu ise arkadan sarmaktadır. Kentauros'un sakalları gözleri ve burnu seçilebilmektedir. Ön ayaklarını kaldırmış arka ayakları üzerinde durmaktadır. Kuyruğu kıvrılarak aşağıya inmektedir. Önünde yer alan Lapith bacaklarından birini bükmiştir ve sol eliyle kentaurosun başını tutmaktadır.

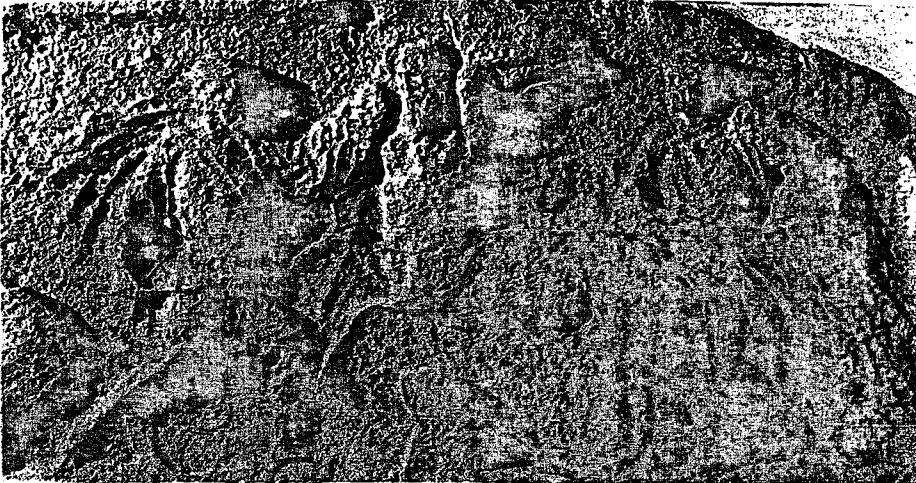
Kuzey duvarındaki bloklarda da Kentauiromakhi sahneleri vardır. Her blokta başlı başına sahneler ve genellikle iki figür bulunmaktadır. "Doğu, kuzey ve güney duvarlarında yer alan bu kabartmalarda hareket ve mücadele bakımından şiddet göze çarpar. Elbise dalgalanmaları hareketsiz figürlerde bile gözlenmektedir. Kabartmalarda Doğu etkisi vardır" (Boysal, 1966: 62).

Resim 175. Gölbaşı Mezar atını güney duvarından friz bloğu.

Resim 176. Gölbaşı Mezar anıtı güney duvarından friz bloğu.

Resim 177. Gölbaşı Mezar anıtı güney duvarından friz bloğu.

4.1.18. Likya Landinin Dar Yüzleri

Müze	: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Malzeme	: Mermer
Ölçü	: Yük. 296 cm, Gen. 254 cm, En. 137 cm.
Bulunduğu Yer	: Sayda
Tarih	: M.Ö. 5. yy sonu. Klasik.

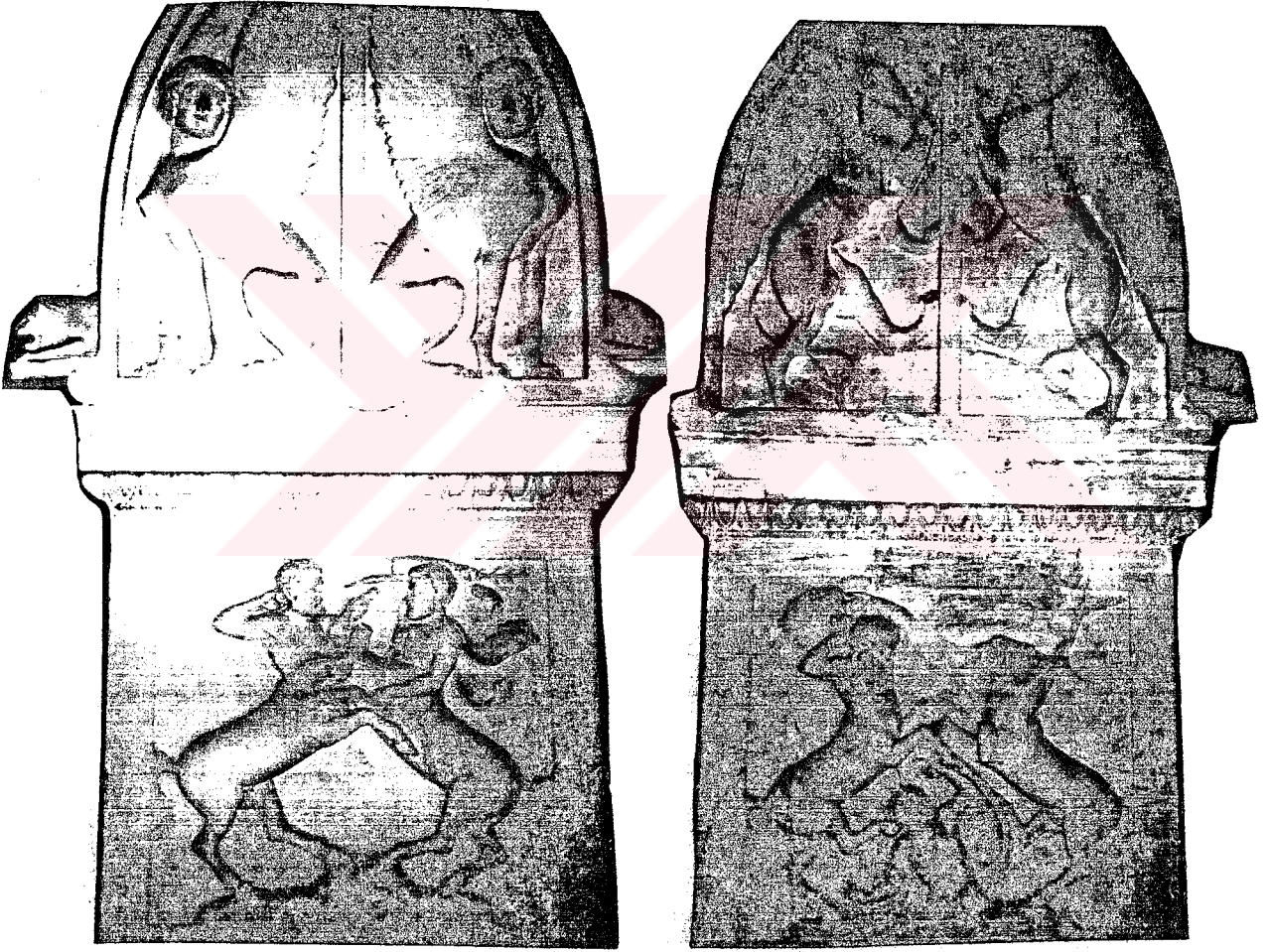
Likya lahдинin dar yüzlerinde kentauroslar yer almaktadır. “Dar yüzlerden birinde iki kentauros bir geyik için dövüşmektedir (Resim 178). Yüksek kayalık üzerindeki kentauroslerden soldaki çıplakken diğerinin boynundan panter postu sarmaktadır. Elindeki ağaç dalının sivri ucunu diğer kentaurosun gözüne sokmak üzeredir (Pasinli, 1980: 35). Böyle bir tasvire sadece boyalı vazolarda rastlanmıştır. Kentauroslar ön bacaklarıyla birbirlerine sarılmışlardır ve her ikisinde bir eliyle geyiği kavramıştır. Soldaki çıplak kentauros sağ yumruğunu tehdit eder bir şekilde sıkışmış ve diğerine vurmaya üzeredir. Kısa saçlı ve sakallı kentaurosların korkutucu ifadeleri güçlü bir şekilde verilmiştir ve klasik tipe uygun olarak tasvir edilmişlerdir. Gövdeleri ve toynakları gerçeğe uygun bir şekilde verilmiştir.

Dar yüzlerinden diğerinde arka ayakları üzerinde doğrulmuş iki kentauros ortalarındaki çıplak Lapith Kaineus’a saldırmaktadır (Resim 179). Kentauroslar bir amfora ve bir taşla Kaineus’u yer altına gömene dek vurmaktadırlar. Kaineus’un bacakları toprağa gömülmüştür ve boynundan iliklenmiş pelerini omuzlarından aşağıya dalgalanmaktadır. Sakalsız genç bir yüze sahip Kaineus’un Attika miğferi ile korunan başı Kentauros’lara doğru kalkıktır. Sağ elinde bir kılıç tutuyor olması muhtemeldir, sol elinde ise koluna bağlı bir kalkan vardır. Başını Kaineus’a doğru eğmiş olan sağdaki kentauros çıplak ve sakallıdır. Bakışlarının hiddeti, çatık kaşları ile korkunç bir görünümü vardır. Gözleri altında ve alnındaki kırışıklıklar kızgınlığını göstermektedir. Diğer kentaurosun başı ve kolları büyük bir çatlaktan dolayı parçalanmıştır. Boynunda bir hayvan derisi sarmaktadır. Vücut şeklinden ağır birşey tuttuğu belirgindir. Her iki kentaurosta lahitin diğer yüzündeki gibi ön bacaklarını kaldırmıştır. Ancak burada

Kaineus'un kalkanı üzerine dayamışlardır. Arka ayaklarından biriyle yere basarken diğeriyle Kaineus'u tekmelemektedirler.

Kentaurosların gergin vücutları, kaba hatları ve hiddetli ifadeleri onların hayvan içgüdülerini ve azgın ve yabani özelliklerini ortaya koymaktadır.

Resim 178. Likya lahdinin dar yüzlerinden biri.

Resim 179. Likya lahdinin dar yüzlerinden biri.

4.3.19. Spina'dan Krater

Müze	: Spina Milli Müzesi
Malzeme	: Kil
Biçimi	: Krater
Bulunduğu Yer	: Spina
Tarih	: M.Ö. 410-400. Klasik.

Volütlü kraterin gövdesinde bulunan frizin bir yüzünde orta grupta sağa doğru bir Lapith kadını kucaklamış götüren bir kentauros görülmektedir (Resim 180). Soldan gelen bir genç onun sırtına bir mızrak saplamaktadır. Sağdaki grupta amfora ile saldıran bir kentaurosa iki eliyle tuttuğu çifte baltasını indirmek üzere olan figürü Arias Theseus olarak yorumlamaktadır. Figürlerin aralarındaki boşluklarda bazıları kırılmış çeşitli kaplar, şamdanlar ve çelenkler tasvir edilerek ziyafet sahnesi vurgulanmıştır (Tulunay, 1986: 30). Kentaurosun kolundan aslan postu sarmaktadır. Ön bacakları ile Theseus figürüne saldırmaktadır. Kuyruğu havalanmıştır. Theseus'un kolundan kıvrımlar oluşturarak sarkan pelerini vardır.

4.3.20. Genç Kentauros Heykeli

Müze	: Roma Capitolino Müzesi
Malzeme	: Koyu gri taş
Bulunduğu Yer	: Villa Hadrian, Tivoli
Tarih	: M.Ö. 2.yy. Hellenistik

Roma kopyası olan bu heykelde genç kentauros görülmektedir (Resim 181). Hellenistik devirde genç ve yaşlı kentauros heykelleri yapılmıştır. Genç kentauros zevk düşkünüdür, sağ elinin parmaklarını kaldırmıştır ve kuyruğunu sallamaktadır. Saçları dalgalı ve kısadır. Yüzünde gülümseyen bir ifade vardır. Sol kolu bükülüdür ve kolundan aşağıya bir aslan post sarmaktadır. Elinde pütürlü kalın bir sicim tutmaktadır. Ön ayaklarından biri havadadır. Arka bacakları bükülü durumdadır. At gövdesinin altında heykeli taşıyan bir kaide bulunmaktadır.

4.3.21. Yaşlı Kentauros Heykeli

Müze	: Roma Capitolino Müzesi
Malzeme	: Mermer
Bulunduğu Yer	: Roma
Tarih	: M.Ö. 150. Hellenistik

Geç Hellenistik döneme ait yaşlı kentauros heykelinin saçları ve sakallı dalgalıdır ve birbirine karışmıştır (Resim 182). Kentaurosun arkasında bir Eros oturmaktadır. Kanatlı ve sarmaşık taçlı küçük çocuk figürü olan Eros Kentaurosun saçını çekmeye çalışmaktadır. Kentauros arkasına Eros'a döner ve kuyruğunu ona vurmak için sallamaktadır. Kentauros'un kolu arkasına doğru kıvrılmıştır. Arka bacakları bükülüdür ve ön bacaklardan birini de havaya kaldırmıştır.

Kentaurosun sakallı başı sadece genç kentaurosa değil aynı zamanda düzgün ve çocuksu yuvarlak yüzlü, sarmaşık taçlı Eros içinde etkileyici bir kontras yapmaktadır (Bieber, 1961: 140). Hellenistik devir kentaurosları klasik devirdeki vahşi, kavgacı ve kaba kentaurosların tersine Dionysos dünyasına katılıp daha yumuşak bir tarzda yapılmışlardır. Yaşlı kentauros bu dünyanın bir açıklamasıdır.

Resim 180. Spina'dan krater.

Resim 181. Genç Kentauros heykeli.

Resim 182. Yaşlı Kentauros heykeli.

BÖLÜM 5. SONUÇ

Yeryüzü ve gökyüzünün en güçlü hayvanlarının özelliklerinin birleşmesiyle oluşan doğaüstü ve dayanılmaz güce sahip karışık yaratıklardan grifon, sfenks ve kentaurosun Doğu'dan gelen etkilerle Yunan Sanatına girdiğinden daha önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Doğu'nun figürlü stili Yunan Sanatı'nda geometrik üsluptan sonra yeni bir üslubun oluşmasına neden olmuştur. Egzotik hayvanların ve efsanevi yaratıkların sıkça tasvir edildiği Doğu Etkili Üslup ilk olarak altın levhalar, vazo resimleri ve bronz eşyalar üzerinde kendini göstermiştir. M.Ö. 8. yy'dan 7. yy'a geçişte Yunan Sanatı'nda yer almaya başlayan bu fantastik yaratıkların tasvirlerine ençok Arkaik dönemde rastlanmaktadır.

M.Ö. 8. ve 7. yy'da tunç kazanların kenarlarını süsleyen, kulp işlevi gören ve üstün bir işçilik gösteren dökme ve çekiçlenmiş grifon başları Olimpia, Etruria, Delfi ve İyonya'da bulunmuştur. Olimpia (Resim 76,77) ve İyonya'daki örnekleri (Resim 74) ve Aegina'dan bir Oinokhoe başı (Resim 79) M.Ö. 8. yy'a tarihlenen Sakçagözü (Resim 19) ve Toprakkale'deki (Resim 21) Geç Hitit grifon-demonların açık gagaları, iri gözleri ve uzun kıvrımlı boyna inen lüleleri Yunan grifonlarının da özelliklerini oluşturmuştur. Bu özellikler dışında Yunan grifon protomlarında alnın üzerinde topuz şeklinde çıkıntı dik, uzun eşek kulakları daha sonraki dönemlerdeki tasvirlerinde de gösterilmiştir. Erken dönemlerde Asur ve Hitit özellikleri görülürken daha geç dönemlerde Pers grifonlarının özelliklerine rastlamak mümkündür. Pers grifonunun aslan başı (Resim 23) ve boynuzları (Resim 25) Yunan grifonunda da vardır. Assos'taki Hellenistik döneme ait mozaikte yer alan grifonlardan biri aslan başlı ve boynuzludur (Resim 103). Pantikapion'dan bir sikke üzerinde görülen grifonda kulakları arasında iki boynuza sahiptir (Resim 101). M.Ö. 3. yy'a tarihlenen Belevi Mozolesi grifonlarında da güçlü bir şekilde Pers etkisi görülmektedir (Resim 104). Aslan başı, eşek kulakları ve yelesi olan grifonların boynuzları yoktur. Yine Pers grifonlarının yürür pozisyonlarına (Resim 23) ve ön ayaklarından birinin havaya kalkık duruşuna (Resim 28) Yunan grifonlarında da rastlanmaktadır. Yunanda grifonlar sık

sık tek (Resim 80) veya karşılıklı (Resim 99) olarak yürürken gösterilmiştir. Özellikle karşılıklı grifonların ön ayaklarından biri ortalarındaki bitkisel bezeme üzerine kalkık durumdadır (Resim 84,99).

Grifonla aynı dönemlerde görülmeye başlayan sfenks Yunan Sanatı'nda Suriye sfenksi gibi dişi ve kanatlı olarak yer almıştır. Figür olarak Doğu'dan alınan Yunan Sfenkslerinin başında Daidalos üslubu heykellerindeki gibi uzun perukları, Asya sfenkslerinde görülmeyen kıvrımlı kanatları, başlarında çıkıntılı kepleri ve zarif gövdeleri vardır (Resim 108, 109, 110, 114). Arkaik dönemde tapınak frizleri, gömüt taşları, vazoları, lahitler, fildişi ve metal eşyalar üzerinde görülen sfenkslerin Klasik Dönemde de çift kanatlı, aslan vücuduna ve güzel bir dişi başına sahip tasvirlerine devam edilmiştir (Resim 141). Suriye mühürlerinde görülen sfenkslerin karşılıklı çift veya tek, yürürken, otururken veya uzanmış tasvirleri (Resim 44, 45, 46) Yunan'da da benimsenmiştir. Assos Athena Tapınağı frizlerinde yer alan sfenksler karşılıklı ve uzanmış durumdadır ve ön ayaklarından biri kalkıktır (Resim 117, 119). Erken dönemlerde uzanmış olarak gösterilen sfenks daha geç ve klasik döneme doğru ön ayakları üzerinde yükselip arka ayakları üzerinde oturmaktadır (Resim 116, 139). Klazomenai Lahitlerinde dekoratif amaçlı gösterilen sfenksler de karşılıklı veya tek, oturur ve ön ayaklarından biri kalkık durumdadır (Resim 123, 124, 127).

Mısır'da tanrı, kral ve tanrı-kral diye anılan (Resim 38), Asur ve Hitit tapınak ve kalelerinin kapısında yarı tanrı olarak muhafız görevini üstlenmiş olan sfenksler (Resim 49,50). Yunan Sanatı'nda da Arkaik ve Klasik dönemlerde heykel ve kabartma olarak lahitlerde (Resim 141), gömüt taşlarında (Resim 107) ve mezar anıtlarında, o anıt veya mezarın bekçisi, koruyucusu konumundadır. Sfenksler, grifon gibi mücadeleye hazır ve yırtıcı değil ama sessiz, uyanık ve gizemli bir bekçidir. Bununla beraber Klasik dönemde Oidipus ile ilgili efsanesinde sfenks insanları öldürmektedir. Sfenksin insanlarla olan mücadelesi Doğu'dan alınmış bir konu olabilir çünkü Mezopotamya Sanatı'nda Tarih öncesinden Akemenidler dönemine kadar insanlarla yaratıkların mücadelesi yer almıştır.

Sfenks ve grifon görev ve tasvirleri açısından birbirlerine yakinken, farklılık gösteren kentauros Doğu kökenlidir ancak en çok Yunan'la görülmektedir. Doğu'da mühürler üzerinde çeşitli silahlarla avlanırken gösterilen kentauros ve aslan-kentauros (Resim 68,69) bu özellikleriyle Yunan'a geçmiştir. Doğu'da görevi belirgin değilken Yunan mitolojisinde efsaneleri bulunmaktadır ve Yunan Sanatı'nda da bu efsanelerinden alınan sahneler yer almıştır. Doğudaki ilk tasvirlerindeki saldırganlıklarına sadık kalınarak Yunan'da da sakallı, uzun saçlı, vahşi ve silahlıdır ve avlanırken ya da savaşırken gösterilmişlerdir (Resim 146,147,149,165).

Kentauros Yunan Sanatı'nda bazı örneklerde ön bacakları insan bacağı olarak görülmektedir. Buna kabartma olarak sadece Assos Athena Tapınağının doğu cephesinde rastlanmaktadır (Resim 157). Kabartma dışı örneklerinden New York Bronz grubundaki tasvirinde (Resim 144), bir elbise plakası üzerinde (Resim 145) yüzük taşlarında (Resim 148,149,150), Euboia'dan bronz heykelde (Resim 151), Klazomenai Lahitlerinde (Resim 160) insan ön bacakları ve ayaklarına sahiptirler. İnsan ön bacaklarının sonunda toynağı olan kentauros New York Metropolitan müzesindeki bir Klazomenai lahitindeki (Resim 161) ve Larisa Tapınağının frizinde yer alan Kentaumakhi sahnesindeki tasvirlerinde (Resim 162) görülmektedir. Ayrıca Larisa Tapınağındaki örnekte ve Berlin Müzesindeki Klazomenai Lahitinde (Resim 160) at kulaklı olarak tasvir edilmişlerdir. Genellikle uzun saçlı tasvir edilen kentauros Zeus Tapınağında (Resim 166), Parthenon Tapınağı'nda (Resim 167,168,170), Hephaiston Tapınağı'nda (Resim 171) ve Likya Lahitinde (Resim 178,179) kısa saçlı olarak gösterilmişlerdir. Kentauros tüm tasvirlerinde hareket halindedir ve genellikle profilden görülmektedir.

KAYNAKLAR

- AKURGAL, Ekrem, 1943, "Pazarlı'da çıkan eserler" Belleten, C.7
- _____, 1968, The Art of Greece, its origins in the Mediterianean and Near East, Crown Publishers, New York.
- _____, 1993, Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, T.T.K., Ankara
- ALEXIOU, Stylianos, 1991, Minos Uygarlığı, çev; E.T.Tulunay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- ANA BRITANNICA, 1990, C.19, Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- ANADOLU MEDENİYETLERİ, 1983, C.2, Yunan, Roma, Bizans. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.
- ANADOLU UYGARLIKLARI, 1982, C.2, Görsel Yayınlar, İstanbul.
- BAUR, P.V.C., 1912, Kentauros in Ancient Art, Karl Curtius, Berlin.
- BIEBER, M., 1961, The Sculpture of the Hellenistic Age, New York.
- BLACK, J., 1992, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, British Museum Publications London.
- BOARDMAN, John, 1967, Greek Art and Architecture, H.N. Abrams, New York.
- _____, 1968, Archaic Greek Gems, Thames and Hudson, London.
- BOYSAL, Yusuf, 1966, Grek Klasik Devir Heykeltraşlığı, T.T.K., Ankara.
- _____, 1979, Arkaik Devir Heykeltraşlığı, T.T.K., Ankara.
- BUSCHOR, E., 1940, Griechische Vasen, Verlas R. Piper 8 Co. Munchen.
- CANBY, J.V., 1975, "The Walters Gallery Cappadocian Tablet and the Sphinx in Anatolia in the Second Millinium B.C." Journal of Near Eastern Studies, October, v.34.
- CASKEY, L.D., 1925, Catalogue of Greek and Roman Sculpture, Museum of Fine Arts Boston, Harvard University Press.

- CLARKE, J.T., 1882, Report on the Investigation at Assos, 1881, Published by A. Williams, Boston.
- _____, 1898, Report on the Investigation at Assos, 1882-83, Published by the McMillan Company, New York.
- CONTI, Flavio, 1982, Eski Yunan Sanatını Tanıyalım, çev; S. Tunç, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul.
- COOK, J.M., 1962, The Greeks in Ionia and the East, Frederik A. Praegen Publishers, New York.
- _____, 1981, Clazomenian Sarcophagi, Verlag Philipp Von Zabern, Marina.
- CÖMERT, Bedrettin, 1980, Mitoloji ve İkonografi, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara.
- DARGA, Muhippe, 1992, Hitit Sanatı, Anadolu Sanatları Yayınları, İstanbul.
- DEMARGNE, P., 1964, Aegean Art, The Origins of Greek Art, Thames and Hudson, London.
- ENC. OF WORLD ART, 1963, V.I., VII, Mc Graw Hill Book Company, Inc. London.
- ERHAT, Azra, 1984, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERKANAL, Armağan, 1993, Anadolu'da bulunan Suriye kökenli mühürler ve mühür baskıları, T.T.K. Ankara.
- FIFTY MASTERPIECES OF CLASSICAL ART IN THE BRITISH MUSEUM, 1970, British Museum Publications, London.
- FRANKFORT, H., 1936, "Notes on the Creation of the Griffin" Annual of British School in Athens.
- _____, 1958, The Art and Architecture of the Ancient Orient, Penguin Books.
- GRAUES, M., 1965, Laousse Encyclopedia of Mythology, Prometheus Press, New York.
- GRIMAL, P., 1990, The Concise Dictionary of Classical Mythology, Basil Blackwell.
- HANFMANN, G.M.A., 1975, From Croesus for Constantine, The University of Michigan Press.

- HASPELS, G.H.E., 1946, Eski Yunan Boyalı Keramiği, çev; A.A. Karca, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- HASSAN, Selim, 1951, Le Sphinx, Le'reiedition, Le Caire.
- HERODOT TARİHİ, 1973, Çev. Perihan Kutman, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- HIGGINS, R.A., 1961, Greek and Roman Jewellery, Menthuen and Co. Ltd., London.
- _____, 1967, Minoan and Mycenaen Arts, Frederic A. Praeger Inc. Publishers, London.
- HOMANN, W.E., 1968, Archaic Greece, Menthuen, London.
- İNAN, Afet, 1992, Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti, T.T.K., Ankara.
- JAIRAZBHY, R.A., 1965, Oriental Influences in Western Art, Asia Publishing House, Bombay.
- JENKINS, G.K., 1972, Ancient Greek Coins, G.R. Puthan's Sons, New York.
- JOHANSEN, K.F., 1942, "Clazomenian Sarcaphagos Studies" Acta Archaeologia, 1-3.
- LISE, G., 1986, Mısır Sanatını Tanıyalım, çev. E. Soley, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- LLOYD, Seton, 1961, The art of the ancient Near East, Thames and Hudson, London.
- MANSEL, A.M., 1945, Eski Doğu ve Ege Tarihinin Ana Hatları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- _____, 1988, Ege ve Yunan Tarihi, T.T.K., Basımevi, Ankara.
- MAURICE, Viegna, 1955, Hitite Art, Alec Triask Ltd, London.
- NILSSON, M.D., 1950, The Minoan and Mycenaen Religion and its survival in Greek Religion, Lund.
- OBERLEITNER, W., 1994, "Das Heroon Von Tyrsa" Antike Welt, Jahrgang, Sondernummer.
- PASİNLİ, Alper, 1989, İstanbul Archaeologica Museum, A Turizm Yayınları Ltd., İstanbul.
- PISCHEL, G., 1981, Sanat Tarihi Ansiklopedisi, C.I., Görsel Yayınlar, İstanbul.

- PRITEHARD, J.B., 1954, The Ancient Near East in Pictures, Princeton University Press, Princeton.
- RICHTER, G.M.A., 1949, Archaic Greek art against its historical background, Oxford Un. Press, New York.
- _____, 1959, A Hand book of Greek Art, Phaidon Press Ltd., London.
- _____, 1984, Yunan Sanatı, çev. Beral Madra, Cem Yayınevi, İstanbul.
- SALTUK, S., 1993, Arkeoloji Sözlüğü, İnkılap kitabevi, İstanbul.
- SCHEFOLD, Karl, 1967, Classical Greece, Trans. J.R.Forster, Menthuen, London.
- _____, 1983, Larisa an Hermos, Ludwigsburg.
- SCHIFFLER, B., 1976, Die Typologie des Kentauren in der Antiken Kunst, Peter Lang, Frankfurt.
- SEVIN, Veli, 1991, Yeni Asur Sanatı, I. Mimarlık, T.T.K., Ankara.
- SMITH, A.H., (Tarihsiz) A Catalogue of Sculpture in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum, London.
- SÖZEN, M., TANYELİ, N., 1986, Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TULUNAY, E.T., 1986, Theseus ve Kentaumakhi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

RESİM LİSTESİ

- Resim 1. Silindir mühür üzerinde grifon. Frankfort (1936), fig. 1.
Resim 2. Ur'dan Silindir mühür. Frankfort (1936), fig. 4.
Resim 3. Bir Kudurru kabartmasından detay. Black (1992) fig.100.
Resim 4. IV. Asurnasirpal'in sarayından taş kabartma. Black (1992), fig. 78.
Resim 5. Asur kralı Tikultinurta'nın mührü. Frankfort (1936), fig. 8
Resim 6. Tel Halaf Kapara Sarayı girişi. Frankfort (1958), fig.341
Resim 7. Asur mührü. Frankfort (1936), fig.9
Resim 8. Asur mührü. Frankfort (1936), fig.10
Resim 9. Asur mühründe grifon-demon. Jairazhby (1965), fig.39
Resim 10. Fildişi mobilya parçası. Black (1992):99
Resim 11. Bir sütun üzerinde kuş. Frankfort (1958), fig.340
Resim 12. Uzanmış grifon. Frankfort (1936), fig.23
Resim 13. Mezar resmi. Frankfort (1936), fig.13
Resim 14. III. Seostiris'in altın gerdanlığı. Frankfort (1936), fig.15
Resim 15. Böcek şeklinde muska. Frankfort (1936), fig.15
Resim 16. Kral Ahmosis'in savaş baltası. Pritchard (1954), fig.310
Resim 17. Kargamış'tan ortostat. Pritchard (1954), fig.645
Resim 18. Zincirli kale kapısından ortostat. Darga (1992), fig.267
Resim 19. Sakçagözü saray girişinden ortostat. Darga (1992), fig.293
Resim 20. Zincirli güney şehir kapısından ortostat. Akurgal (1968), fig.64
Resim 21. Fildişi grifon-demon. Akurgal (1968), fig.117
Resim 22. Zincirli kale kapısından kabartma. Akurgal (1968), fig.66
Resim 23. Susa, Darius Sarayından kabartma. Lloyd (1961), fig.205
Resim 24. Grifonlu kabartma. Graves (1965):82
Resim 25. Gümüş riton. Frankfort (1958), fig.444
Resim 26. Oxus hazinesinden altın bilezik. Frankfort (1958),fig.443
Resim 27. Silindir mühür. Lloyd (1961):254
Resim 28. Sardes'ten silindir mühür. Hanfmann (1975), fig.43
Resim 29. Knossos'tan mühür. Frankfort (1936), fig.20
Resim 30. Knossos sarayı taht salonu. Alexiou (1991): 132
Resim 31. Nestor'un yüzüğü. Alexiou (1991), res.58
Resim 32. Dikta mağarasından mühür. Alexiou (1991), res.31
Resim 33. Palaikastro'dan pişmiş toprak lahit. Alexiou (1991), res.57
Resim 34. Fildişi kozmetik kutu. Higgins (1967), fig.160
Resim 35. Pylos'taki bir mezardan altın mühür. Higgins (1967), fig.237
Resim 36. Euboea'dan alabastron. Higgins (1967), fig.144
Resim 37. Gize sfenksi. Lise (1986):4
Resim 38. III. Amenemhet'in başına sahip sfenks. (Enc.W.art, (1963)v.4, Pl.351)
Resim 39. Amon Tapınağının giriş yolundaki koç başlı sfenksler. Lise (1986):19
Resim 40. Böcek şeklinde muskalar. Hassan (1951), fig.37
Resim 41. Sfenksli steller. Hassan (1951), fig.22
Resim 42. Dişi Suriye sfenksi. Hassan (1951), fig.650

- Resim 43. Kral Ahiram'ın lahdinden detay. Pritchard (1954), fig.458
- Resim 44. Suriye mührü. Pritchard (1954), fig.650
- Resim 45. Suriye mührü. Erkanal (1993), lev.30
- Resim 46. Fildişi kutu üzerinde yer alan sfenksler. Frankfort (1958), fig.372
- Resim 47. Fildişi plaka üzerinde sfenksler. Akurgal (1968), fig.15
- Resim 48. Fildişi mobilya parçası. Frankfort (1958), fig.373
- Resim 49. Asurnasirpal'in Sarayının kapısında sfenks heykeli. Pritchard (1954), fig.646.
- Resim 50. Asurahaidin Sarayı girişindeki sfenkslerden biri. Sevin (1991), fig.60
- Resim 51. Fildişi kakma. Frankfort (1958), fig.379
- Resim 52. Korsaabat'tan kanatlı sfenks. Frankfort (1958), fig.380
- Resim 53. Samarra'dan fildişi sfenks. Pritchard (1954), res.649
- Resim 54. Kapadokya tableti üzerinde mühür baskısı. Canby (1975), fig.1,2
- Resim 55. Mardin müzesinden mühür. Erkanal (1993), lev.34
- Resim 56. Sfenksli plaka. Canby (1975), fig.10
- Resim 57. Boğazköy'den fildişi disk. Canby (1975), fig.12
- Resim 58. Boğazköy yerkapı sfenksi. Darga (1991), res.124
- Resim 59. Sfenksli sütun kaidesi. Pritchard (1954), fig.645
- Resim 60. Karatepe kale kapısında sfenks. Darga (1992), fig.214
- Resim 61. Bazalt kabartma. Pritchard (1954), fig.644
- Resim 62. Sfenksli kabartma.
- Resim 63. Pers silindir mührü. Hanfmann (1975), fig.44
- Resim 64. Altın süs eşyasından detay. Ana., Med., (1983), fig.13.152
- Resim 65. Sfenksli fildişi kabartma. Higgins (1967), fig.162
- Resim 66. Attika'dan fildişi kabartma. Higgins (1967), fig. 163
- Resim 67. Miken vazosu. Higgins (1967), fig.163
- Resim 68. Silindir mühür üzerinde kentauros.Black (1992):119
- Resim 69. Silindir mühür üzerinde aslan-kentauros. Black (1992):120
- Resim 70. Asurbanipal'in sarayından bir oda nişi kabartması. Black (1992, fig.99
- Resim 71. Kentauros'lu mobilya kabartması. Frankfort (1958), fig.398.
- Resim 72. Pişmiş toprak levhadan detay. Akurgal (1943):141
- Resim 73. Mücevher taşı. Nilsson (1950), fig.4
- Resim 74. Milet'ten grifon protomu. Ana., Med., (1983), res.B.95
- Resim 75. Olimpia'dan grifon protomu. Richter (1984), res.296
- Resim 76. Olimpia'dan grifon protomu. Richter (1984), res.297
- Resim 77. Olimpia'dan grifon protomu. Fifty Masterpieces (1970):9
- Resim 78. Rodos'tan vazo. Homann (1968):57
- Resim 79. Grifonlu oinokhoe. Akurgal (1968), res.54
- Resim 80. İzmir'den grifonlu levhacık. Akurgal (1993), lev.1086
- Resim 81. Bayraklı'dan oinokhoe. Ana., Med., (1983), res.B.65
- Resim 82. Tekirdağ'dan grifonlu asa. Ana., Med., (1983), res.B.97
- Resim 83. İzmir'den kernos. Akurgal (1993), lev.114
- Resim 84. Fransuva amforası. Richter (1984), res.441
- Resim 85. Fransuva amforasından detay. Richter (1984), res.442
- Resim 86. Klazomenai lahiti baş kısmı ve üst panolar. Oslo Üniversitesi. Cook (1981), res.70
- Resim 87. Klazomenai lahitinden detay çizimi. Berlin Müzesi. Cook (1981), fig.32
- Resim 88. Klazomenai lahiti ayak kısmı ve alt panolar. İzmir. Cook (1981), res.56
- Resim 89,90,91 Assos'tan sikkeler. Clarke (1898), fig.147,145,146

- Resim 92. Grifonlu yüzük taşı. Boardman (1968), res.468
- Resim 93. Etruria'dan vazo. Cook (1962), res.31
- Resim 94. Kaplama levhası. Ana., Med., (1983), res.B.131
- Resim 95. Abdera'dan grifonlu sikke. Jenkins (1972), res.92
- Resim 96. Milet'ten friz bloğu. Foto. Nalan Yılmaz
- Resim 97. Aynı bloktan detay. Foto. Nalan Yılmaz
- Resim 98. Likya Lahdi kapağı. Foto Rezzan Abay
- Resim 99,100. Didim'den friz blokları. Foto Nalan Yılmaz
- Resim 101. Pantikapion'dan sikke. Jenkins (1972), res.96
- Resim 102. Assos'tan mozaik. Clarke (1898), fig.48
- Resim 103. Mozaik döşemeden detay.
- Resim 104, 105. Belevi grifonu. Foto. Nalan Yılmaz
- Resim 106. Eretria amforası. Richter (1984), res.422
- Resim 107. Attika'dan gömüt taşı. Richter (1984), fig.61
- Resim 108. Kerameikos sfenksi. Homann (1968), Pl. 192
- Resim 109. Bronz sfenks heykeli. Demargne (1964), Pl.515
- Resim 110. Fildişi sfenks heykelciği
- Resim 111. Attika'dan krater. Buschor (1940), Pl.49
- Resim 112. İzmir'den alabastron. Akurgal (1993), lev.104
- Resim 113. İzmir'den oriokhoe. Akurgal (1993), lev. 102
- Resim 114. Atina'dan amfora. Richter (1959), Pl.17
- Resim 115. Kalidon'dan sfenks başı. Homann (1968):86
- Resim 116. Attika'dan volütlü gömüt başlığı. Richter (1984), fig.76
- Resim 117. Assos'tan friz bloğu. Clarke (1898), fig.41
- Resim 118. Aynı bloğun çizimi. Clarke (1898), fig. 16
- Resim 119. Assos'tan friz bloğu. Clarke (1898), fig.40
- Resim 120. Aynı kabartma bloğunun çizimi. Clarke (1989), fig.56
- Resim 121. Assos'tan sfenksli metop. Clarke (1989), fig.73
- Resim 122. Assos'tan yüzük taşı. Clarke (1989), fig.48
- Resim 123. Klazomenai lahiti baş kısmı. Madrid Arkeoloji Müzesi. Cook (1981), Pl.42
- Resim 124. Klazomenai lahiti baş kısmı. Londra, British Museum. Enc. W.Art (1963), 7,Pl.23
- Resim 125. Klazomenai lahiti baş kısmı. Leyden. Cook (1981), Pl.101
- Resim 126. Klazomenai lahiti baş kısmı. Londra, British Museum. Cook (1981), Pl.98
- Resim 127. Klazomenai lahiti baş ve ayak kısımları. Münih. Cook. (1981), Pl.29
- Resim 128. Klazomenai lahiti baş kısmı ve üst panolar. Münih. Cook (1981), Pl.61
- Resim 129. Klazomenai lahiti üst pano. İzmir. Cook (1981), Pl.55
- Resim 130. Klazomenai lahiti üst pano. İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ana., Med., (1983), res.B.136
- Resim 131. Klazomenai lahiti ayak kısmı ve alt pano. Berlin Üniversitesi. Cook (1981), Pl.72
- Resim 132. Klazomenai amforası. Enc. W.Art, (1963), 7,Pl.30
- Resim 133. İzmir'den pyxis kapağı. Akurgal (1993), lev.47
- Resim 134. Tunç ayna. Richter (1984), res.305
- Resim 135. Samatrake'den sikke. Jenkins (1972), Pl.96
- Resim 136,137,138. Sfenksli yüzük taşları. Boardman (1968), fig.123,162,281
- Resim 139. Roma'dan Kylix. Cömert (1980), res.46

- Resim 140. Ksanthos'tan lahit kapağı. Enc.W.Art (1963), I,Pl.537
- Resim 141. Likya lahdi kapağı. Foto. Rezzan Abay
- Resim 142. Kios'tan sikke. Jenkins (1972):187
- Resim 143. Sfenksli bilezik. Higgins (1961), Pl.30
- Resim 144. NewYork Bronz grubu. Akurgal (1968), fig.48
- Resim 145. Altın elbise süsü. Higgins (1967), Pl.18.c
- Resim 146. Attika amforası boyun kısmı. Schiffler (1976), Pl.51
- Resim 147. Fransuva amforasından detay. Homann (1968):110
- Resim 148,149,150. Kentauroslu yüzük taşları. Boardman (1968), Pl.72,73,35.
- Resim 151. Euboia'dan bronz heykel. Schiffler (1976), fig.14
- Resim 152. İyonya'dan bronz heykel. Homann (1968): 139
- Resim 153. Bir Klazomenai amforasından detay. Schiffler (1976), Pl. 109
- Resim 154. Caera'dan amfora. Clarke (1898), fig.38
- Resim 155. Assos Athena Tapınağı doğu cephesi. Clarke (1882), fig.62
- Resim 156. Tapınağın doğu cephesinden kabartmalı friz bloğu. Clarke (1882), fig.37
- Resim 157. Aynı kabartmanın çizimi. Clarke (1882), fig.15
- Resim 158. Dört nala koşan kentauroslar. Clarke (1882), fig.38
- Resim 159. Kentauroslu friz bloğu. Clarke (1882), fig.38
- Resim 160. Klazomenai lahiti. Berlin müzesi. Cook (1981). Pl. 82
- Resim 161. Klazomanai lahitinin baş kısmı ve üst pano. İzmir. Cook (1981), Pl.62
- Resim 162. Larisa Tapınağından kentauroslar. Schefold (1983), Pl.12
- Resim 163. Klazomenai lahiti üst pano. New York, Metropolitan. Cook (1981), Pl.84.3
- Resim 164,165. Krater üzerinde kentauromakhi. Tulunay (1986), res. AII, IX
- Resim 166. Olimpia Zeus Tapınağı alınlık heykellerinden. Schefold (1967), Pl.22
- Resim 167,168,169,170. Parthenon metopları. Schefold (1967), Pl.31. Boardman (1967), Pl.204,205,206.
- Resim 171. Atina Hephaiston Tapınağından Kentauromakhi. Tulunay (1986), res. BIII
- Resim 172. Arkadia, Bassai Apollon Tapınağından Kentauromakhi. Tulunay (1986), res. BIX
- Resim 173. Trisa, Gölbaşı Mezar anıtı. Oberleitner (1994), Pl.27.
- Resim 174. Gölbaşı mezar anıtının doğu duvarından friz bloğu. Oberteitner (1994), Pl.101.
- Resim 175,176,177. Gölbaşı, mezar anıtı güney duvarından friz blokları. Oberteitner (1994), Pl.35,34,36.
- Resim 178, 179. Likya lahдинin dar yüzleri. Foto.Rezzan Abay
- Resim 180. Spina'dan krater. Tulunay, (1986), res.A.IX
- Resim 181. Genç Kentauros heykeli. Bieber (1961), fig.584
- Resim 182. Yaşlı Kentauros heykeli. Bieber (1961), fig. 585

ÖZGEÇMİŞ

20 Temmuz 1970’de İstanbul, Üsküdar’da doğdu. Üsküdar Halide Edip Adıvar Lisesi’nden 1987’de mezun oldu. 1988’de Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümüne girdi ve I. sınıfı orada okudu. 1989’da Mimar Sinan Üniversitesi’ne yatay geçiş yapıp buradan 1992’de mezun oldu. Aynı yıl İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans hazırlık programına başladı. Halen İ.T.Ü.’de yüksek lisans öğrencisidir.

